

**Fysisk indgriben og andre foranstaltninger
til fremme af god orden i grundskolen –
veje til en bedre retstilstand**

HVIDBOG

**Af Jørn Vestergaard,
professor emeritus, København Universitet**

Maj 2024

HVIDBOG

*Fysisk indgriben og andre foranstaltninger til fremme af god orden
i grundskolen – veje til en bedre retstilstand*

© 2024 Jørn Vestergaard

ISBN: 978-87-971090-0-7

Det er tilladt at kopiere og citere med kildeangivelse fra denne hvidbog.

I forbindelse med overvejelser om tilvejebringelse af et bedre retsgrundlag vedrørende magtanvendelse og andre foranstaltninger til fremme af god orden i grundskolen har Danmarks Lærerforening anmodet mig om at udarbejde en redegørelse for den gældende retstilstand som grundlag for et forslag til et mere tilfredsstillende regelsæt.

Lærerforeningen har ønsket en juridisk redegørelse som afsæt for det videre arbejde på området, men har ikke stillet mig en bunden opgave med et givet resultat. Ansvar for indholdet i fremstillingen og de stillede forslag er udelukkende mit.

Gennem forskning og formidling har jeg over en årrække haft lejlighed til at arbejde med spørgsmålet om den retlige regulering af magtanvendelse over for børn og unge. Ved udarbejdelsen af redegørelsen og forslaget til nye regler har jeg kunnet trække på de erfaringer og den indsigt, som jeg på den måde har erhvervet.

Redegørelsen munder ud i et udkast til ny lovgivning. Der kan muligvis være forskellige meninger om enkeltheder i forslaget, og enkeltheder i formuleringerne kan måske give anledning til justeringer. Men i hovedsagen indeholder det her præsenterede bud på en bedre retstilstand de grundlæggende byggesten til et opdateret regelgrundlag. Under alle omstændigheder bør der fastlægges mere tydelige standarder for adgangen til at anvende de forskellige typer af foranstaltninger til fremme af god orden, således at indgreb kun sker under iagttagelse af grundlæggende principper om saglighed, proportionalitet og skånsomhed. I overensstemmelse med nutidig retsopfattelse er det en opgave for lovgivningsmagten at skabe klarhed over reglerne og styrke retssikkerheden for såvel elever som personale.

Den 15. maj 2024

Jørn Vestergaard,
professor emeritus,
Det Juridiske Fakultet,
Københavns Universitet

INDHOLDSFORTEGNELSE

<u>Sammenfatning</u>	1
<u>Usikkerheden om grænserne for lovlig fysisk indgriben over for skolelever</u>	2
<u>Den historiske udvikling i reguleringen af fysisk magtanvendelse</u>	6
<u>Tape-sagen som katalysator for faglig debat og fokus på regelgrundlaget</u>	11
<u>Folkeskoleloven som grundlag for afgrænsningen af lovlige foranstaltninger</u>	13
<u>Foranstaltninger ved overtrædelse af skolens ordensregler</u>	16
<u>Forbuddet mod legemlig afstraffelse</u>	20
<u>Hjemmelsgrundlaget for fysisk indgriben som led i myndighedsudøvelse</u>	24
<u>Anstaltsforholdet som hjemmelsgrundlag</u>	27
<u>Reglerne om magtanvendelse mv. i lov om voksenansvar</u>	31
<u>Anbefaling af at tillempe voksenansvarslovens regler om fysisk guidning, afværgehjælp og fysisk magtanvendelse på grundskolens område</u>	40
Bilag 1:	
<u>Den historiske udvikling i de centrale bestemmelser om foranstaltninger til opretholdelse af god orden i skolen</u>	43
Bilag 2:	
<u>Oversigt over trykte domme om afgrænsningen af strafbar fysisk magtanvendelse over for børn i skoler og institutioner – med kommentarer</u>	45
Bilag 3:	
<u>Udkast til lovbestemmelser om fremme af god orden i folkeskolen – med inspiration fra voksenansvarsloven</u>	59

Fysisk indgriben og andre foranstaltninger til fremme af god orden i grundskolen – veje til en bedre retstilstand

Af Jørn Vestergaard, professor emeritus, København Universitet

Sammenfatning

Reglerne om opretholdelse af god orden på skoleområdet er uklare og ufuldstændige. I en ministeriel bekendtgørelse på folkeskolens område kan man finde bestemmelser om foranstaltninger til fremme af god orden, men hverken folkeskoleloven eller bekendtgørelsen bidrager synderligt til at fastlægge grænserne for lovlig fysisk indgriben over for udadreagerende eller forstyrrende elever. På det øvrige skoleområde er reglerne uensartede og mangelfulde. I lyset heraf hersker der betydelig usikkerhed om grænserne for lovlig magtanvendelse og andre fysiske indgreb over for eleverne.

I det følgende vil der blive redegjort for denne retstilstand, som er utilfredsstillende for både børn og voksne og kan medføre uhensigtsmæssig håndtering af konfliktsituationer. Efter en nutidig retsopfattelse er det principiel uholdbart, at reglerne om magtanvendelse og andre indgreb i elevernes selvbestemmelsesret ikke hviler på et sikkert retsgrundlag, men må udledes af en ministeriel bekendtgørelse eller uskrevne »anstaltsbetragtninger«.

En lignende utidssvarende retstilstand har lovgivningsmagten gjort op med på andre områder, hvor der nu er tilvejebragt mere klare rammer om beføjelserne til magtanvendelse og anden fysisk indgriben i forbindelse med myndighedsudøvelse. Således har man med indførelsen af voksenansvarsloven om magtanvendelse over for anbragte børn og unge langt hen ad vejen fjernet den usikkerhed, der tidligere knyttede sig til grænserne for lovlig fysisk magtanvendelse. Dermed har man også tilvejebragt et mere sikkert hjemmelsgrundlag for de forskellige foranstaltninger.

Med de fornødne tillem্পninger kan væsentlige dele af regelsættet vedrørende voksenansvar over for anbragte børn og unge med fordel overføres til folkeskoleloven. I tilknytning til den bekendtgørelse, der ledsager voksenansvarsloven, er der udsendt en udførlig og oplysende vejledning, som på udmærket vis bidrager til at skabe klarhed over, hvornår de forskellige slags foranstaltninger er tilladelige. Med en lignende vejledning ville der kunne gives nærmere anvisninger på, hvordan ansatte i folkeskolen kan forholde sig i forskellige typer af mere eller mindre tilspidsede situationer. Tilsvarende regler kan med fordel indføres på det øvrige skoleområde.

Redegørelsen i det følgende munder ud i et kommenteret udkast til bestemmelser i folkeskoleloven om fysisk indgriben over for eleverne med henblik på opretholdelse af god orden. Med et opdateret regelgrundlag vil der kunne fastlægges mere tydelige standarder for adgangen til at anvende de forskellige typer af foranstaltninger under iagttagelse af de grundlæggende principper om saglighed, proportionalitet og skånsomhed.

1. Usikkerheden om grænserne for lovlig fysisk indgriben over for skoleelever

Grænserne for lovlig magtanvendelse og andre foranstaltninger over for skoleelever i forbindelse med mere eller mindre alvorlige ordensproblemer er gentagne gange kommet på den offentlige dagsorden. Temaet har jævnligt tiltrukket sig politisk opmærksomhed i kraft af oplysninger i medierne om elevers krænkelser af andre elever, forekomsten af tilspidsede konfliktsituationer i skoletiden, vanskeligheder med håndhævelse af ro og orden forbindelse med undervisningen og elevers vold og trusler over for undervisere og pædagoger.¹ Flere undersøgelser har vist, at mange pædagoger og lærere udsættes for verbale og fysiske voldsomheder, herunder ikke mindst fra børn i indskoling.² Hændelserne forekommer i varierende grader og kan f.eks. bestå i at blive revet, kradset, nappet, blive truet med vold eller at få genstande kastet efter sig.³

Ved flere lejligheder har debatten blandt fagfolk og interesseorganisationer fået tilført næring gennem konkrete afgørelser i straffesager mod lærere i grundskolen. For tyve år siden fik Børnerådet sat lys på temaet på baggrund af frifindelsen af to lærere i den såkaldte Tape-sag, som vil blive omtalt senere.⁴ I den anledning fik jeg lejlighed til at udrede retstilstanden, hvilket jeg i forskellige sammenhænge har fulgt op på.⁵

Danmarks Lærerforening har efterfølgende oplevet en markant stigning i tilfælde, hvor forældre anmelder folkeskolelærere for vold. Det kan være svært at afvise sådanne påstande, hvis der ikke har været andre voksne til stede.⁶ Efter det foreliggende er lærere og pædagoger er med rette ængstelige for mere eller mindre berettiget firing og retsforfølgning, hvis elever påstår at være blevet udsat for vold.

Til illustration kan nævnes en sag fra 2014, hvori en 59-årig kvindelig skolelærer ved Retten i Hillerød blev idømt 10 dagbøder for vold mod en 6-årig børnehaveklasseelev. Drengen var efter det foreliggende ofte uro-

¹ Fagbladet Folkeskolen har ved flere lejligheder behandlet spørgsmålet om magtanvendelse, bl.a. som tema i nr. 15, 2021 og i adskillige artikler efterfølgende. I udsendelsesrækken 'Smertens børn' afdækkede TV2 den 11. og 18. november 2021 alvorlige problemer med omfattende forstyrrelse af undervisningen i grundskolen. I de første måneder af 2024 har elevers krænkelser af andre børn i to bestemte skoler fået stor opmærksomhed.

² Se således Børne- og Undervisningsministeriets opsamling af 3. april 2024 med status på sager med udadreagerende og/eller grænseoverskridende adfærd på skoler, Børne- og Undervisningsudvalget 2023-24 BUU Alm.del – Bilag 147. Problemerne er bl.a. påvist i flere undersøgelser fra Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, se rapporten *Chikane, trusler og vold mod undervisere i den danske folkeskole*, november 2021, samt <https://nfa.dk/da/nyt/nyheder/2021/vold-mod-laerere-i-skolen-sker-oftest-blandt-de-yngste-elever>.

³ Danmarks lærerforening får løbende foretaget medlemsundersøgelser, der bekræfter dette billede. Se således <https://dlf.org/nyheder/2024/februar/hver-tredje-laerer-og-boernehaveklasseleder-udsat-for-vold>. Se også en serie artikler på tv2.dk fra 28. marts 2024 og fremefter.

⁴ Debatten om magtanvendelse over for børn og unge med eller uden handicap er gennem årene blevet beriget med initiativer iværksat af Børnerådet, til dels i samarbejde med Center for Ligebehandling af Handicappede. De to organisationer holdt i 2005 en to parallelle konferencer, hvor jeg og andre var inviteret til at holde oplæg, som efterfølgende indgik i publikationen *Magtanvendelse i folkeskolen – et inspirationshæfte*, som ligger på Undervisningsministeriets hjemmeside.

⁵ Se således min artikel i tidsskriftet *Unge Pædagoger* 3/2014, s. 3-15, samt mit bidrag i bogen *Afmælisrit. Festskrift til Jónatan Þórmundsson*, 2007, s. 555-577.

⁶ Nylige eksempler på to tilfælde med bortvisning og tiltale er beskrevet i *JyskeVestkysten* den 29. marts 2023 og den 30 juni 2023.

lig, og skolens lærere og pædagoger havde flere gange set sig nødsaget til at anvende magt over for ham. Før den pågældende episode havde drengen slået en anden dreng, og da læreren spurgte ham hvorfor, sendte han en spytklat og et knytnæveslag mod hendes ansigt. Læreren ramte derefter drengen på læben, så han kom til at bløde. Hun forklarede senere, at der var sket et uheld, da hun rakte ud efter drengens skuder. I sin indberetning til ledelsen skrev hun imidlertid, at hun havde »slået« drengen, hvilket blev lagt til grund, da drengens mor politianmeldte læreren, som efterfølgende blev afskediget.⁷ Hun havde undervist i 34 år, heraf de 10 år på den pågældende skole. Sagen gav anledning til såvel faglig som offentlig diskussion om rimeligheden af de nævnte reaktioner, herunder i lyset af de vanskeligheder, som udmøntningen af princippet om inklusion af elever med særlige behov indebærer i det daglige skolearbejde.

Bestemmelser om foranstaltninger til fremme af god orden i skolen står i en bekendtgørelse udstedt med hjemmel i folkeskoleloven. Som der vil blive redegjort for senere, er det med god grund, at retstilstanden opleves som uklar. Debatten præges af usikkerhed og uenighed om grænserne for lovlig fysisk indgriben over for elever med forstyrrende, krænkende eller farebetonet adfærd. For nogle lærere og pædagoger involveret i sådanne situationer kan valget være at undgå enhver fysisk berøring for at undgå belastende efterspil. I tilfælde hvor omsorg og pædagogiske foranstaltninger ikke afhjælper problemet, kan det imidlertid opleves som utilfredsstillende helt at afstå fra fysisk indgriben, hvis indsatsen er afpasset efter den givne situation og kun bringes i anvendelse, således at der er proportionalitet mellem mål og midler.

Formanden for skolelederforeningen har efterlyst revision og nytænkning af lovgivningen og bekendtgørelsen for at få en afklaring på, hvornår og hvordan lærerne må gribe ind, når eleverne er voldelige. Han udtalte på et tidspunkt:

»Hvis der står et barn og slår løs på en anden, kan man ikke gå hen og trykke på en knap, for at der skal komme andre lærere ind, før man reagerer. Der er man nødt til at reagere og handle først. Vi oplever nogle gange, at forældrene klager så mange gange, at politikerne begynder at blive bekymrede, og så bliver en lærer fyret, selv om læreren egentlig havde gjort det rigtige i forhold til at skille nogle elever ad. Lige så snart der kommer et blå mærke på et barn, så har du en stor sag.«⁸

Børne- og Undervisningsministeriet har udgivet en vejledning til skoler og fritidsordninger om forebyggelse og håndtering af vold og trusler.⁹ Vejledningen indeholder bl.a. anvisninger vedrørende et lokale beredskab, som skal kunne aktiveres i tilfælde af, at en konflikt udvikler sig voldeligt eller med optræk hertil, herunder med tekniske løsninger til brug for nødkald, der skal kunne udløse akut hjælp til voldstruede eller voldsramte medarbejdere. I skolernes lokale beredskab indgår der også

⁷ Den konkrete sag og den generelle udvikling er nærmere omtalt i Politiken den 30. juni og den 1. juni 2014.

⁸ Se således Claus Hjortdal i *Jyllands-Posten* den 20. december 2021. I samme forbindelse udtalte formanden for arbejdsmiljø- og organisationsudvalget i Danmarks Lærerforening, Thomas Andreasen, at man i en akut situation er nødt til at handle her og nu, men at der er brug for afklaring, idet lærerne nogle gange får problemer ud af at passe deres arbejde.

⁹ *Forebyg og håndter vold og trusler – vejledning til skoler og skolernes fritidsordninger*, senest revideret 2021.

planer for, hvor elever kan placeres i tilfælde af, at det er nødvendigt at fjerne en elev fra undervisningen.

Med fokus på spørgsmål i forbindelse med arbejdsskader opstået i forbindelse med vold og trusler har Danmarks Lærerforening udgivet en pjece med vejledning om håndtering, indberetning, registrering og anmeldelse.¹⁰

Folketingets Børne- og Undervisningsudvalg afholdt i oktober 2021 en åben høring om chikane, trusler om vold og fysisk vold i grundskolen. Formålet var at få belyst omfang og årsager samt at afklare, om der er behov for nye handle- og sanktionsmuligheder. Udvalget havde inviteret mig og andre til at holde oplæg ved høringen. Ministeren deltog med et oplæg om regeringens tiltag og planer på området. Jeg anbefalede ved den lejlighed at søge inspiration til større afklaring på skoleområdet i det udførlige regelsæt, som i 2016 blev indført med lov om voksenansvar for anbragte børn og unge.¹¹

Formålet med indførelse af *voksenansvarsloven* var at beskytte de anbragte mod overgreb og at forebygge unødvendig magtanvendelse og andre indgreb i de anbragtes selvbestemmelsesret samt at værne om deres retssikkerhed. Loven indeholder bl.a. udtrykkelige bestemmelser om fysisk guidning, om afværgehjælp og om fysisk magtanvendelse. I tilknytning til den bekendtgørelse, der ledsager voksenansvarsloven, er der udsendt en udførlig og oplysende vejledning, som på udmærket vis bidrager til at skabe klarhed over, hvornår de forskellige slags foranstaltninger er tilladelige. Med en lignende vejledning på skoleområdet ville der kunne gives nærmere anvisninger på, hvordan personalet kan forholde sig i forskellige typer af mere eller mindre tilspidsede situationer. I forlængelse af høringen bebudede politikere fra forligskredsen på skoleområdet, at der bl.a. ville blive taget initiativ til forhandlinger om opdatering af det eksisterende regelgrundlag.¹² Overvejelserne herom har dog endnu ikke udmøntet sig i en revision af bestemmelserne om magtanvendelse.

For et par år siden blev også spørgsmålet om hjemmel til magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten i forbindelse med undervisning af anbragte og udsatte børn og unge genstand for politisk opmærksomhed. Temaet blev omfattet af en bred politisk aftale om at styrke undervisningen på området, som alle partier i det daværende Folketing indgik den 16. marts 2022.¹³ Aftalen indebar bl.a., at der skulle nedsættes en arbejdsgruppe for at få belyst behovet for hjemmel til magtanvendelse i forbindelse med behandlings- og specialundervisningstilbud,¹⁴ på fri- og privatskoler

¹⁰ Pjecen *Vold, trusler og magtanvendelse* er senest revideret oktober 2020. Pjecen indeholder et antal bilag med anvisninger og skemaer til brug i forbindelse med konkrete episoder. En lærer, der har været udsat for vold begået af en elev, kan efter omstændighederne være omfattet af offererstatningsloven, også selv om eleven var under den kriminelle lavalder, se herom FED 2003.1121 Ø.

¹¹ Se tilsvarende min kronik i *Jyllands-Posten* den 5. januar 2022.

¹² En optagelse af høringen ligger på ft.dk som web-tv for den 27. oktober 2021. For høringens program og plancher fra oplægsholderne, se to dokumenter under BUU Alm.del – Bilag 6 samt Bilag 27.

¹³ Se <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/aktuelt/pdf22/marts/220316-aftaletekst--002-.pdf>.

¹⁴ Lov 1532, 2023 om behandlings- og specialundervisningstilbud til børn og unge. Tidligere var betegnelsen »dagbehandlingstilbud«. Se tillige bekendtgørelse om specialundervisning mv., bkg. 1646, 2023.

med kostafdeling¹⁵ samt på efterskoler og frie fagskoler med anbringelsespladser¹⁶. Aktuelt afventes resultatet af arbejdsgruppens overvejelser.

I de første måneder af 2024 har beretninger om elevers vold, trusler og krænkelse af seksuel karakter mod andre børn på to bestemte skoler fyldt meget i medierne, hvilket på ny har givet anledning til politiske overvejelser om reaktionsmulighederne, herunder først og fremmest adgangen til at overføre en elev til et andet undervisningstilbud eller ligefrem at udskrive eller bortvise en elev. Børne- og Undervisningsministeren har besluttet at påbegynde en modernisering af reglerne og en styrkelse af vejledningsindsatsen.¹⁷

I det følgende foretages der først et tilbageblik på udviklingen i synet på spørgsmålet om anvendelse af fysiske magtmidler som led i tugt af undergivne, herunder særligt skolesøgende børn og unge (afsnit 2). Derefter omtales debatten i forbindelse med Tape-sagen, som for tyve år siden på ny satte gang i overvejelserne om de til rådighed stående midler til fremme af god orden (afsnit 3). I det følgende afsnit redegøres der for folkeskoleloven som grundlag for lovlige foranstaltninger over for eleverne (afsnit 4). Dette fører videre til en nærmere beskrivelse af de foranstaltninger, som er hjemlet i ministerens bekendtgørelse (afsnit 5). I et særligt afsnit uddybes det, hvad der ligger i bekendtgørelsens forbud mod legemlig afstraffelse og nedværdigende behandling af eleverne (afsnit 6). Bekendtgørelsens henvisning til reglerne om straffrihedsgrundene nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse forklares særskilt med omtale af retspraksis (afsnit 7). Dette leder over til en redegørelse for kravet om hjemmel som forudsætning for indgreb som led i myndighedsudøvelse (afsnit 8). Efterfølgende drøftes den usikre rækkevidde af uskreven hjemmel til opretholdelse af ordensregler i såkaldte »anstaltsbetragtninger« (afsnit 8). Derefter følger en redegørelse for reglerne i voksenansvarsloven om magtanvendelse mv. over for anbragte børn og unge, hvormed der er indført et mere robust retsgrundlag for mere eller mindre betydningsfulde former for fysisk indgriben (afsnit 9). Afslutningsvis anbefales det at tilvejebringe et mere sikkert hjemmelsgrundlag for fysiske indgreb i forbindelse med fremme af god orden i skolen, herunder ved at tillempe voksenansvarslovens regelsæt om fysisk guidning, afværgehjælp og egentlig magtanvendelse (afsnit 10).

I **bilag 1** er der en oversigt over den historiske udvikling i de centrale bestemmelser om foranstaltninger til opretholdelse af god orden i skolen.

I **bilag 2** er der givet en kommenteret oversigt over trykte domme om afgrænsningen af strafbar fysisk magtanvendelse over for børn i skoler og institutioner.

I **bilag 3** er der opstillet et kommenteret udkast til bestemmelser i folkeskoleloven om fysisk indgriben over for eleverne med henblik på opretholdelse af god orden.

¹⁵ Lov om friskoler og private grundskoler, lbk. 161, 2024.

¹⁶ Lov om efterskoler og frie fagskoler, lbk. 1172, 2022.

¹⁷ Se således ministerens brev af 3. april 2024 til Børne- og Undervisningsudvalget, BUU Alm.del – Bilag 147. Ifølge medierne vil ministeren bl.a. gøre det lettere at sende elever hjem.

2. Den historiske udvikling i reguleringen af fysisk magtanvendelse

Formålet med dette afsnit er at bidrage til forståelsen af retsudviklingen med hensyn til fastlæggelsen af grænserne for fysisk magtanvendelse, særligt over for børn. Afsnittet danner ikke nogen nødvendig forudsætning for læsning af de derefter følgende redegørelser, og det er derfor sat med mindre skrifttyper i forhold til den gennemgående brødtekst.

De særlige beføjelser til *legemlig afstraffelse* i familiesammenhæng, i tjenesteforhold, i institutionslivet og på uddannelsesområdet hører nu fortiden til.

Fra gammel tid har der været anerkendt en såkaldt *revselsesret*, som gav personer beføjelse til at tugte undergivne, f.eks. familiemedlemmer, tjenestefolk, institutionsanbragte og elever. Forældre havde en vis revselsesret over for deres børn, hvilket betød, at det var straffrit at anvende visse former for korporlig afstraffelse, som i andre sammenhænge var strafbare. Revselsesretten er på forskellige områder blevet ophævet lidt efter lidt.

I Danske Lov 6-5-5, 6-5-6 og 6-9-4 var der bestemmelser om husbondens og hans hustrus revselsesret over for børn og tyende, mens DL afskaffede husbondens ret til at revse hustruen. De nævnte bestemmelser blev ophævet med straffeloven af 1866, men det var ikke hermed meningen at ophæve revselsesretten. Medhjælperloven af 1921 ophævede retten til at revse tyende.

Imellem 1979 og 1987 afskaffede de øvrige nordiske lande de sidste rester af forældres ret til at revse deres børn.¹⁸ I Danmark indsatte man i 1985 en regel i myndighedsloven om, at forældremyndighedens indehaver har pligt til at »beskytte barnet mod fysisk og psykisk vold og anden krænkende behandling«. Det var dog ikke hermed meningen helt at ophæve revselsesretten.¹⁹ I 1997 afskaffede Folketinget langt om længe den sidste rest af den revselsesret, som tidligere tilkom indehavere af forældremyndighed over for deres børn.²⁰

Et barn »skal behandles med respekt for sin person og må ikke udsættes for legemlig afstraffelse eller anden krænkende behandling«, som der står i forældreansvarsloven. For at omsorgspligten kan få et egentlig indhold, må indehaveren af forældremyndighed kunne foretage visse dagligdags ting over for barnet, herunder ved at handle mod barnets vilje og ved brug af en vis mængde magt for at sikre, at barnets fysiske og psykiske behov bliver opfyldt, at barnet bliver socialiseret og modtager undervisning, og at barnet efter behov modtager hjælp og behandling fra udenforstående instanser.²¹ Loven siger ikke noget om, hvilke magtmidler, det er lovligt at anvende i forbindelse med denne handlepligt. Dette må afhænge af det konkrete omsorgs-, beskyttelses- eller opdragelseshensyn samt barnets eller den unges alder og modenhedsniveau. For mindre børn, der ikke kan overskue konsekvenserne af deres handlinger eller undladelser, antages der at være en forholdsvis vid adgang til at anvende magt. Adgangen til magtanvendelse – særligt i opdragelsesøjemed – er omvendt generelt mere begrænset i forhold til større børn. Således må det af hensyn til barnets personlige integritet og selvbestemmelsesret indgå i vurderingen, hvilket udviklingstrin barnet eller den unge

¹⁸ Den Europæiske Menneskeretsdomstol har lidt efter lidt forkastet retten til fysisk afstraffelse af børn og unge. Den banebrydende afgørelse var *A vs. UK* fra 1998 (25599/94), som fandt UK skyldig i overtrædelse af EMRK art. 3. Europarådets Parlamentariske Forsamling har vedtaget rekkommendation 1666 (2004) om *Europe-wide ban on corporal punishment of children*.

¹⁹ Se herom Jørn Vestergaard, »Afskaffelse af revselsesretten«, *Kriminalistisk Instituts Årbog 1993*, s. 21-52; samme i Politikens kronik 16.08.1994.

²⁰ Jf. forældreansvarslovens § 2, stk. 1. Om retstilstanden og udviklingen i retspraksis, se Caroline Adolphsen & Nicolai Sivan Holst, »Forældres magtanvendelse over for børn«, *Ugeskrift for Retsvæsen 2015 B*, s. 125-134.

²¹ Se nærmere Stine Krone Christensen, *Forældreansvarsloven med kommentarer*, 3. udg., 2020, kap. 2.

befinder sig på. Der skal foretages en proportionalitetsvurdering, hvor magtanvendelsen skal vejes op mod barnets forudgående adfærd og det formål, der søges opnået med indgrebet. Manglende iagttagelse af omsorgspligten er ikke direkte sanktioneret i forældreansvarsloven, men utilstrækkelig omsorg kan medføre reaktioner i det sociale system og kan i yderste konsekvens sanktioneres i det strafferetlige system.²²

Voksne uden del i forældremyndigheden kan efter omstændighederne være berettiget til at anvende en vis magt, herunder for at kunne opretholde ro og orden i eget hjem, f.eks. ved at stoppe et barn fra at kaste med maden.²³

Også på skoleområdet er tidligere tiders beføjelser til legemlig afstraffelse med tiden blevet afskaffet.

Folkeskolens oprettelse i 1814 skete ved anordninger udstedt af Frederik VI. Disse indeholdt nærmere forskrifter om vedligeholdelsen af god orden i skolen.²⁴ Børnene skulle vise skolelæreren ærbødighed og lydighed og nøje rette sig efter dennes forskrifter. Hvis formaninger ikke bar frugt, var det tilladt for lærerne at straffe børn under 10 år med »et lidet ris«, de større børn med »en tynd tamp uden knuder«. Som øvrige straffe nævntes advarsel, udelukkelse fra deltagelse i fornøjelser, friheder og legetimer samt nedflytning i klassen. Det blev imidlertid indskræpet, at skolelæreren burde afholde sig fra »al sådan behandling, som enten kunne have skadelig indflydelse på børnenes legemer, eller være den med straffen tilsigtede forbedring i vejen«. I forlængelse heraf blev der udtrykkeligt fastsat et forbud mod »at give børnene ørefigen, stød eller slag med hånden, at knibe dem eller bruge skældsord mod dem«. Lige så lidt måtte der indføres »skambæk eller skamkrog eller andre vanærende straffe, som kunne kvæle barnets æresfølelse og mere tjene til at forhærde end forbedre det«.²⁵ I 1860 meddelte ministeriet, at der i stedet for ris kunne bruges spanskrør. Forbuddet mod lussinger blev ikke efterlevet i praksis, og i 1934 måtte det indskræpes i et cirkulære udstedt af skoledirektøren for København.

I gymnasieskolerne var det lovligt for lærerne at revse eleverne korporligt, idet der dog var forbud mod »enhver legemlig straf, der kunne pådrage en discipel skade for hans helbred«.²⁶ I tilfælde af klager til ministeriet over lussinger var der fast praksis for at give den pågældende lærer en tilrettevisning. Brug af spanskrør blev i et vist omfang anset for tilladt.

Folkeskoleloven af 1937 forpligtede undervisningsministeren til at fastsætte almindelige regler for, »hvorledes der skal forholdes med elever, der gennem deres opførsel skader skolens arbejde«.²⁷ I medfør heraf udstedte Undervisningsministeriet i 1938 en bekendtgørelse om forholdsregler til opretholdelse af god orden i folkeskolen. Bekendtgørelsen fastslog, at der i folkeskolen skulle herske orden og disciplin, således

²² Se således bemærkningerne til lovforslag L 162 af 30. marts 2016 om indførelse af en lov om voksensvar over for anbragte børn og unge. Straffeloven indeholder regler om vanrøgt mv., jf. strl. § 213. I barnets lov er der regler om pligt til at underrette kommunen i tilfælde vedrørende udsatte børn og unge, se § 133 (offentligt ansatte i tilfælde, hvor der kan være behov for særlig støtte), § 135 (alle borgere i tilfælde af vanrøgt mv.) samt bkg. 1602, 2023 og vejl. 9007, 2014 pkt. 71-94.

²³ Om personkredsen i forældreansvarslovens § 2, se Adolphsen & Sivan Holst, »Forældres magtanvendelse«, op.cit., s. 115, afsnit 2.2.

²⁴ Se anordning af 29. juli 1814 for almueskolevæsenet i købstæderne §§ 38-39 og anordning af 29. juli 1814 for almueskolevæsenet på landet §§ 31-32.

²⁵ Jf. anordning for almueskolevæsenet på landet Bilag A § 27.

²⁶ Jf. forordning om de lærde skoler af 7. november 1809 § 53. Ministeriet fandt i skrivelse af 4. februar 1864 anledning til at udtale, at slag i hovedet eller ansigtet med hånden — hvor talen ikke var om »en øjeblikkelig tilbagevisning af trods« – måtte anses for »en mindre passende tugtelse, især når slagene er så stærke, at de efterlader synlige mærker til næste dag«.

²⁷ Jf. folkeskolelov af 18. maj 1937 § 28, 3. pkt. Bestemmelsen blev videreført i efterfølgende lovgivning, senest i lbk. 220, 1958.

at skolen kunne være i stand til at opfylde sit formål: »at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige egenskaber«. ²⁸ Tilsidesættelse af pligten til lydighed, høflighed og flid, brud på skolens orden eller utilbørlig adfærd over for andre børn kunne give anledning til eftersidning i op til 1 time, hvis formaninger og irettesættelse havde vist sig frugtesløse. ²⁹ Den tillod anvendelse »under særlige omstændigheder« af legemlig revselse over for »særlige og alvorlige forseelser, fortrinsvis over for børn, der viser rå og hensynsløs optræden over for kammerater«. ³⁰ »Som legemlig revselse må kun anvendes slag – ikke over 3 – med et tyndt spanskrør på sædet uden på tøjet. Straffen skal tildeles med besindighed og alvor og så vidt muligt umiddelbart efter forseelsen.« ³¹ Folkeskoleloven af 1937 pålagde i øvrigt skolekommissionen at udfærdige et ordensreglement, og heri skulle der bl.a. optages bestemmelser om, »hvordan der skal forholdes over for børn, der ikke møder rene i skolen«. ³²

Med virkning fra 1952 blev legemlig afstraffelse ophævet i de københavnske kommuneskoler. ³³

I 1953 blev det fastslået, at afstraffelse med spanskrør inden for børne- og ungdomsforsorgens skoler var forbudt. I cirkulæret blev det endvidere fastslået som almindelig regel, at legemlig revselse i form af slag på kinden med flad hånd ikke burde anvendes i opdragelseshjemmene, og det blev pålagt ledere og medarbejdere at arbejde henimod at følge denne linje. For så vidt revselse ved slag på kinden fra en medarbejders side alligevel undtagelsesvis fandt sted, skulle dette straks indberettes til forstanderen, som hvert kvartal gennem direktoratet for børne- og ungdomsforsorgen til ministeriet indsende oplysning om samtlige de i kvartalet foretagne legemlige revselse med angivelse af, i hvilken anledning og af hvem de enkelte revselse er foretaget. I særlige tilfælde påhvilede det forstanderen straks efter en revselse at foretage indberetning. ³⁴

I 1966 afgav et af Undervisningsministeriet nedsat udvalg en betænkning om forholdsregler til opretholdelse af god orden i skolen. ³⁵ Heri konstaterede man bl.a., at skolerne i København klarede sig udmærket uden korporlig afstraffelse af eleverne. Det var i øvrigt udvalgets indtryk, at spanskrør som disciplinærmiddel nu blev anvendt i meget ringe omfang i folkeskolen, og at mange skole slet ikke var i besiddelse af et spanskrør. Udvalget var »ikke fremmed over for den opfattelse«, at et egentligt forbud mod anvendelsen af spanskrør som disciplinærmiddel, ville kunne skade den rolige udvikling på området, »idet det vil kunne befrygtes, at nogle børn i bevidstheden om, at de ikke må »røres«, vil søge at provokere lærerne«. Følgelig mente udvalget ikke at kunne afvise, at bestemmelsen om anvendelse af legemlig afstraffelse – uanset dens sjældne anvendelse – i visse situationer kunne have en præventiv funktion. Bortfald af adgangen til legemlig afstraffelse ville derfor kunne nødvendiggøre »anvendelse af andre midler af måske hårdere virkning for en betydelig del af børnene«. Med henblik på »situationer, hvor en hurtig og kraftig reaktion er ønskelig eller nødvendig fra lærerens side, f. eks. over for elever som tyranniserer og mishandler deres kammerater«, ville

²⁸ Jf. bkg. 306, 1938, pkt. 1 og 2.

²⁹ Jf. bkg. 306, 1938, pkt. 4 og 5. I et cirkulære blev der senere fastsat nærmere regler om eftersidning, se cirk. 228, 1948.

³⁰ Jf. bkg. 306, 1938, pkt. 4 in fine samt pkt. 6, 1. pkt.

³¹ Jf. bkg. 306, 1938, pkt. 6, 2. pkt.

³² Jf. folkeskolelov af 18. maj 1937 § 28, 1-2. pkt. For så vidt angik folkeskolen i Københavns Kommune, var det i § 41 pålagt skoledirektionen at udfærdige et ordensreglement.

³³ Jf. ordensregler og disciplinære bestemmelser samt bestemmelser vedrørende forsømmelser og fritagelse for undervisning, vedtaget af Københavns Skoledirektion den 30. maj 1951, afsnit II, 1, 6: »Legemlig straf er ikke tilladt under nogen form.«

³⁴ Jf. social- ministeriets cirkulære af 26. november 1953 vedrørende opdragelsesmæssige metoder i opdragelseshjem.

³⁵ Jf. bet. 407, 1966 vedrørende forholdsregler til opretholdelse af god orden i folkeskolen. Afgivet af det af undervisningsministeriet den 24. januar 1964 nedsatte udvalg. Ifølge kommissoriet fik udvalget til opgave på grundlag af en undersøgelse af spørgsmålet om forholdsregler til opretholdelse af god orden i skolen, herunder specielt også spørgsmålet om anvendelse af legemlig revselse som disciplinærmiddel, at frekomme med indstilling til ministeriet om eventuel revision af de herom gældende bestemmelser.

det være vanskeligt til erstatning for spansk-røret at anvise midler med tilsvarende mulighed for hurtig reaktion. Alt taget i betragtning fandt udvalget imidlertid, at adgangen til legemlig afstraffelse i skolen kunne undværes på vilkår, at spansk-røret blev erstattet af andre disciplinærmidler, samt at det skolepsykologiske arbejde blev udbygget. Med inspiration fra en række hørte interessenter fremlagde udvalget følgelig et udkast til en ny bekendtgørelse om forholdsregler til opretholdelse af god orden i skolen.

I 1967 blev klø så generelt afskaffet i skolevæsenet, sådan som det af Undervisningsministeriet nedsatte udvalg havde anbefalet. Med hjemmel i folkeskoleloven udstedte ministeriet da en ny bekendtgørelse om fremme af god orden i skolen.³⁶ Samtidig udsendte ministeriet det, der i folkemunde blev kendt som 'spansk-rørscirkulæret', hvori meningen med bekendtgørelsens bestemmelser blev uddybet.³⁷ Nu hed det ikke længe »orden og disciplin«, men »arbejdsro og god orden«.³⁸ Eleverne skulle »efter bedste evne« udføre det arbejde, lærerne pålagde dem som led i undervisningen. De skulle i øvrigt følge lærernes anvisninger og »i alle forhold vise god opførsel«.³⁹

De nye regler fremhævede stærkere end hidtil skolens og lærernes indsats til fremme af et godt arbejdsklima. Børnes forståelse for ordensreglerne og deres betydning skulle søges fremmet »gennem drøftelser og på anden måde«. Ved samtaler med de enkelte elever og med disses forældre skulle lærerne »søge indblik i baggrunden for de vanskeligheder ved at tilpasse sig skolens miljø og arbejdsformer, der måtte opstå blandt børnene«.⁴⁰

Det var fortsat skolekommissionens opgave at udfærdige et fælles ordensreglement for kommunens skoler.⁴¹ Senere overgik opgaven til skolenævnet og derefter til skolebestyrelsen.

Med den nye bekendtgørelse blev der i 1967 indført en række disciplinærmidler, »hvis formål ikke primært er af straffende karakter, men at søge de pågældende elevers adfærdsvanskeligheder afhjulpet, « som det blev forklaret i cirkulæret. Bekendtgørelsen indeholdt nærmere regler om eftersidning samt om overflytning til anden klasse eller overflytning til anden skole mv.⁴² Endelig bortvisning fra folkeskolen kunne fremover ikke finde sted, heller ikke af lever ud over den undervisningspligtige alder.

I cirkulæret gav ministeriet udtryk for, at det fælles ordensreglement ikke blot skulle indeholde regler om elevernes færden og optræden, men også burde have bestemmelser om, hvorledes der skulle forholdes over for eleverne i overtrædelsestilfælde. Bestemmelser herom skulle selvsagt være i overensstemmelse med bekendtgørelsens regler om anvendelse af disciplinærmidler. Bekendtgørelsens angivelse heraf skulle i princippet opfattes som udtømmende. Man havde imidlertid ikke hermed villet hindre en fortsat benyttelse af *åbenbart mildere* sanktioner, såsom elevens flytning inden for selve klassen, udførelse af et mindre ekstraarbejde eller udelukkelse fra undervisningen i den resterende del af en time.⁴³ Det blev dog understreget, at

³⁶ Jf. bekendtgørelse om fremme af god orden i folkeskolen, bkg. 276 af 14. juni 1967.

³⁷ Jf. cirk. 97 af 14. juni 1967.

³⁸ Se således bkg. 276, 1967 § 1.

³⁹ Jf. bkg. 276, 1967 § 3.

⁴⁰ Se i det hele bkg. 276, 1967 § 2 samt cirk. 97, 1967.

⁴¹ Jf. bkg. 276, 1967 § 4, stk. 1. I stk. 2. blev det nævnt, at hvis der fastsættes ordensregler for den enkelte skole eller klar, bør eleverne eller repræsentanter for disse så vidt muligt medvirke ved det forberedende arbejde. Ordensreglerne bør være tilgængelige for eleverne ved opslag el.lign., jf. stk. 3. Se i øvrigt cirk. 97, 1967.

⁴² Se nærmere bkg. 276, 1967 §§ 5-7 samt cirk. 97, 1967. De opregnede foranstaltninger skulle i almindelighed ikke bringes i anvendelse, hvis elevens utilfredsstillende opførsel kunne være en følge af legemlige eller psykiske lidelser eller afvigelse, eller hvis barnet levede under forhold, der rummede »en trussel mod dets sjælelige eller legemlige trivsel«. I så tilfælde skulle der i stedet rettes henvendelse til skolelægen skolepsykologen eller børne- og ungdomsforsorgen, se nærmere herom bkg. 276, 1967 § 9 samt cirk. 97, 1967.

⁴³ I en senere bekendtgørelse blev der indsat en bestemmelse om, at en elev med skolelederens tilslutning omgående kan overføres til

også sådanne disciplinærmidler burde anvendes med fornøden varsomhed, særligt over for de mindre børn, og i øvrigt kun i begrænset omfang over for den enkelte elev.

Med det nye regelgrundlag bortfaldt adgangen til legemlig revselse. Det blev i bekendtgørelsen udtrykkeligt bestemt, at: »Legemlig straf må ikke anvendes«. ⁴⁴ I bestemmelsen herom blev det tilføjet, at der kunne anvendes magt i nødvendigt omfang for at afværge, »at elever øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting«. ⁴⁵ Det blev i forbindelse hermed forudsat, at der er tale om »et overhængende eller påbegyndt overgreb fra elevens side, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde«. ⁴⁶

Det blev i cirkulæret bemærket, at overtrædelser af forbuddet mod at anvende legemlig straf måtte betragtes som tjenesteforseelser, der skulle påtales af skolens leder eller efter omstændighederne indberettes med henblik på stillingtagen til, hvad der videre burde foretages, herunder om der skulle indledes disciplinær undersøgelse eller ligefrem rejses tiltale.

I en redegørelse fra Justitsministeriet blev der givet udtryk for, at indførelse ved en ny bekendtgørelse af et forbud mod legemlig revselse i skolen og den derved udtrykte retsopfattelse måtte tillægges megen meget væsentlig betydning ved bedømmelsen af, om læreres legemlige revselse af elever kunne anses for straffri eller måtte anses for omfattet af bestemmelsen i straffelovens § 244 om legemskrænkelser. ⁴⁷ Det blev lagt til grund, at den nævnte paragraf dengang skulle fortolkes indskrænkende, således at visse legemlige revselse ikke var omfattet. Området for de straffri revselse var ikke præciseret i loven og måtte antages at være afhængigt af den til enhver tid eksisterende almindelige retsopfattelse vedrørende forsvarligheden af sådanne forhold. I lyset heraf kunne det ikke anses for en sikker følge af at indføre et forbud, at enhver legemlig revselse foretaget af en lærer over for en elev, herefter ville blive anset for en strafbar legemskrænkelser. Principielt kunne forbuddet alene have den umiddelbare virkning, at »legemlige revselse bliver tjenesteforseelser, der kan medføre disciplinære reaktioner«. Forbuddet kunne således ikke uden videre medføre en tilsvarende udvidelse af det strafbare område. I den forbindelse blev der henvist til en antagelse i den strafferetlige litteratur om, at andre end forældre lovligt kan »anvende revselsesmidler over for fremmede uvorne eller uartige børn«. ⁴⁸

I 1986 blev der udstedt en ny bekendtgørelse. Heri blev der indsat en tilføjelse om, at læreren omgående kan udelukke en elev fra klassen, hvis det har været nødvendigt at anvende magt for at afværge vold mod andre elever eller ødelæggelse eller beskadigelse af ting. Efterfølgende skal beslutning om de nødvendige

anden undervisning på skolen for enkelte timer eller resten af dagen, hvis hensynet til undervisningen af resten af klassen eller holdet gør det nødvendigt, f.eks. i situationer, hvor eleven har chikaneret læreren eller en klassekammerat så alvorlig, at elevens fortsatte tilstedeværelse i klassen vil være nedværdigende eller ærekrænkende for den pågældende. Se bkg. 457, 1967 § 5, stk. 5, samt cirk. 81, 1986 og tilsvarende i senere bekendtgørelser, senest bkg. 1951, 2020 § 6, nr. 2.

⁴⁴ Jf. bkg. 276, 1967 § 8, stk. 1. Samme formulering er kom til at fremgå af alle senere bekendtgørelser, senere med tilføjelsen, at nedværdigende behandling heller ikke er tilladt. Det blev understreget, at bestemmelsen skulle gælde undtagelsesfrit, se cirk. 97, 1967. Samme år blev legemlig afstraffelse af klienterne i døgninstitutioner for børn og unge forbudt i en bekendtgørelse om magtanvendelse over for de anbragte.

⁴⁵ Jf. bkg. 276, 1967 § 8, stk. 2.

⁴⁶ I cirkulærets bemærkninger til § 8 blev det understreget at: »Udstrækkes magtanvendelse, således at den åbenbart går videre, end det er nødvendigt for at bringe overgrebet til ophør, eller sættes den først ind, efter at det er ophørt, vil der foreligge en overtrædelse af § 8, stk. 1.« Jf. cirk. 7, 1967. I cirk. 81, 1986 og i vejl. 14, 1995 er formuleringen gentaget, i sidstnævnte med tilføjelsen: »idet indgrebet herved får karakter af legemlig straf«.

⁴⁷ Se bet. 407, 1966, Bilag 12, s. 39 ff. Justitsministeriets redegørelse til det af Undervisningsministeriet nedsatte udvalg er underskrevet af Lars Nordskov Nielsen, senere mangeårig ombudsmand og professor i forvaltningsret.

⁴⁸ I redegørelsen fra Justitsministeriet blev der henvist der til Krabbe, Borgerlig straffelov 4. udg. 1947, s. 85: »... under ganske særlige omstændigheder kan noget sådant i kraft af et udvidet negotiorum gestio synspunkt eller desl. formentlig være beføjet som repressivt middel over for groft foreulempende opførsel...«.

foranstaltninger træffes af skolelederen.⁴⁹ Reglen er opretholdt i senere bekendtgørelser.⁵⁰ I bekendtgørelsen fra 2014 blev der med henvisning til straffeloven og retsplejeloven indsat en tilføjelse i samme paragraf om, at lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse gælder. Bestemmelsen blev indskudt foran det nu gængse forbud mod legemlig afstraffelse og beføjelsen til magtanvendelse.⁵¹ I den seneste bekendtgørelse er disse regler fordelt på hele tre bestemmelser.⁵² Se herom senere.

Bilag 1 indeholder en oversigt over den historiske udvikling med hensyn til centrale bestemmelser om forholdsregler til opretholdelse af god orden i folkeskolen.

3. Tape-sagen som katalysator for faglig debat og fokus på regelgrundlaget

For tyve år siden vakte spørgsmålet om grænserne for fysisk magtanvendelse omfattende røre i forbindelse med gennemførelsen af en straffesag mod to medarbejdere ved en specialinstitution for elever med psykiske handicaps. Sagen blev hen over efteråret 2003 kendt som *Tape-sagen*, fordi den handlede om behandlingen af en døv elev, som var urolig og skrigende og derfor fik sat et stykke pakketape over munden. Episoden bevirkede en tiltale mod to indblandede medarbejdere for strafbar legemskrænkelse.⁵³ I den brede offentlighed rejste sagen bl.a. spørgsmål om, hvorvidt der var tale om et enkeltstående tilfælde eller et udtryk for dagligdags hændelser i skolernes hverdag. Debatten i den forbindelse havde forståeligt nok fokus rettet mod praksis i forbindelse med specialundervisning; men også forholdene i den almindelige folkeskole påkaldte sig opmærksomhed.⁵⁴

De tiltalte i Tape-sagen blev både i byret og landsret frifundet for den rejste tiltale, hvilket fejlagtigt kunne tages som udtryk for, at der efter gældende ret er givet særlige eller udvidede beføjelser på skoleområdet til anvendelse af fysiske magtmidler. En sådan udlægning af lovgivningen og den konkrete afgørelse er der imidlertid ikke grundlag for.

Efter tiltalen mod de to lærere havde den ene af disse fastholdt den urolige elev på gulvet, mens den anden placerede tape for munden af den pågældende, indtil drengen kort efter faldt til ro. Landsretten lagde til grund, at den fastholdte elev »på det pågældende tidspunkt var en stærkt urolig

⁴⁹ Se bkg. 457, 1986 § 8, stk. 3. I cirk. 81, 1986 uddybes reglen ved eksemplificering af en situation, hvor eleven har truet med eller har anvendt fysisk eller psykisk vold over for læreren eller en klassekammerat.

⁵⁰Jf. senest bkg. 1951, 2020 § 9, stk. 2.

⁵¹Jf. bkg. 697, 2014 § 10, stk. 3, 1. pkt. Et forslag om at tilføje henvisningen til reglerne straffeloven og retsplejeloven på samme måde som i bekendtgørelsen om magtanvendelse over for anbragte børn og unge indgik i mit bidrag til publikationen *Magtanvendelse I folkeskolen – et inspirationshæfte*, som Børnerådet og Center for Ligebehandling udgav i 2005, og som er publiceret på Undervisningsministeriets hjemmeside: <http://pub.uvm.dk/2005/magtanvendelse/hel.pdf>. I mit forslag var henvisningen imidlertid placeret til sidst i bestemmelsen, hvilket gav en bedre systematik.

⁵² Se nærmere bkg. 1951, 2020 § 9, stk. 2, nr. 3 (omgående udelukkelse af eleven fra resten af skoledagen), § 9, stk. 2 (inddragelse af forældrene i forbindelse med magtanvendelse) og § 17 (henvisning til generel lovgivning om magtanvendelse, forbud mod afstraffelse og nedværdigende behandling, beføjelse til magtanvendelse).

⁵³ Se U 2004.1186 V. Der var i sagen rejst tiltale efter strl. § 244. Dommen er refereret og kommenteret som den sidste af afgørelserne i Bilag 2.

⁵⁴ Diskussionen kom på samme tid til at dreje sig om praksis i folkeskolen generelt og om praksis i forbindelse med den vidtgående specialundervisning af børn med funktionsnedsættelse. Det har klare fordele at behandle hele feltet samlet, for de grundlæggende principper bør være de samme, og i praksis er overgangene mellem problemstillingerne i de forskellige sammenhænge flydende, om end der også er klare forskelle med hensyn til den problemskabende adfærds betydning, årsager og håndtering.

og aggressivt handlende dreng«, og at der efter episoden blev der indledt medicinsk behandling med Ritalin for at afhjælpe disse problemer.⁵⁵ Retten fandt det bevist, at drengen på det pågældende tidspunkt opførte sig så aggressivt, at det var berettiget at fastholde ham. Desuden blev det lagt til grund, at den lærer, der satte tape over drengens mund, alene gjorde dette »med det formål at aflede hans opmærksomhed for at hjælpe ham ud af den affekt, han befandt sig i«. Retten mente, at dette havde været nødvendigt. Det blev ikke anset som bevist, at tapen havde været placeret over drengens mund i længere tid end et minut, eller på en måde som forhindrede drengen i at trække vejret gennem munden. Retten tillagde det afgørende betydning, at de to lærere havde deres fulde opmærksomhed rettet mod drengen, mens han havde tapen for munden, at de ikke var ophidsede, og at de havde kontrol over situationen. I den foreliggende situation havde de derfor ikke handlet retsstridigt. De havde i øvrigt ikke forsæt til at begå vold mod eleven, men havde alene søgt at hjælpe ham. De tiltalte blev enstemmigt frifundet af landsrettens tre juridiske dommere og tre domsmænd.

Dommen skal forstås som resultatet af en konkret bevisbedømmelse efter en temmelig indgående bevisførelse med mange nuancer og usikkerhedsmomenter. Hvad var der egentlig sket? Hvordan havde forløbet været? Hvem havde gjort hvad? Hvad kunne der med rimelig sikkerhed udledes af, hvordan de enkelte aktører havde opfattet situationen og efterfølgende beskrev den? Afgørelsen siger ikke ret meget om, hvor grænserne går for lovlig fysisk magtanvendelse, hverken i almindelighed eller i et specielt tilfælde som det foreliggende. Og den siger slet ikke noget om, det i almindelighed er tilladt at lukke munden på skoleelever med pakketape.

For en sikkerheds skyld bemærkede landsretten, at tilsvarende handlinger under andre omstændigheder kunne være strafbare. Rent juridisk havde retten ikke behøvet at ytre sig om dette spørgsmål; men der har åbenbart været et – helt forståeligt behov for at lægge afstand til den opfattelse, at der med frifindelsen var givet grønt lys for at sætte pakketape over munden på støjende elever.

For jurister er det forholdsvis oplagt, at det som retten tager stilling til i en konkret straffesag, er den rejste tiltale. Er den anklagede skyldig eller ej, sådan som de fremførte bevisligheder bedømmes på grundlag af gældende ret? I almindelighed er det ikke rettens opgave at udstikke mere almindelige retningslinjer for et bestemt område. Andre kan være tilbøjelige til at lægge noget mere generelt i en afgørelse, selv om denne er afgjort på et helt konkret grundlag.

Dommen i Tape-sagen viste, at der findes et vist område for straffri magtanvendelse i tilfælde, hvor det må anses for nødvendigt at få kontrol over en situation. Derimod kunne afgørelsen ikke bruges til at blive klogere på grænserne for lovlig magtanvendelse. Den var ikke retningsgivende for, hvilke magtmidler der vil være tilladte i forskellige situationer. Imidlertid blev dommen katalysator for en bredere diskussion blandt fagfolk på børne- og ungdomsområdet. Efter et årelangt forløb er denne diskussion langt fra afsluttet.

⁵⁵ Ritalin er et amfetaminlignende stof, der bl.a. anvendes til såkaldt hyperaktive børn med diagnosen adhd.

På baggrund af Tape-sagen blev der gennemført en undersøgelse om magtanvendelse i folkeskolen.⁵⁶ Rapporten herom afdækkede en udbredt opfattelse af, at der på skoleområdet forekommer mange situationer, hvor anvendelse af magt i en eller anden forstand kan være nødvendig. Hverdagen i skolen er »fuld af magtudøvelse«, som det blev bemærket i rapporten. Heri blev der peget på, at der var behov for at synliggøre de problemer, som trænger sig på, sådan at medarbejderne kan løse opgaverne bedst muligt. Den efterfølgende diskussion inden for folkeskolens rammer bidrog i sig selv til at samle og nyttiggøre erfaringer, udvikle de fagets standarder og fremme god praksis. Den bredere offentlige debat havde utvivlsomt også betydning for afklaringen af behovet for tilførsel af særlige ressourcer, f.eks. midler til forsøgsprojekter, efteruddannelse, administrative tiltag osv. Imidlertid præges debatten blandt de ansatte i folkeskolen fortsat af betydelig usikkerhed og uenighed vedrørende behovet for, tilladeligheden af og grænserne for fysiske indgreb i forskellige situationer.

4. Folkeskoleloven som grundlag for afgrænsningen af lovlige foranstaltninger

Folkeskolen omfatter en 10-årig grundskole bestående af en børnehaveklasse og 1.-9. klasse samt en 1-årig 10. klasse. Børn, hvis udvikling kræver en særlig hensyntagen eller støtte, gives specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand i specialklasser og specialskoler. Undervisningen som kan også gives i behandlings- og specialundervisningstilbud eller specialundervisningstilbud på et børne- og ungehjem.⁵⁷

For at kunne opfylde skolens formål er skolen og den enkelte lærer beføjet til at stille rimelige og sagligt begrundede krav til den enkelte elevs opførsel og deltagelse i undervisningen. Inden for rimelighedens grænser er skolen følgelig berettiget til at håndhæve krav om, at eleverne sommetider skal sidde stille, skal deltage i aktiviteter og i øvrigt skal opføre sig ordentligt. Skolens bemyndigelse i så henseende skal ses i sammenhæng med, at der er almindelig undervisningspligt, sådan som det nærmere er bestemt i folkeskoleloven.⁵⁸ Denne undervisningspligt har et formål, som er det, der kommer til udtryk i lovens indledende bestemmelse om skolens formål og opgaver.⁵⁹ Forældre skal medvirke til, at barnet opfylder undervisningspligten, og må ikke lægge hindringer i vejen herfor.⁶⁰

En stillingtagen til spørgsmålet om berettigelsen af forskellige typer af magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for elever i grundskolen må nødvendigvis ske med udgangspunkt i *de grundlæggende principper for folkeskolens virksomhed*, sådan som disse er kom-

⁵⁶ Se rapport udarbejdet af Center for Ligebehandling af Handicappede: *Magtanvendelse i folkeskolen*. Januar 2005: <http://www.boerneraadet.dk/media/28345/magtanvendelse-i-folkeskolen.pdf>.

⁵⁷ Lov om folkeskolen er senest bekendtgjort ved lbk. 50 af 29. januar 2024. Om *folkeskolens struktur*, se nærmere folkeskolelovens § 3, særligt stk. 1 og 2. Om *skolevæsenets ordning*, se § 20, herunder stk. 5 med henvisning til lov om behandlings- og specialundervisningstilbud.

⁵⁸ Jf. folkeskolelovens kap. 5.

⁵⁹ Jf. folkeskolelovens § 1.

⁶⁰ Jf. folkeskolelovens § 35.

met til udtryk i lovgivningen. Praksis skal selvsagt også være i overensstemmelse med lovgivningen i almindelighed og almindeligt anerkendte retsgrundsætninger om saglighed, proportionalitet og skånsomhed.⁶¹

Folkeskolen er som udgangspunkt en kommunal opgave.⁶² Kommunalbestyrelsen har det overordnede ansvar for kommunens skolevæsen og fastlægger mål og rammer for skolernes virksomhed. Inden for de givne rammer har den enkelte skoles leder ansvaret for undervisningens kvalitet samt fastlæggelsen af undervisningens organisering og tilrettelæggelse. Ved hver skole oprettes der en skolebestyrelse, som bl.a. fastsætter principper for skolens virksomhed, godkender undervisningsmidler og fastsætter ordensregler og værdiregelsæt samt fører tilsyn med skolens virksomhed.⁶³ Ansvar for specialundervisning mv. påhviler regionsrådet.⁶⁴

Folkeskoleloven indledes med en *formålsparagraf*, der afspejler såvel et sæt brede og ambitiøse læringsmål som et grundlæggende værdiregelsæt.⁶⁵

Det er skolens opgave i samarbejde med forældrene at »give eleverne kundskaber og færdigheder, der forbedrer dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære mere, gør dem fortrolige med dansk kultur og historie, giver dem forståelse for andre lande og kulturer, bidrager til deres forståelse for menneskets samspil med naturen og fremmer den enkelte elevs alsidige udvikling«. Folkeskolen skal »udvikle arbejdsmetoder og skabe rammer for oplevelse, fordybelse og virkelyst, så eleverne udvikler erkendelse og fantasi og får tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle«. Yderligere skal folkeskolen »forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre«. Skolens virke skal derfor være præget af »åndsfrihed, ligeværd og demokrati«.⁶⁶

Skolen har med andre ord medansvar for såvel elevernes uddannelse som deres opdragelse, og de ansatte har følgelig ret og pligt til i deres daglige virke at bidrage til opfyldelsen af skolens formål

⁶¹ Grundloven og EMRK sætter visse grænser for adgangen til at udøve magtanvendelse. Børnekonventionen forpligter staterne til at sikre, at barnets tarv kommer i første række, jf. art. 3. Handicapkonventionen indeholder rettigheder for børn og unge med fysiske eller psykiske funktionsned sættelser.

⁶² Jf. i det hele folkeskolelovens § 2 smh. § 40.

⁶³ Jf. folkeskolelovens § 42 og § 44. Alle konkrete afgørelser vedrørende skolens elever træffes af skolens leder, jf. § 45, stk. 2. Om klageadgang, se § 51.

⁶⁴ Jf. lovens § 20, stk. 3.

⁶⁵ Se i det hele § 1 i lov nr. 509 af 30. juni 1993 om folkeskolen med senere ændringer, som senest bekendtgjort ved lbk. 90 af 29. januar 2024.

⁶⁶ *Friskoler og private grundskoler* skal »efter deres formål og i hele deres virke« forberede deres elever til »at leve i et samfund som det danske med frihed og folkestyre«, og skolerne skal udvikle og styrke elevernes demokratiske dannelse og deres kendskab til og respekt for grundlæggende frihedsrettigheder, jf. lov om friskoler og private grundskoler, lbk. 161, 2024 § 1, stk. 2, 2. pkt.

Efterskoler og frie fagskoler skal »efter deres formål og i hele deres virke« forberede deres elever til at leve i et samfund som det danske med frihed og folkestyre samt udvikle og styrke elevernes demokratiske dannelse og deres kendskab til og respekt for grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene, jf. lov om efterskoler og frie fagskoler, lbk. 1172, 2022 § 1, stk. 5. Skolernes tilbyder ud fra et selvvalt værdigrundlag undervisning og samvær på kurser, hvis hovedsigte er livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse, jf. § 1, stk. 1. Efterskolerne tilbyder kurser med henblik på elevernes hele menneskelige udvikling og modning samt deres almene opdragelse og uddannelse, jf. § 1, stk. 2. De frie fagskoler tilbyder kurser i praktiske og erhvervsrettede fag, eventuelt i kombination med prøveforberedende og kompetencegivende undervisning, jf. § 1, stk. 3

og efterlevelsen af værdiregelsættet.⁶⁷ Værdiregelsættet indeholder retningslinjer for god opførsel og pejlemærker for, hvordan der opnås god trivsel og et godt undervisningsmiljø for elever og ansatte både psykisk og fysisk.⁶⁸ Værdiregelsættet skal fremme fælles værdier, engagement og ansvarlighed. Som en del af værdiregelsættet skal skolebestyrelsen fastsætte en antimobbestrategi, herunder en strategi mod digital mobning.⁶⁹

En væsentlig forudsætning for, at skolen og dens ansatte kan varetage den i lovgivningen stillede opgave, er selvsagt, at undervisningen og samværet i skolens dagligdag foregår under iagttagelse af en vis grad af ro og orden. Med henblik herpå kan det være nødvendigt at foretage indgreb i elevernes selvbestemmelse, herunder efter omstændighederne at anvende magt. I lyset af hensynet til opfyldelsen af folkeskolens formål er det almindeligt antaget, at det efteromstændighederne er berettiget at iværksætte visse foranstaltninger, der kan være egnet til at forhindre forstyrrelse af undervisningen for den enkelte elev eller en gruppe af elever. Se nærmere nedenfor.

Skolens *ordensregler* og *værdiregelsæt* fastsættes af skolebestyrelsen. Dette fremgår af folkeskoleloven, som derved har fastlagt kompetencen i denne henseende.⁷⁰ Både ordensregler og værdiregelsæt skal selvsagt afstemmes med lovgivningen i bred forstand, herunder med respekt af grundlæggende retsprincipper om saglighed og proportionalitet.

Med hjemmel i folkeskoleloven har ministeren i en bekendtgørelse fastsat nærmere regler om foranstaltninger til *fremme af god orden* i folkeskolen.⁷¹ Tillige er der fastsat regler om skolernes tilsyn med eleverne i skoletiden.⁷²

Det er ikke noget nyt, at håndhævelsen af en passende disciplin fra elevernes side kan nødvendiggøre, at der står forskellige typer af foranstaltninger til rådighed. Ved kalibreringen heraf er der imidlertid to til dels modsatrettede udviklingstræk, som må tages i betragtning. På den ene side er nutidens skole præget af mere uro og mangel på respekt for voksne end i tidligere tider. På den anden side anerkendes det i mere udpræget grad end tidligere, at alle børn og unge har krav på beskyttelse af individets menneskeværd og selvbestemmelsesret og ikke må udsættes for vilkårlige eller

⁶⁷ Se således bkg. 1951, 2020 § 1 samt vejl 9444, 2021. Elever og forældre skal ved skoleårets begyndelse oplyses om skolens ordensregler og værdiregelsæt. Se i øvrigt materiale på uvm.dk samt skole-og-forældre.dk.

⁶⁸ Eleverne har ret til et godt undervisningsmiljø, således at undervisningen kan foregå sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt. Undervisningsmiljøet på uddannelsessteder skal fremme deltagerens muligheder for udvikling og læring og omfatter derfor også uddannelsesstedets psykiske og æstetiske miljø. Se herom *lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø*, senest bekendtgjort ved lbk. 316, 2017 § 1, stk. 1. Se tillige folkeskolelovens § 56 - § 56 b om måling og indberetning af oplysninger om elevernes trivsel.

⁶⁹ Jf. undervisningsmiljøloven § 1, b, stk. 2.

⁷⁰ Jf. folkeskolelovens § 44, stk. 4. I bekendtgørelsen fra 2010 hed det også, at skolebestyrelsen kunne »fastsætte principper for anvendelse af foranstaltninger«, jf. bkg. 320, 2010 § 1, stk. 1. En lignende bestemmelse fandtes i bekendtgørelserne fra 1995 og 2010. I bekendtgørelsen fra 2014 udgik denne del af bestemmelsen.

⁷¹ Jf. lovens § 52, 1. pkt., samt bekendtgørelse om fremme af god orden i folkeskolen som senest fastsat ved bkg. 1951 af 11. december 2020.

⁷² Børne- og undervisningsministeren fastsætter tillige regler om skolernes tilsyn med eleverne i skoletiden, jf. folkeskolelovens § 30 a og § 52, 2. pkt., samt bkg. 703, 2014.

uforholdsmæssige indgreb i deres grundlæggende rettigheder, heller ikke som led i myndighedsudøvelse.

5. Foranstaltninger ved overtrædelse af skolens ordensregler

Skolens leder har den administrative og pædagogiske ledelse af skolen og træffer alle konkrete beslutninger vedrørende skolens elever inden for de mål og rammer og principper, som kommunalbestyrelsen henholdsvis skolebestyrelsen har fastsat.⁷³

Bekendtgørelsen om foranstaltninger til fremme af god orden fastlægger de øvre rammer og dermed de ydre grænser for de foranstaltninger, der kan iværksættes over for elever, der tilsidesætter skolens regler for orden og samvær.⁷⁴ De opregnede tiltag udgør dermed de strengeste foranstaltninger, som det efter omstændighederne kan være lovligt at gribe til.⁷⁵

Reglerne om foranstaltninger, som udgør indgreb i selvbestemmelsen, den personlige integritet eller de personlige udfoldelsesmuligheder for elever, der mere eller mindre groft tilsidesætter kravene til ro og orden og fredeligt samvær, er fastlagt ud fra det udgangspunkt, at de som alt overvejende hovedregel ikke bør gennemtvinges ved fysisk magtanvendelse.⁷⁶

Hvis en elev efter overskridelse af egne eller andres grænser har brug for en pause fra undervisningen og fra klassen, og »overførsel til anden undervisning på skolen eller eftersidning ikke er egnede foranstaltninger«, kan skolen gennemføre *aftalt hjemsendelse* af eleven for resten af skoledagen.⁷⁷ Aftalt hjemsendelse forudsætter ikke nødvendigvis, at eleven har overtrådt ordensregler el.lign. Foranstaltningen kan f.eks. iværksættes i forhold til en elev, som har mistet besindelsen eller er blevet så vred eller ked af det, at vedkommende ikke vil få udbytte af undervisningen.

⁷³ Se nærmere folkeskolelovens § 45, stk. 1 og 2. Om beføjelse til iværksættelse af foranstaltninger til fremme af god orden se, bkg. 1951, 2020 § 3, stk. 1. Skolelederens beslutninger er omfattet af Folketingets Ombudsmands kompetence, så en elev eller dennes forældre kan klage til ombudsmanden over en beslutning om iværksættelse af en foranstaltning til fremme af god orden. Skolelederens beføjelser vil efter omstændighederne kunne delegeres til andre ansatte enten generelt eller konkret og såvel udtrykkeligt som stiltiende, jf. folkeskolelovens § 45 og vejl. 9444, 2021 pkt. 25.

⁷⁴ Jf. bkg. 1951, 2020 § 4, stk. 2, samt vejl. 9444, 2021 pkt. 14. Foranstaltningerne kan anvendes ved elevens benyttelse af skolens tilbud, herunder skolefritidsordninger og undervisning i fritiden. Foranstaltningerne kan endvidere anvendes ved elevens adfærd i fritiden, når denne adfærd, for eksempel digital adfærd på sociale medier, har haft direkte indflydelse på god orden i skolen, herunder undervisningsmiljøet. Se således bkg. 1951, 2020 § 3, stk. 2, samt vejl. 9444, 2021 pkt. 10-11.

⁷⁵ Nogle af foranstaltningerne er sanktioner, hvis anvendelse er omfattet af reglerne om afgørelser i forvaltningsretlig forstand, herunder med krav om skriftlighed, begrundelse, forelæggelse mv. I cirk. 9444, 2021 er der i forhold til de enkelte foranstaltninger gjort opmærksom på, om der er tale om afgørelser med de omtalte retsvirkninger. Se i øvrigt *Vejledning i forvaltningsret – for skoleledere* på uvm.dk.

⁷⁶ Til illustration kan det også nævnes, at der i studie- og ordensregler i de gymnasiale uddannelser er der fastsat en række sanktioner, jf. bkg. 1338, 2019. Bestemmelserne indeholder intet om anvendelse af fysisk magt. Det er ikke nødvendigvis udtryk for, at sådanne situationer ikke kan forekomme, men for, at der ikke gælder noget specielt ved siden af lovgivningens almindelige regler.

⁷⁷ Jf. § 5, stk. 1. Aftalt hjemsendelse af eleven for resten af skoledagen er betinget af en aftale herom med elevens forældre, således at forældrene erklærer sig indforstået med hjemsendelsen. Skolen har pligt til at oplyse, at forældrene ikke er forpligtede til at gå med til denne foranstaltning, jf. § 5, stk. 2. Se nærmere vejl. 9444, 2021 pkt. 15-17. Reglerne om denne aftalt hjemsendelse er indført med bekendtgørelsen fra 2020 og fremgår af en særskilt paragraf placeret før den bestemmelse, hvori foranstaltninger i anledning af opregnes.

Over for en elev, der trods forudgående samtale, påtale eller advarsel m.v. »ikke overholder skolens ordensregler, værdiregelsæt eller i øvrigt almindelige normer for god opførsel«, kan følgende *foranstaltninger* bringes i anvendelse, hvis det er *nødvendigt* under hensyn til eleven selv eller undervisningen af klassen eller holdet:⁷⁸

- *Eftersidning* i op til 1 time.⁷⁹
- *Overførsel* af eleven til anden undervisning på skolen i enkelte timer eller resten af skoledagen.⁸⁰
- Omgående *udelukkelse* af eleven for resten af skoledagen.⁸¹
- *Udelukkelse* fra undervisningen i op til 10 skoledage.⁸²
- *Overflytning* til en *parallelklasse* ved samme undervisningssted under samme skole.⁸³
- *Overflytning* til en *klasse på tilsvarende klassetrin* på en anden afdeling ved samme skole.⁸⁴
- *Overflytning* til en klasse på tilsvarende klassetrin på en *anden skole i kommunen*.⁸⁵
- *Udskrivning* af eleven på 10. klassetrin.⁸⁶

⁷⁸ Jf. nærmere bekendtgørelsens § 6. Enhver beslutning om iværksættelse af foranstaltninger til fremme af god orden træffes på baggrund af en samlet vurdering af de konkrete omstændigheder. Foranstaltningen skal stå i rimeligt forhold til elevens forseelse og skal bl.a. vurderes i forhold til forseelsens grovhed, elevens alder, eventuelle forudgående samtaler, påtaler og advarsler m.v., og om forseelsen er begået forsætligt eller uagtsomt mv., jf. § 4. I de tilfælde, hvor der er grund til at antage, at en elevs uhensigtsmæssige opførsel skyldes sociale og emotionelle vanskeligheder, skal skolen rette henvendelse til pædagogisk-psykologisk rådgivning med henblik på vurdering af behov for specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand eller til de sociale myndigheder, se nærmere § 18.

⁷⁹ Jf. § 6, nr. 1, smh. § 7. Eftersidning er betinget af forudgående meddelelse til hjemmet og af, at eleven er under fornødent tilsyn. Eftersidning må ikke hindre eller væsentligt forsinke en elevs hjemtransport. Eftersidning er en afgørelse, jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 22.

⁸⁰ Jf. § 6, nr. 2, smh. § 8. Overførsel af eleven til anden undervisning på skolen i enkelte timer eller resten af dagen i medfør af § 6, nr. 2, er betinget af, at forældrene samme dag orienteres herom. Overførsel er ikke en afgørelse jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 23.

⁸¹ Jf. § 6, nr. 3, smh. § 9. Omgående udelukkelse af eleven for resten af skoledagen kan iværksettes over for en elev, der udøver vold mod sig selv eller andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Omgående udelukkelse er betinget af forudgående meddelelse til forældrene og af, at eleven er under fornødent tilsyn i udelukkelsestiden. Omgående udelukkelse kan normalt kun ske to gange inden for samme skoleår. I særligt grove tilfælde kan omgående udelukkelse finde sted flere gange på samme skoleår. En elev, over for hvem skolens personale må anvende magt for at afværge, at eleven øver vold mod sig selv eller andre eller ødelægger eller beskadiger ting, kan af det undervisende personale omgående udelukkes fra klassen. Forældrene skal omgående orienteres herom. Underviseren skal ved en sådan udelukkelse omgående underrette skolens leder, der herefter træffer beslutning om de nødvendige videre foranstaltninger. Omgående udelukkelse er ikke en afgørelse, jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 26.

⁸² Jf. § 6, nr. 4, smh. § 10. Udelukkelse af eleven fra undervisning i hele skoledage i medfør af § 6, nr. 4, er betinget af forudgående meddelelse til forældrene og af, at eleven i udelukkelsestiden er under fornødent tilsyn. Udelukkelse kan normalt finde sted i op til 7 skoledage på et skoleår. I særligt grove tilfælde, herunder vold mod andre elever eller skolens personale, kan udelukkelse finde sted i op til 10 skoledage inden for samme skoleår. Udelukkelse fra undervisningen er en afgørelse, jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 30.

⁸³ Se nærmere § 6, nr. 5, smh. § 11. Overflytning af eleven til en parallelklasse på samme afdeling ved samme skole i medfør af § 6, nr. 5, er betinget af forudgående meddelelse til forældrene. Overflytning er en afgørelse, jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 33.

⁸⁴ Se nærmere § 6, nr. 6, smh. § 12. Overflytning af eleven til en klasse på tilsvarende klassetrin på en anden afdeling ved samme skole er betinget af, at eleven og dennes forældre kan tilslutte sig overflytningen. I særligt grove tilfælde eller gentagelsestilfælde kan skolens leder iværksætte overflytning uden elevens eller forældrenes tilslutning. Overflytning er en afgørelse, jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 36.

⁸⁵ Se nærmere § 6, nr. 7, smh. § 13. Overflytning af eleven til en klasse på tilsvarende klassetrin på en anden skole i kommunen er betinget af, at eleven og dennes forældre kan tilslutte sig overflytningen. Overflytning til en anden skole forudsætter også tilslutning fra lederen ved den nye skole. I særligt grove tilfælde eller gentagelsestilfælde kan skolens leder med tilslutning fra lederen ved den nye skole iværksætte overflytningen uden elevens og forældrenes tilslutning. Overflytning er en afgørelse, jf. cirk. 9444, 2021 pkt. 39.

⁸⁶ Se nærmere § 6, nr. 8, smh. § 14. Beslutningen træffes af kommunalbestyrelsen efter indstilling fra skolens leder eller af skolens leder, hvis denne er bemyndiget hertil. Beslutningen træffes efter samråd med eleven og forældrene. Udskrivning er en afgørelse, jf.

Mindre indgribende foranstaltninger end de i bekendtgørelsen opregnede kan efter omstændighederne anvendes, hvis kravene om saglighed og forholdsmæssighed iagttages. Dette blev fremhævet i forbindelse med den oprindelige fastlæggelse i bekendtgørelsen fra 1967 af de til rådighed stående foranstaltninger og er gentaget i senere forskrifter. En mildere foranstaltning kan f.eks. være at sætte eleven ved sit eget bord, fjerne eleven fra gruppearbejde eller sætte eleven »uden for døren« i nogle minutter eller op til resten af den pågældende lektion. Skolens leder kan også vælge at give eleven en *advarsel* eller en *påtale*.⁸⁷

Specialundervisning må ikke anvendes som disciplinær sanktion.⁸⁸

Bekendtgørelsen indeholder i øvrigt en bestemmelse om tilbageholdelse af private genstande i tilfælde, hvor en elev overtræder skolens ordensregler for medbringelse og anvendelse af sådanne genstande i skoletiden eller ved brug af skolens tilbud i øvrigt, f.eks. ved brug af mobiltelefoner.⁸⁹

Om *fysisk magtanvendelse* har de skiftende bekendtgørelser siden 1967 indeholdt en særlig bestemmelse.⁹⁰ Heri bemærkes det indledningsvis, at lovgivningens almindelige regler om *nødværge*, *nødret* og *lovlig retshåndhævelse* gælder. Herefter fastslås det, at *legemlig afstraffelse* og *nedværdigende behandling* ikke er tilladt, hvilket nu som tidligere omtalt har været retsstillingen i mere end et halvt århundrede. Og endelig hedder det, at *magt* »i fornødent omfang« kan anvendes for at afværge, at elever øver vold mod sig selv eller andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Paragraffen har følgende ordlyd:

»For magtanvendelse gælder lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse, jf. straffeloven og retsplejeloven. Legemlig afstraffelse og nedværdigende behandling er ikke tilladt. For at afværge, at en elev øver vold mod sig selv eller andre eller ødelægger eller beskadiger ting, kan der anvendes magt i fornødent omfang.«⁹¹

Begrebet *magtanvendelse* er ikke nærmere defineret i regelgrundlaget. Det må i den foreliggende sammenhæng kunne lægges til grund, at udtrykket først og fremmest begrebet omfatter ethvert *fysisk indgreb*, der i almindelighed ville være strafbart som overtrædelse af en bestemmelse om personfarlig kriminalitet, herunder først og fremmest *vold* eller anden legemskrænkelser, ulovlig *tvang*

cirk. 9444, 2021 pkt. 42. Regler om adgang til udskrivning af folkeskolen af en elev på 10. klassetrin blev indsat i bekendtgørelsen fra 1995, jf. bkg. 27, 1995 § 5, nr. 5, og § 7.

⁸⁷ Jf. nærmere vejl. 9444, 2021 pkt. 14.

⁸⁸ Se nærmere bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogiske bistand, bkg. 693, 2014 § 5 smh. § 19.

⁸⁹ Se nærmere bkg. 1951, 2020 § 16 samt cirk. 9444, 2021 pkt. 46-48.

⁹⁰ Se nærmere bkg. 1951, 2020 § 17.

⁹¹ I de tidligere gældende bekendtgørelser stod der: »Legemlig straf må ikke anvendes«, se således bkg. 27, 1995 § 8, stk. 1, og derfor bkg. 457, 1986.

eller *frihedsberøvelse*. Iværksættelse af de i bekendtgørelsen opregnede foranstaltninger til opretholdelse af god orden kan også siges at have også karakter af magtanvendelse i bred forstand. I den foreliggende sammenhæng er det imidlertid lovligheden af magtanvendelse i form af fysisk indgriben, der har hovedinteressen.

I den ministerielle uddybende vejledning om fremme af god orden hedder det, at det er en forudsætning for indgriben med magt, at der faktisk finder et overgreb eller ødelæggelse sted, eller at der er en overhængende fare for det, som det ikke er muligt at forhindre eller standse på anden måde. Magt må kun bruges i det absolut nødvendige omfang.⁹² Hvis magtanvendelsen åbenbart går videre end nødvendigt for at stoppe overgrebet eller ødelæggelserne, eller sættes der først ind, efter at overgrebet eller ødelæggelserne er stoppet, er brugen af magt i strid med bekendtgørelsen, idet magtanvendelsen så får karakter af legemlig straf.

Videre hedder det i vejledningen, at den involverede underviser bør notere hændelsen og underrette skolens leder hurtigst muligt, så skolens leder ligeledes hurtigst muligt kan orientere forældrene og i samarbejde med dem følge op på det skete, eventuelt med inddragelse af de sociale myndigheder og/eller indhentelse af pædagogisk-psykologisk rådgivning.⁹³

I tilfælde hvor det har været nødvendigt at anvende magt over for et barn eller en ung, kan eleven af det undervisende personale omgående *udelukkes fra klassen*, hvis dette er nødvendigt for at fortsætte undervisningen på en tilfredsstillende måde.⁹⁴

Det skal her foreløbigt bemærkes, at *voksenansvarslovens bestemmelser* om magtanvendelse er mere udførlige og lægger snittet lidt anderledes. Efter reglerne om »afværgehjælp« kan et barn eller en ung kortvarigt fastholdes eller føres væk fra en situation, når »det er nødvendigt for at afværge, at barnet eller den unge ødelægger eller beskadiger ting i et ikke ubetydeligt omfang«.⁹⁵ Efter reglerne om fysisk magtanvendelse kan et barn eller en ung fastholdes eller føres til et andet opholdsrum, hvis barnet eller den unge »udviser en adfærd, herunder vedvarende chikane, der er til fare for barnet eller den unge selv, de øvrige anbragte børn og unge, personalet eller andre, der opholder sig på anbringelsesstedet«.⁹⁶ Hertil kommer regler om »fysisk guidning« i tilfælde, hvor barnet eller den unge generer eller udøver chikane over for de øvrige anbragte børn og unge eller andre på anbringelsesstedet.⁹⁷ Regelsættet om voksenansvar gælder også i forhold til anbragte børn og unge på interne skoler tilknyttet anbringelsessteder, der udfører pædagogisk arbejde eller undervisning, således at handlemulighederne svarer til dem, der gælder for den øvrige del af institutionen.⁹⁸ Nedenfor redegøres der nærmere for reglerne i voksenansvarsloven.

⁹² Se cirk. 9444, 2021 pkt. 50.

⁹³ Se cirk. 9444, 2021 pkt. 51 m. henv. til pkt. 52 om indhentelse af pædagogisk-psykologisk rådgivning mv., jf. bkg 1951, 2020 § 18.

⁹⁴ Jf. § 9, stk. 2, og § 6, nr. 3.

⁹⁵ Se voksenansvarslovens § 8.

⁹⁶ Se voksenansvarslovens § 9.

⁹⁷ Se voksenansvarslovens § 6.

⁹⁸ Jf. voksenansvarslovens § 2, stk. 4, som indsat ved lov 1544, 2016. I tillæg til reglerne om fysisk guidning, afværgehjælp og magtanvendelse indeholder loven regler om indgreb i relation til selve anbringelsen, herunder nedsættelse eller fratagelse af lommepenge, rusmiddeltest, tilbageførsel ved rømning, kommunikationskontrol, ransagning samt overvågningssystemer.

6. Forbuddet mod »legemlig afstraffelse«

Bekendtgørelsens bestemmelse om forbuddet mod legemlig afstraffelse er for det første udtryk for, at skolen og dens ansatte ikke længere har de særlige beføjelser til fysisk magtanvendelse for at opretholde god orden, som før i tiden havde udtrykkelig hjemmel. Det er ikke tilladt at uddele lusinger eller slag med ris, tamp eller spanskrør eller at knibe en elev. En sådan form for magtudøvelse vil tværtimod være strafbar. Man må ikke slå på en fræk elev for at få ro i klassen, for at få en genstridig elev til at svabre badet efter gymnastiktimen, eller for at få en overstadig elev ind på rækken, inden der skal synges af morgensang. Læreren må heller ikke irettesætte en elev ved at sende denne på en udmattende stropetur eller ved at låse eleven inde i et klasseværelse. En lærer må ikke give en elev »en nød« ved at slå den pågældende oven i hovedet med knoerne, hive en dreng i de små hårstrå ved tindingen eller trække et barn i ørerne som straf for dårlig opførsel.

For det andet betyder forbuddet mod legemlig afstraffelse, at en lærer helt generelt ikke må påføre en elev nogen form for fysisk smerte eller ubehag, hvis *formålet* hermed er at sanktionere dårlig opførsel, dvs. brud på en eller anden norm for almindelig omgangsform eller særlige pligter, f.eks. hvis eleven møder for sent, råber for højt, snakker i mobiltelefon, hiver pigerne i håret, ikke afleverer hjemmeopgaver til tiden eller tegner graffiti på væggen. Sådan noget kan der gribes ind over for med de foranstaltninger, som er opregnet i bekendtgørelsen om fremme af god orden, men ikke med legemlig afstraffelse. De mest indgribende af de tilladte midler er angivet i bekendtgørelsens liste over tilladte foranstaltninger. Visse andre midler kan være tilladte som det mindre i det mere. Men et sådant middel må aldrig have karakter af legemlig revselse, heller ikke selv om der er tale om en så lempelig foranstaltning, at den ikke er omfattet af straffeloven, f.eks. ved at falde ind under bestemmelserne om vold, ulovlig tvang eller frihedsberøvelse.

Om eleven må sendes på løbetur rundt om gymnastiksalen som disciplinær foranstaltning, må afhænge af de nærmere omstændigheder; men formodningen må klart være imod tilladeligheden af et sådant skridt, hvis ikke der er en åbenbar sammenhæng mellem arten af forsømmelsen og foranstaltningen, f.eks. i kraft af at eleven har pjækket i forbindelse med skolernes årlige idrætsdag el.lign. Hvis en sådan foranstaltning i et konkret tilfælde kan siges at have et sagligt pædagogisk sigte, skal den i hvert fald opfylde et krav om proportionalitet.

Det udtrykkelige forbud mod »nedværdigende behandling«, som kom ind i bekendtgørelsen i 2010,⁹⁹ var nærmest en tydeliggørelse og kodificering af en allerede gældende retstilstand. En tilsvarende formulering fandtes i forvejen i den magtanvendelsesbekendtgørelse, som dengang knyttede sig til den sociale servicelovs bestemmelser om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet.¹⁰⁰ Denne del af forbuddet retter sig mod foranstaltninger, som uden at have karakter af legem-

⁹⁹ Se bkg. 320, 2010 § 10, stk. 1. Et forslag fra mig om at tilføje »nedværdigende behandling« til forbuddet indgik i det oplæg, som Børnerådet og Center for Ligebehandling i 2005 udgav i publikationen *Magtanvendelse I folkeskolen – et inspirationshæfte*. Begrebet indgår i EMRK art. 3.

¹⁰⁰ I øvrigt fremgår det af Børnekonventionens art. 28, at disciplin i skolen skal være menneskeværdig. Se også art. 8, art. 16 samt det generelle forbud i art. 37 mod nedværdigende behandling eller straf. Voksenansvarsloven indeholder et forbud mod »ydmygende

lig afstraffelse indebærer en krænkelse af individets værdighed og ret til selvbestemmelse. Vejledning til forståelsen af, hvordan forbuddet skal forstås, kan hentes i fortolkningsbidrag til anden lovgivning, hvor begrebet anvendes. Straffelovens bestemmelse om psykisk vold indeholder et forbud mod »groft nedværdigende, forulepende eller krænkende adfærd«.¹⁰¹ Med »nedværdigende« adfærd sigtes der her til handlinger, der er egnet til at ydmyge eller nedgøre forurettede. Der kan f.eks. være tale om, at krænkeren åbenlyst behandler den forurettede dårligere end andre, at den forurettede berøves muligheden for at få indflydelse på egne forhold, eller at den forurettede tvinges til at gøre eller tåle noget, som den pågældende ikke bryder sig om eller opfatter som uværdigt.

7. Nødværge og nødret mv. som begrundelse for straffrihed samt nyere retspraksis

Bekendtgørelsen om fremme af god orden fastslår som nævnt, at fysisk magtanvendelse kan være berettiget som udslag af nødværge, nødret eller lovlig retshåndhævelse. Der er ikke hermed fastsat særlige regler på skoleområdet. Enhver borger har de beføjelser til udøvelse af fysisk magt, som følger af lovgivningens almindelige regler. Så lovligheden af fysisk magtanvendelse i sådanne situationer følger ikke af bestemmelsen i bekendtgørelsen, der da også udtrykkeligt henviser til de almindelige regler herom. Retligt set gør det heller ikke hverken fra eller til, at det i bekendtgørelsen tilføjes, at magt i nødvendigt omfang kan anvendes for at afværge, at elever øver vold mod sig selv eller andre eller ødelægger eller beskadiger ting. Bestemmelsen herom er blot udtryk for en eksemplificering af, hvornår en handling kan være straffri, herunder fordi den er foretaget i nødværge.

En handling, som ellers er forbudt, er straffri, hvis den foretages inden for rammerne af reglerne om *nødværge*.¹⁰² Dette gælder i alle tænkelige sammenhænge. For at kunne udøve lovlig nødværge i bestemte institutioner, over for bestemte persongrupper eller i bestemte situationer kræves der med andre ord ikke nogen særlig hjemmel ud over de generelle regler, som bl.a. har fundet udtryk i straffeloven.

For at en handling kan bedømmes som straffri nødværge, kræver straffeloven, at den har været nødvendig »for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb«. Et sådant angreb kan sådan set være rettet mod hvad som helst, ikke bare en persons liv, legeme eller frihed. I princippet kan der f.eks. også udøves nødværge over for brandstiftelse, hærværk, tyveri, blufærdighedskrænkelser, fredskrænkelser og ærekrænkelser. Men i praksis er det selvsagt nødværge ved forvoldelse af fysisk skade eller tab, der er det mest relevante.

hånende eller anden nedværdigende behandling«, jf. § 7, stk. 4, 3. pkt. I straffelovens bestemmelse om psykisk vold. Efter den sociale servicelovs § 36 har den, »der får kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år fra forældres eller andre opdrageres side udsættes for vanrøgt eller nedværdigende behandling eller lever under forhold, der bringer dets sundhed eller udvikling i fare, pligt til at underrette kommunen«.

¹⁰¹ Jf. strl. § 243.

¹⁰² Se nærmere straffelovens § 13.

Sommetider kan man bedst afværge et angreb ved at trække sig eller fjerne sig; men man kan ikke sige, at det aldrig er nødvendigt at handle i nødværge, selv om det er tilfældet. En »modhandling« kan efter omstændighederne godt være nødvendig.

Handlingen må ikke »åbenbart« gå ud over, hvad der er forsvarligt »under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning«. Dette krav om proportionalitet kan også betegnes som »det mindste middels princip«. Hvad der ligger heri, afhænger af den konkrete situation, og der kan ikke trækkes en knivskarp grænse. Det kræver loven heller ikke, at man er i stand til, jævnfør lovens forudsætning om »åbenbar« overskridelse af det forsvarlige. Dette indebærer dels en erkendelse af, at der må være visse frihedsgrader for udøvelsen af et skøn i den konkrete situation, ikke mindst for den der har en handlepligt i den konkrete situation, dels at tvivl ved bevisbedømmelsen kan forventes at komme den til gode, som mener at have foretaget en retsmæssig nødværgehandling. Juridisk set anlægger retten dog en objektiv målestok på grænserne for nødværge, så det tilkommer ikke den enkelte frit at anvende sin egen ideologi på det spørgsmål.

Straffeloven har også på anden vis taget højde for det forhold, at det i en konkret nødværgesituation kan være svært at holde sig inden for de nævnte grænser, og man kan komme til at gå for vidt. Det er derfor bestemt, at man også er straffri i tilfælde, hvor man overskrider grænserne for lovligt nødværge, »hvis overskridelsen er rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse«.

Som eksempel på en sag, hvor en tiltalt lærer i et grænsetilfælde blev frikendt for vold som følge af lovlig nødværge, se Bilag 2 om dommen TfK 2019.1008 V. I andre sager blev påstande om berettiget nødværge afvist som begrundelse for straffrihed, se TfK 2016.860 V, TfK 2013.90/2, TfK 2011.300/2 V og TfK 2008.336 Ø.

Regler og principper svarende til dem om nødværge gælder tilsvarende, hvis handlingen har været nødvendig i forbindelse med *lovlig retshåndhævelse*, herunder for »på retmæssig måde at skaffe lovlige påbud adlydt« eller for at kunne iværksætte en lovlig pågribelse.¹⁰³

Også handlinger, der foretages som udslag af *nødret* er efter omstændighederne straffri.¹⁰⁴ Dette gælder i alle tænkelige sammenhænge, og der kræves med andre ord ikke nogen særlig hjemmel for at udøve nødret i bestemte institutioner, over for bestemte persongrupper eller i bestemte situationer. Også det har bestemmelsen i straffeloven gjort op med helt generelt.

For at en handling kan bedømmes som straffri nødret, kræver straffeloven, at den har været nødvendig »til afværgelse af truende skade på person eller gods«. Men der forudsættes ikke her nødvendigvis et »angreb«, så der kan godt være tale om en fare, der f.eks. skyldes et barns uforsigtighed eller uansvarlighed. Handlingen må ikke »åbenbart« gå ud over, hvad der er forsvarligt i den forstand, at »lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning«. Hvad der ligger i disse betingelser, afhænger igen af den

¹⁰³ Jf. strl. § 13, stk. 3, der foruden handlinger udført som udslag af nødværge eller nødret vedrører »handling, som er nødvendige for på retmæssig måde at skaffe lovlige påbud adlydt«. I bekendtgørelsen om fremme af god orden i folkeskolen har der siden 2014 været en henvisning til lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret og »lovlig retshåndhævelse«, jf. § 10, stk. 3, i 697, 2014 og bkg. 1951, 2020 § 17.

¹⁰⁴ Se nærmere strl. § 14 samt bkg. 1951, 2020 § 17.

konkrete situation, og der kan heller ikke her trækkes en knivskarp grænse. Det kræver loven heller ikke, at man er i stand til, for bedømmelsen følger de samme principper som i sager om nødværge.

Som eksempel på en dom, hvor en af de voterende ville frifinde for strafbar legemskrænkelser som følge af lovlig nødret, se Bilag 2 om dommen TfK 2014.300/2 V.

Reglerne om nødværge, nødret mv. regulerer tilfælde, hvor handlinger, der som udgangspunkt er strafbare, alligevel bedømmes som straffri, fordi de er begået i tilspidsede situationer som de ovenfor beskrevne, hvor det ville være urimeligt at stille krav om at afstå fra at begå den strafbare handling. Under de i loven opstillede betingelser har man i sådanne situationer lov til at overtræde loven. Handlingen er ikke i sig selv lovlig, men den bliver straffri som følge af, at den er foretaget i en situation, hvor hensynet til overholdelse af loven må vige for hensynet til at varetage mere betydningsfulde interesser, f.eks. i selvforsvar.

Reglerne om de omtalte straffrihedsgrunde sætter så at sige ydergrænserne for, hvornår der i forbindelse med iværksættelse af foranstaltninger over for skoleelever kan ifaldes strafansvar. Overholder man betingelserne om nødvendighed og forsvarlighed i de situationer, som reglerne dækker, kan man ikke pålægges strafansvar, selv om handlingen i almindelighed ville kunne straffes. Ved at anskue spørgsmålet om lovligheden af magtanvendelse med udgangspunkt disse regler får man imidlertid ikke afklaret, om der kan forekomme magtanvendelse eller fysiske indgreb, som er lovlige, selv om betingelserne for at handle i nødværge el.lign. ikke er opfyldt. Hvis en undergrænse for, hvad der overhovedet kan bedømmes som strafbart som legemskrænkelser, ulovlig tvang eller frihedsberøvelse, slet ikke er overskredet i en konkret situation, vil det selvsagt ikke være aktuelt at forholde sig til, om der kan blive tale om straffrihed som følge af lovlig nødværge el.lign.

Med hensyn til vold og andre legemsangreb sættes undergrænsen for det strafbare område sædvanligvis ved »et ikke helt ubetydeligt indgreb mod en andens legeme« iværksat med midler som slag, kraftigt skub, førergreb, fast greb i nakken, benspænd, vælten omkuld, kast med genstande, bid, kradsen, spark etc. Også spyt i ansigtet er omfattet af straffelovens bestemmelse om legemsangreb. Omvendt vil det ikke være strafbart at praktisere et løst greb om håndled, et let tag i armen, et puf, et lille skub, et tjat, at tvinge tilbage ved selv at gå fremad, let fastholdelse af hovedet. Som handlingstyper i et gråzoneområder, hvor bedømmelsen vil afhænge af den nærmere omstændigheder kan nævnes fastholdelse af hoved/ fast greb i armen/ et lempeligt greb i nakken/ fysisk fastholdelse af kroppen. Det kan efter omstændighederne være relevant at skele til et barns alder, modenhed og funktionsevne, se herom senere.

Retten i Helsingør frifandt den 21. september 2022 en tidligere forstander på en kostskole for overtrædelse af straffelovens § 244 ved ifølge tiltalen bl.a. at have væltet elever ud af deres senge, når de ikke selv stod op om morgenen. Ifølge referater i pressen udtalte retsformanden, at forholdene var under en

nedre grænse for vold. Han tilføjede dog, at det som forstanderen havde gjort, ikke var i orden, selv om det ikke var strafbart.¹⁰⁵

På visse livsområder kan en straffebestemmelse blive fortolket sådan, at en given handling ikke bedømmes som strafbar, selv om den i andre tilfælde ville være det. En handling, der i almindelighed kunne straffes som vold, kan i en bestemt kontekst være straffri, f.eks. hvis den udøves i forbindelse med sportsudøvelse eller inden for familien. I sådanne tilfælde begrundes man straffriheden med, at loven fortolkes indskrænkende, eller at der mangler retsstridighed eller materiel typicitet. I sådanne tilfælde er der ikke grund til at inddrage overvejelser om straffrihed på grund af nødværge el.lign., idet handlingen slet ikke er omfattet af det kriminaliserede område.

Det kan godt tænkes, at et fysisk indgreb, som det ikke i almindelighed er tilladt for en borger at foretage over for en anden, i konkrete situationer kan betragtes som fuldt lovlige og berettigede, hvis det iværksættes inden for rammerne af skolen eller en anden institution for børn og unge.

Som eksempel på sager, hvor retten afviste påstande som følge af materiel atypicitet, se Bilag 2 om dommene TfK 2017.750 V og TfK 2016.1355 V.

På den anden side skal det tages i betragtning, at en handling godt kan være ansvarspådragende, selv om den ikke er strafbar. Iværksættelse af et indgreb over for en elev i en konkret situation kan få belastende retsvirkninger for den ansvarlige, selv om handlingen bedømmes som straffri. Overskridelse af de i bekendtgørelsen anordnede grænser kan således efter omstændighederne have ansættelsesretlige konsekvenser, selv om der ikke i det konkrete tilfælde er grundlag for strafansvar.¹⁰⁶

Som eksempel på tildeling af en tjenstlig advarsel samt efterfølgende afskedigelse i en sag, hvor tiltalte blev dømt i byretten, men frifundet i landsretten, se Bilag 2 om TfK 2011.300/2 V.

I det følgende vil der blive redegjort for, hvordan spørgsmålet om grænserne for lovlig magtanvendelse kan besvares ud fra forvaltningsretligretlige grundsætninger.

8. Hjemmelsgrundlaget for fysisk indgriben som led i myndighedsudøvelse

Som det fremgår af ovenstående, kan spørgsmålet om, hvorvidt det i en given situation er tilladt at iværksætte et fysisk indgreb eller en anden foranstaltning over for en elev, ikke fuldt ud besvares på grundlag af strafferetlige overvejelser. I visse tilfælde kan reglerne om nødværge mv. udgøre fornøden hjemmel til fysisk indgriben eller iværksættelse af andre foranstaltninger med henblik på opretholdelse af god orden. I så fald udgør disse regler siges at udgøre en positiv bemyndigelse af en vis

¹⁰⁵ Se f.eks. Avisen Danmark med Ritzau som kilde. Dommen er ikke trykt.

¹⁰⁶ Efter omstændighederne kan en straffri handling udløse et erstatningsansvar, hvilket dog som altovervejende hovedregel ikke vil blive aktuelt i forbindelse med nødværge.

rækkevidde. I andre tilfælde må det overvejes, om der på anden vis foreligger et relevant retsgrundlag for en foranstaltning.¹⁰⁷ Derved anlægges der et forvaltningsretligt perspektiv på problemstillingen, frem for at emnet behandles ved at stille spørgsmålet om, hvornår den enkelte offentligt ansatte har begået noget strafbart.

Iværksættelse af et konkret indgreb af en vis styrke i individets frihed eller personlige integritet som led i myndighedsudøvelse er kun lovlige, hvis der af lovgivning eller et andet anerkendt retsgrundlag kan udledes en bemyndigelse til at foretage handlingen. Magtanvendelse som led i varetagelse af myndighedsopgaver forudsætter med andre ord hjemmel, og lovmæssig forvaltning forudsætter, at dette hjemmelskrav er opfyldt. For nogle foranstaltningers vedkommende skal bemyndigelsen til at iværksætte indgreb være lovfæstet, således at der foreligger et særlig sikkert holdepunkt for hjemmelen. Bemyndigelsen kan være skrevet direkte ind i loven, men kan også fremgå af bestemmelser i en ministeriel bekendtgørelse udstedt på grundlag af en overordnet ramme fastsat ved lov. På andre områder kræves der ikke udtrykkelig lovhjemmel.

Ud fra en forvaltningsretlig synsvinkel bliver spørgsmålet herefter, hvilket hjemmelsgrundlag indgreb af forskellig art forudsætter for lovligt at kunne iværksættes. I den forbindelse må der sondres mellem foranstaltninger af forskellig intensitet, idet ikke ethvert indgreb nødvendigvis skal betegnes som magtanvendelse i retlig forstand med dertil knyttede retsgarantier for de berørte. Ved bedømmelsen af, om en foranstaltning er mere eller mindre indgribende, kan det efter omstændighederne være relevant at skele til et barns alder, modenhed og funktionsevne.¹⁰⁸

Før i tiden, da borgernes retsstilling ikke var så intensivt reguleret som nu, var bemyndigelsen til at anvende fysisk magt på et givet retsområde ikke nødvendigvis afledt af skrevne forskrifter udstedt af lovgivningsmagten, men blev opfattet som berettiget i lyset af forestillinger om nødretslignende hensyn eller såkaldte »anstaltsbetragtninger«, se herom senere. Efterhånden er udviklingen gået i retning af en retsstilling, hvorefter magtbeføjelser som led i myndighedsudøvelse ud over dem, der kan støttes på de generelle regler om nødværge mv., forudsætter et klart og sikkert lovgrundlag, i hvert fald hvis der er tale om mere indgribende foranstaltninger.¹⁰⁹

På bestemte områder er der i lovgivningen tildelt visse grupper udvidede magtbeføjelser. På det sociale område gælder dette under voksenansvarsloven i forhold til anbragte børn og unge samt under serviceloven i forhold til voksne med betydelig og varigt nedsat funktionsevne.¹¹⁰ Herudover

¹⁰⁷ Dette er med rette påpeget af Caroline Adolphsen & Nicolaj Sivan Holst, "Magtanvendelse i danske skoler og dagtilbud", *Nordisk socialrettslig tidsskrift*, 2015, s. 113-148.

¹⁰⁸ Til illustration nævner Adolphsen & Sivan Holst, at en lærer eller pædagog, der er på udflugt med et mindre barn, vil kunne bestemme, at parterne skal holde hinanden i hånden, mens et lignende krav i sagens natur ikke vil kunne stilles over for en voksen elev, se »Magtanvendelse i danske skoler«, op.cit., s. 118.

¹⁰⁹ Om det skærpede hjemmelskrav, se således FOB 2016-41, s. 6. Ombudsmandens udtalte i sagen, at anvendelse af fysisk magt er et så stort indgreb, at magtanvendelsen skal have udtrykkelig hjemmel i lov.

¹¹⁰ Bestemmelserne om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for forskellige grupper af voksne med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne er reguleret i serviceloven. Bestemmelserne herom blev gennemgribende revideret ved lov 498, 2019. Se servicelovens kap. 24-24 b og bkg. 1219, 2019 samt vejl. 10148, 2019. Reglerne er aktuelt under revision, se lov-

er der kun videregående adgang til magtanvendelse og til anvendelse af særlige magtmidler for politifolk, fængselsfolk, personale i psykiatrien og militæret.

På skoleområdet findes der ikke længere regler om særlig og udvidet adgang til anvendelse af fysisk magt over for eleverne, sådan som det indtil 1967 var tilfældet med de dagældende regler om legelig afstraffelse. Hverken folkeskoleloven eller bekendtgørelsen om fremme af god orden indeholder nogen om fysisk magtanvendelse i tilfælde, hvor der ikke foreligger en situation, som gør det berettiget at udøve nødværge, nødret eller lovlig retshåndhævelse. Der findes kun de ovenfor gennemgåede regler om *andre foranstaltninger* og om *afgørelser*, som kan iværksættes og træffes i forhold til elever, der ikke indpasser sig af sig selv eller ved anvendelse af almindeligt anerkendte pædagogiske metoder.

Folkeskoleloven med dens bemyndigelse af ministeren til at fastsætte »almindelige regler om foranstaltninger til fremme af god orden i skolerne«, ¹¹¹ tilfredsstillende ikke kravet om et skærpet hjemmelsgrundlag med hensyn til udstedelse af regler om iværksættelse af fysiske indgreb eller anvendelse af fysiske magtmidler over for eleverne. Det kunne tværtimod være nærliggende at slutte modsætningsvis fra den udtrykkelige afstandtagen fra tidligere tiders anvendelse af legemlig straf i opdragelsen til, at der kun er beføjelser til anvendelse af visse foranstaltninger af ikke-fysisk karakter. En sådan læsning er imidlertid ikke tvingende. Men regelgrundlaget er præget af uklarhed. I det væsentlige har bekendtgørelsen om fremme af god orden fat i det rigtige. Den giver imidlertid ikke en fyldestgørende beskrivelse af retstilstanden som helhed.

I reglerne om foranstaltninger til fremme af god orden er der ikke givet nærmere anvisninger på, hvordan de hjemlede ikke-fysiske foranstaltninger skal kunne gennemtvinges, hvis de i et konkret tilfælde ikke lader sig gennemføre uden modstand. Folkeskoleloven indeholder hjemmel til at tilbageholde private genstande, men hverken loven eller de administrative forskrifter siger noget om adgang til at anvende fysisk magt, hvis en elev ikke vil aflevere sin mobiltelefon, f.eks. i tilfælde hvor eleven forstyrrer undervisningen ved at afspille lydoptagelser. Bekendtgørelsen indeholder hjemmel til udelukkelse af en elev fra klassen, men ikke noget om, hvorvidt udelukkelsen kan gennemtvinges med fysisk magt, hvis eleven ikke frivilligt går uden for døren.

Herefter opstår spørgsmålet, om der kan være situationer, hvor den enkelte lærer eller pædagog er beføjet til at fastholde, flytte eller i det mindste tage fat i en uregerlig elev, selv om der ikke i det konkrete tilfælde er grundlag for at anvende reglerne om nødværge, nødret eller lovlig retshåndhævelse. Dette må bero på, hvad det er for konkrete situationer, der kan nødvendiggøre og berettige en sådan foranstaltning. Hvilke typer af elever drejer det sig om: yngre/ ældre – almindelige klasser/ specialskoler – problemer med social tilpasning/ funktionshandicaps/ etc.? Hvilke situationer og forhold kan aktualisere specifikke foranstaltninger: støjen/ råben/ skrigen/ omkringfaren/ uefterret-

forslag L 188 af 30. april 2024 til lov om ændring af lov om social service, lov om voksenansvar for anbragte børn og unge mv. (Ændringer af reglerne om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten mv.).

¹¹¹ Jf. folkeskolelovens § 52, 1. pkt.

telighed/ ukvemsord/ aggression/ hærværk/ spytten/ riven/ kradsen/ sparken/ vold? Hvilke situationer aktualiserer i praksis fysisk berøring som en hensigtsmæssig foranstaltning? Hvor skal toleranceniveauet ligge, hvem afgør dette, på hvilket grundlag, efter hvilke procedurer? Hvilke teknikker kan anvendes for at undgå fysisk magtanvendelse: instruktion/ ignorering/ afglidning/ afledning/ tilbagetrækning/ timeout/ trøst/ omsorg/fysisk guidning, etc.?

8. Anstaltsforholdet som hjemmelsgrundlag

Reglerne i folkeskoleloven og de deraf afledte bestemmelser i bekendtgørelsen om god orden tager ikke højde for alle situationer, hvor der kan være behov for ved fysisk indgriben at opretholde god orden i skoletiden. Der siges ikke noget om tilfælde, hvor det uden egentlig magtanvendelse kan være hensigtsmæssigt med fysisk kontakt mellem den voksne og eleven i form af såkaldt fysisk guidning, som eleven ikke modsætter sig. Der sondres heller ikke klart imellem afværgelse af tingsbeskadigelse og magtanvendelse i situationer med fare for eleven selv eller andre, hvilket indebærer, at der heller ikke er nogen klar sondring imellem de midler, der må anvendes i de forskellige situationer. Der er heller ikke bestemmelser om adgangen til at håndhæve overtrædelse af ordensregler ved fysisk indgriben. Bestemmelser, der bygger på sådanne sondringer, findes nu i anden lovgivning, nemlig i voksenansvarslovens bestemmelser om indgreb over for anbragte børn og unge. Hertil kommer nye bestemmelser i serviceloven om indgreb over for voksne med betydelig og varig nedsat funktionsevne. Her har man langt hen ad vejen gjort op med den usikkerhed, der tidligere knyttede sig til grænserne for lovlig fysisk magtanvendelse. Dermed har man også på disse retsområder tilvejebragt et mere sikkert hjemmelsgrundlag for de forskellige foranstaltninger.

På skoleområdet er det fortsat sådan, at beføjelsen til fysisk indgriben i situationer, hvor en elev forstyrrer undervisningen, men uden at der er tale om vold eller tingsødelæggelse, må søges i betragtninger om det, der i forvaltningsretlig begrebsbrug betegnes som »anstaltsforholdet«.¹¹²

For årtier tilbage var der i et vist omfang tradition for, at hjemmelen til magtanvendelse inden for rammerne af visse institutioner blev udledt af mere eller mindre velbegrundede nødretshensyn, retssædvaner, forholdets natur eller såkaldte »anstaltsbetragtninger«. På nogle områder blev der udstedt og håndhævet administrative forskrifter uden grundlag i skreven lov. Dette indebar en uklar retsstilling med vage retsgarantier for berørte borgere. I takt med den øgede betydning af respekten for individets personlige integritet og retten til selvbestemmelse er der efterhånden gennemført en gennemgribende lovregulering på en række områder af adgangen til fysisk magtanvendelse og andre indgreb i retten til selvbestemmelse, herunder i psykiatrien, i kriminalforsorgen og på det sociale område.¹¹³ Udtalelser fra Folketingets Ombudsmand har gennem årene bidraget til at fremme denne udvikling.

¹¹² Om anstaltsforholdet som hjemmelsgrundlag for indgreb som led i myndighedsudøvelse, se Poul Andersen, *Dansk Statsforfatningsret*, 1954, s. 542; Jens Peter Christensen & Jørgen Albæk Jensen, *Dansk Statsret*, 3. udg. 2020, s. 215 ff., og Karsten Revsbech, *Forvaltningsret – Almindelige emner*, 6. udg. 2016, 2. 208 ff. Se tillige *Betænkning om magtanvendelse over for børn og unge, der er anbragt uden for hjemmet*, bet. 1551, 2015, afsnittene 2.6 og 5.3.

¹¹³ Se herom psykiatriloven, straffuldbyrdsloven og serviceloven samt de dertil knyttede administrative forskrifter.

Folkeskolen er en offentlig institution med ansvar for uddannelse af børn og unge. Fra en forvaltningsretlig synsvinkel og i forvaltningsretlig begrebsbrug kan folkeskolen betegnes som en »anstalt« med de dertil knyttede retsvirkninger. Udtrykket er en lidt gammeldags betegnelse for en institution, der f.eks. har ansvar for pasning, behandling, frihedsberøvelse eller uddannelse, eller som i øvrigt stiller offentlige tilbud til rådighed for borgerne, herunder bl.a. fængsler, hospitaler, skoler og uddannelsesinstitutioner. Det er en almindeligt antaget retsgrundsætning, at ledelsen af en sådan institution uden hjemmel i lov eller anordning kan fastsætte konkrete eller generelle bestemmelser for institutionens brugere, som har til formål at sikre institutionens overordnede funktion, herunder ordensforskrifter.¹¹⁴

I skoletiden har skolen som institution og den enkelte lærer en vis beføjelse til at sørge for almindelig god husorden og ordentlig omgangstone. Dette følger af almindelige retsgrundsætninger og forholdets natur inden for rammerne af forskellige typer af institutioner, hvor man er nødt til at tage hensyn til hinanden under et udefra anordnet samvær.

Så udgangspunktet er, at skolen og dens medarbejdere i skolens dagligdag har lov til at anvende visse af den slags midler, som andre i sammenlignelige dagligdags situationer ville kunne tage i anvendelse. Dermed være ikke sagt, at skolens personale i enhver henseende kan bestemme over barnets opførsel og adfærd i øvrigt. Indehaveren af forældremyndigheden har i et vist omfang ret til at bestemme, hvilken særlige skikke og ritualer af religiøs eller anden art, man praktiserer i familien, og må inden for lovens almindelige rammer gennemtvinge sådanne krav.¹¹⁵ En tilsvarende beføjelse tilkommer ikke skolen.¹¹⁶

Der findes med andre ord et lidt ubestemt område, der tillader den, der har ansvar for et barns opførsel og færden inden for en given ramme, at anvende en vis fysisk magt, der ellers ville blive bedømt som ulovlig tvang eller strafbar legemskrænkelser. For skolens vedkommende kan sådanne beføjelser i et vist omfang udspringe af »anstaltsforholdet«.

¹¹⁴ Se f.eks. FOB 2017-13 om anerkendelse af begrænsninger i adgangen til at bære udendørs fodtøj i en institution. De fastsatte begrænsninger blev anset for at ligge inden for de ordensmæssige hensyn, som lovligt kunne varetages på baggrund af anstaltsbetragtninger. Jo mere intensivt der gribes ind i grundlæggende rettigheder, jo større krav stilles der dog til hjemlen. Det antages i almindelighed, at der ikke er hjemmel i anstaltsbetragtninger til indgreb i personlig frihed eller integritet, se herom Kaj Larsen i FOB 2020.

¹¹⁵ Om gennemtvungelse af samvittighedsspørgsmål, se Adolphsen & Sivan Holst, »Forældres magtanvendelse«, op.cit., afsnittene 3.5 og 4.3.3. Forfatterne omtaler bl.a. religionsvalg, omskærelse af drengebørn samt indmeldelse i ideologisk funderede skoler og institutioner. De bemærker, at i hvert fald mindre børn i sagens natur må acceptere, »at familiens liv leves ud fra fælles præmisser«, mens større børn ikke med magt vil kunne tvinges til f.eks. religiøse aktiviteter imod deres bestemte vilje, hvis dette indebærer en fysisk overvindelse af barnets modstand. Bortset fra spredt lovgivning om disse spørgsmål er familiens daglige praksis ikke nærmere reguleret.

¹¹⁶ Skolens beføjelser til på visse betingelser at anvende fysisk magt over for elever og til i øvrigt at iværksætte foranstaltninger til opretholdelse af god orden beror ikke på en bemyndigelse fra forældrene, som selvsagt ikke kan uddelegere sine beføjelser som ansvarlig efter forældreansvarsloven, og beføjelsen er ikke afhængig af et samtykke fra forældrene. Se herom Adolphsen & Sivan Holst, »Magtanvendelse i danske skoler«, op.cit., afsnit 3.2

For personer, der befinder sig inden for rammerne af en institution for at modtage en offentlig serviceydelse, kan der således i visse henseender og i en vis udstrækning fastsættes generelle bestemmelser og træffes konkrete beslutninger uden særskilt lovhjemmel. Det såkaldte »anstaltsforhold« udgør så i sig selv det fornødne grundlag for visse retsakter. Fra et forvaltningsretligt synspunkt forholder det sig følgelig sådan, at der ledelsen af en offentlig institution (en »anstalt«) på visse områder kan fastsætte ordensforskrifter og andre generelle regler om forholdet mellem institutionen og institutionens brugere med hjemmel i selve »anstaltsforholdet«. Endvidere kan institutionen træffe konkrete beslutninger om regulering af institutionens indre forhold, herunder af drifts- og ordensmæssig karakter. På skoleområdet kan der selvsagt fastsættes regler om mødetider, skema-lægning, frikvarterer og spisepauser.

I lyset af formålet med den virksomhed, som en institution skal varetage, vil det efter omstændighederne kunne være lovligt at foretage enkeltstående dispositioner i forhold til den enkelte, hvis dette er nødvendigt af hensyn til opretholdelse af ro og orden i institutionen, varetagelse af hygiejnemæssige minimumskrav, gennemførelse af almindeligt anerkendte pædagogiske tiltag mv.

Ordensregler afledt af anstaltsforholdet og handlinger, der foretages på grundlag heraf, skal være båret af saglige hensyn og må ikke gå videre end nødvendigt af hensyn til institutionens formål og virke. Derudover gælder almindelige forvaltningsretlige grundsætninger, herunder om saglighed, proportionalitet og skånsomhed. Desuden gælder frihedsrettighederne i grundloven og EMRK, som sætter grænser for, hvordan en institution ud fra anstaltsbetragtninger kan regulere sine interne forhold. Indgreb med hjemmel i anstaltsbetragtninger må ikke udgøre en uforholdsmæssig begrænsning i individets frihed, ret til medinddragelse, medbestemmelse, selvbestemmelse og øvrige retsforhold.

Anerkendelsen af »anstaltsbetragtninger« som tilstrækkeligt retsgrundlag er udtryk for den tankegang, at når en institutions eksistens er fastsat eller forudsat i lovgivningen, er der heri indbygget en underforstået hjemmel til at fastsætte generelle regler og træffe konkrete beslutninger, som er nødvendige for at få institutionen til at fungere i overensstemmelse med sit formål, herunder også indførelse og praktisering af foranstaltninger, der indebærer begrænsninger i individernes frie udfoldelse.¹¹⁷ Dermed er der imidlertid ikke sagt noget om, hvilket foranstaltninger i form af fysiske indgreb og anden magtanvendelse der med hjemmel i anstaltsforholdet kan iværksættes med henblik på håndhævelse af sådanne regler og beslutninger. En beføjelse til iværksættelse af fysiske indgreb har efter nugældende retsopfattelse formodningen imod sig og kræver i princippet et mere sikkert retsgrundlag end betragtninger over anstaltsforholdet.

¹¹⁷ Anstaltsforholdet som hjemmelsgrundlag er behandlet af Folketingets Ombudsmand, professor Niels Fenger, i *Ugeskrift for Retsvæsen* 2021 B, s. 243-249. Artiklen indeholder en redegørelse for embedets praksis og en besvarelse af kritik fra professorerne Louise Halleskov & Søren Højgaard Mørup fremsatte, *Ugeskrift for Retsvæsen* 2021 B, s. 231-242. Hvis institutionen ikke er oprettet ved lov, kan hjemlen siges at udspringe af »forholdets natur« en retssædvane eller »en uskreven retsgrundsætning på lovs niveau«, se Halleskov & Mørup, a.st. s. 232.

Behovet for klar og sikker lovhjemmel er større, jo mere direkte og indgribende reguleringen er.¹¹⁸ I overensstemmelse dette synspunkt udøver Folketingets Ombudsmand sin praksis i lyset af den grundholdning, at »indgreb af en vis intensitet af bl.a. retssikkerhedsmæssige årsager bør lovreguleres«. I tilfælde hvor lovgivningsmagten ikke klart har forholdt sig til, om anstaltsforholdet kan udgøre hjemmel til en disposition, har det i almindelighed »formodningen imod sig at der som følge af anstaltsforhold kan træffes afgørelser eller fastsættes regler om indgreb i borgernes forhold, som med hensyn til formål og intensitet må sidestilles med indgreb, der allerede er udtrykkeligt reguleret i regler«.¹¹⁹

Ombudsmanden har i en konkret sag om en udtalt, at »anvendelse af fysisk magt er så stort et indgreb, at magtanvendelse skal have udtrykkelig hjemmel i lov«. I det foreliggende tilfælde afviste ombudsmanden, at den konkrete magtanvendelse var hjemlet i almindelige retsprincipper og fortolkningsregler, herunder princippet om forholdets natur.¹²⁰

På folkeskolens område er det uden videre klart, at der er hjemmel i loven til at håndhæve ordensregler ved anvendelse af de i den af ministeren fastsatte ikke-fysiske foranstaltninger. Derimod er der ikke sagt noget om beføjelser til fysisk indgriben i andre tilfælde end dem, der ud fra hensynet til beskyttelse af særligt væsentlige retsgoder er reguleret i generelle regler om nødværge mv. Efter alt foreliggende om skolens hverdag har spørgsmålet herom imidlertid både praktisk og principiel betydning i relation til muligheden for at foretage fastholdelse eller flytning af udadreagerende eller på anden måde forstyrrende elever. I det omfang, sådanne beføjelser eksisterer, kan hjemmelen næppe findes ved indfortolkning i lovens konturløse bemyndigelsesbestemmelse eller gennem tvivlsomme følgeslutninger af bekendtgørelsens hjemmel til anvendelse af ikke-fysiske foranstaltninger, som ikke giver noget sikkert grundlag for hverken udvidende fortolkning eller modsætningslutninger.¹²¹ Indtil videre må hjemmelen søges i anstaltsbetragtninger, som imidlertid udgør et såre usikkert grundlag for grænsedragninger.¹²²

Også andre juridiske konstruktioner kan tænkes opstillet for at begrunde retten til at gennemtvinge overholdelsen af ordensregler ved fysisk indgriben over for elever, der forstyrrer undervisningen. I svensk ret udledes hjemmelen til dels af reglerne om skolens tilsynspligt med eleverne. Heller ikke et sådant retsgrundlag kan siges at være præget af større klarhed og præcision. Den svenske *skollag* indeholder en bestemmelse om,

¹¹⁸ Se således Halleskov & Mørup, a.st. s. 232.

¹¹⁹ Se således Niels Fenger, a.st. s. 249.

¹²⁰ Se nærmere FOB 2016-41 om gennemtvungelse ved fysisk magt af en afgørelse om flytning af en 11-årig pige fra en plejefamilie til et andet anbringelsessted. Sagen var genstand for omfattende offentlig opmærksomhed.

¹²¹ Det kan med rette anses for tvivlsomt, om bemyndigelsesbestemmelsen i folkeskolelovens § 52 lever op til kravet om skærpet hjemmel i forhold til anvendelse af fysisk magt, se således Adolphsen & Sivan Holst, »Magtanvendelse i skolen«, op.cit. afsnittene 4.3.1 og 4.3.3, hvor det også bemærkes, at det alligevel er utvivlsomt, »at der i praksis administreres ud fra netop denne bemyndigelse«.

¹²² I forvaltningsretlig doktrin antages det sædvanligvis, at der gælder et »skærpet hjemmelskrav« som forudsætning for håndhævelse af ordensforskrifter ved fysisk magtanvendelse. Se således Adolphsen & Sivan Holst, »Magtanvendelse i danske skoler«, afsnit 3 m. yderligere henvisninger.

at skolens personale er beføjet til at træffe beslutning om umiddelbare og midlertidige foranstaltninger for at opretholde elevernes tryghed og studiero, herunder at indgribe fysisk for at afværge vold, krænkelser eller andre ordensforstyrrelser.¹²³ I retspraksis tolkes dette på den måde, at der inden for rammerne af personalets tilsynspligt er en vis ret til at foretage kropslige indgreb også i tilfælde, hvor der ikke foreligger en nødvendige- eller nødsituation.¹²⁴

Hvis lille Peter har rodet sig ud i en heftig, men ikke umiddelbart personfarlig brydekamp med en klassekammerat, må lærer Jensen så godt tage ham op og bære ham ud på gangen for at trøste ham, mens resten af klassen passer sig selv et øjeblik, uden at det kræver udtrykkelig hjemmel nogen steder? Hvis Knud sidder og fløjter højlydt, og ikke vil holde op trods lærerens vedvarende opfordring, må lærer Hansen så lægge armen om ham og føre ham ud af lokalet? Hvad gælder der, hvis en elev bliver ved med at kaste omkring sig med mad eller andre elevers ting? Må en lærer, der har det fornødne mentale overskud og den nødvendige fysiske styrke, fastholde, flytte eller fjerne en meget urolig elev eller et vildt skrigende barn? Forudsætningen givetvis være, at det drejer sig om et barn, som man regner med at kunne magte uden at komme i håndgemæng eller slagsmål med udsigt til skade på en af parterne. Det duer i almindelighed ikke, hvis det er en stor kleppert eller en meget voldsom elev, i hvert fald ikke medmindre man har sørget for at vedligeholde sine færdigheder fra seneste kursus i fastholdelses- og frigørelsesteknikker. Hvis en stor og kraftig fyr i 9. klasse skruer voldsomt op for sit medbragte lydanlæg, bliver ved med at ligge hen over bordet, eller sidder i vindueskarmen og råber ukvemsord, så er situationen en anden. Her er det i almindelighed ikke en del af lærerens funktion eller beføjelser at gå i fysisk nærkontakt. Grænsedragningen er vanskelig ud fra både en principiel synsvinkel, og det eksisterende regelgrundlag er ikke til megen hjælp.

9. Reglerne om magtanvendelse mv. i lov om voksenansvar

Brug af magt over for børn og unge anbragt uden for hjemmet som led i omsorgsvaretagelse blev i 2016 reguleret i en særlig *lov om voksenansvar for anbragte børn og unge*.¹²⁵ Loven ledsages af en bekendtgørelse og en udførlig vejledning, hvori reglerne er tydeliggjort.¹²⁶ Desuden er der på Socialstyrelsens hjemmeside lagt materiale med formidling af viden om metoder til forebyggelse af

¹²³ *Skollagen* 5 kap. 6 §: Personalen får vidta de omedelbara och tillfälliga åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero. Detta innefattar en befogenhet att ingripa fysiskt för att avvärja våld, kränkningar eller andra ordningsstörningar.

¹²⁴ Se således kommentaren i den svenske udgave af Karnov. Om de to relevante afgørelser fra den svenske højesteret, se den udførlige redegørelse hos Adolphsen & Sivan Holst, »Magtanvendelse i danske skoler«, op.cit., afsnittene 4.3.1.1 og 4.3.5.

¹²⁵ Lov 619, 2016 om voksenansvar for anbragte børn og unge, bekendtgjort med senere ændringer ved lbk. 224, 2024. Voksenansvarsloven bygger på *Betænkning om magtanvendelse over for børn og unge, der er anbragt uden for hjemmet*, bet. 1551, 2015. Udvalget blev nedsat i 2013 på foranledning af, at Folketingets Ombudsmand i forbindelse med tilsyn på en række socialpædagogiske opholdssteder havde påpeget, at reglerne om magtanvendelse var uklare. I november 2015 blev der indgået en politisk aftale om *Klare rammer for voksenansvar for anbragte børn og unge*: <https://sm.dk/media/7753/fakta-om-aftalen-klare-rammer-for-voksenansvar-over-for-anbragte-boern-og-unge.pdf>.

¹²⁶ Se bkg. 810, 2019 og vejl. 10229, 2019.

magtanvendelse, bl.a. via filmklip, cases og andet materiale, som kan understøtte anvendelsen af reglerne i praksis. Yderligere er der links til undervisningsmaterialer, eksempler på ordensregler, indberetningsskemaer mv.

Lovgivningens formål er at beskytte børn og unge på anbringelsessteder mod overgreb og at forebygge unødvendig magtanvendelse og andre indgreb i de anbragtes selvbestemmelsesret. Voksenansvarsloven fastsætter rammer for plejefamilier og personales adgang til »som led i varetagelsen af den daglige omsorg at anvende magt og foretage andre indgreb i anbragte børn og unges selvbestemmelsesret« og skal i forbindelse hermed sikre de anbragte børn og unges retssikkerhed.¹²⁷ Reglerne beskriver, i hvilke situationer, der undtagelsesvist må anvendes magt eller iværksettes mindre indgribende fysiske foranstaltninger.

Voksenansvarsloven bygger på den forudsætning, at anbragte børn og unge har de samme rettigheder som alle andre børn og unge, herunder ret til omsorg og beskyttelse. Når et barn eller en ung anbringes uden for hjemmet, overgår forpligtelsen til at varetage den daglige omsorg fra forældrene til plejefamilierne eller personalet på anbringelsesstederne. I bemærkningerne til lovforslaget blev det fremhævet, at varetagelse af omsorgen betyder, at »man hjælper barnet eller den unge i svære situationer, hvor barnet eller den unge ikke kan overskue konsekvenserne af egne handlinger«. Der kan følgelig være behov for, at en voksen griber ind i en konkret situation og drager omsorg for, at barnet eller den unge ikke volder skade på sig selv, på andre eller på ting.

I forarbejderne til voksenansvarsloven indgik følgende almindelige bemærkninger:

»At drage omsorg for et barn kan således indebære, at det kan være nødvendigt at *tage fat i barnet og fastholde det* eller *føre det ind i et andet rum* (forf. kursivering). En sådan handling er et indgreb i barnet eller den unges selvbestemmelsesret og kategoriseres som magtanvendelse. Anvendelse af magt er en balancegang mellem hensynet til at yde barnet eller den unge den nødvendige omsorg og beskyttelse og hensynet til barnet eller den unges personlige integritet og selvbestemmelsesret. Det er helt afgørende, at anvendelsen af magt ikke erstatter omsorg og pædagogisk støtte og kun anvendes i de situationer, hvor det er nødvendigt. Det forudsættes således, at alle andre pædagogiske muligheder er udtømt, og der dermed ikke er andre redskaber til at hjælpe barnet eller den unge.

Indgreb i et barn eller en unges selvbestemmelsesret skal altid være proportionalt. Det er samtidig afgørende, at det altid overvejes, hvilke konsekvenser anvendelsen af magt kan have for relationen og tilliden mellem barnet eller den unge og plejefamilien eller personalet. Enhver anvendelse af magt over for et barn eller en ung skal således give anledning til refleksion blandt det pædagogiske personale på anbringelsesstedet, bl. a. i forbindelse med supervision.«

Baggrunden for indførelsen af voksenansvarsloven var, at der herskede betydelig tvivl om, hvad plejefamilierne og personalet på anbringelsesstederne måtte foretage sig over for de anbragte børn og unge. Loven skulle gøre det helt tydeligt, hvornår der er adgang til at anvende magt over for et barn eller en ung, der er anbragt uden for hjemmet, og hvornår der ikke er adgang hertil.

¹²⁷ Se voksenansvarslovens §§ 1 og 3.

Retstilstanden forud for lovreformen blev beskrevet på den måde, at plejefamilier og personalet på anbringelsesstederne »efter forholdets natur« i praksis varetager forælderrollen over for de anbragte børn og unge, og at deres ansvar for at yde omsorg derfor må tage udgangspunkt i det, som anses for at være »god og forsvarlig forældreomsorg med henblik på at sikre barnet eller den unges bedste«. I lyset heraf var det antaget, at anbringelsesstederne uden udtrykkelig lovhjemmel kunne foretage visse indgreb som led i varetagelsen af den daglige omsorg over for de anbragte børn og unge, herunder ved f.eks. at lægge en arm om skulderen på barnet eller den unge for at angive, at man ønsker, at vedkommende skulle følge med. Dette var kun beskrevet i en vejledning.¹²⁸ Dertil kom adgangen for plejefamilier til – i lighed med andre familier – at fastsætte og opretholde regler i deres eget hjem ved f.eks. at stoppe og irettesætte børn, der kaster med mad, løber rundt med mudrede sko osv. Dette princip blev udledt af *anstaltsbetragtninger* som dem, der kan danne grundlag for ordensforskrifter på institutioner. Derudover indeholdt serviceloven og en deraf afledt bekendtgørelse en række særskilte hjemler til at anvende egentlig magt og foretage andre indgreb i selvbestemmelsesretten.¹²⁹ I øvrigt blev der henvist til reglerne om nødværge i straffelovens § 13.

Usikkerheden om reglernes rækkevidde kunne medføre en risiko for, at plejefamilier og personale af frygt for at overskride deres beføjelser og at blive pålagt et strafferetligt ansvar ville afstå fra at udøve tilstrækkelig omsorg over for anbragte børn og unge. Omvendt kunne usikkerheden også medføre risiko for, at plejefamilier eller personale gik for langt og foretog uhjemlede eller ikke-proportionale indskrænkninger i de anbragtes rettigheder. Denne tvivl blev anset for holdbar i forhold til såvel de anbragte børn og unge som plejefamilierne og personalet på anbringelsesstederne.

Med lovreformen blev det tydeliggjort, at der som led i varetagelsen af den daglige omsorg for anbragte børn og unge kan foretages nødvendige indgreb i selvbestemmelsesretten »for at sikre barnets eller den unges interesser, herunder sikre, at fysiske og psykiske behov opfyldes, og at barnet eller den unge opbygger kompetencer til at indgå i sociale relationer, trives og modtager læring«. ¹³⁰ Vurderingen af, hvordan omsorgen for et barn eller en ung bedst varetages, skal ske ud fra en konkret afvejning af barnet eller den unges grundlæggende rettigheder og under hensyntagen til barnet eller den unges alder, modenhed og funktionsevne. Endvidere skal proportionalitetsprincippet iagttages.¹³¹ Indsatsen skal ydes med henblik på at sikre barnet eller den unges bedste. Magtanvendelse

¹²⁸ Jf. vejl. nr. 9293 af 23. maj 2013 om magtanvendelse og andre indgreb over for børn og unge.

¹²⁹ Jf. servicelovens dagældende kap. 24 samt bkg. nr. 186 af 20. februar 2015.

¹³⁰ Såvel den konkrete tilrettelæggelse som gennemførelse af foranstaltninger skal så vidt muligt ske i dialog med barnet eller den unge. Dog kan der i den daglige omsorg for barnet eller den unge opstå situationer, hvor der er uoverensstemmelse mellem barnet eller den unges ønsker og plejefamiliens vurdering eller personalets faglige vurdering af, hvad der er det bedste for den pågældende. I sådanne situationer skal der ske en afvejning af barnet og den unges ret til med- og selvbestemmelse over for barnet eller den unges ret til omsorg. Indgrebet skal ske ud fra en konkret afvejning af barnet eller den unges ret til omsorg over for retten til selvbestemmelse. Se således bemærkningerne til lovforslagets § 1.

¹³¹ Jf. voksenansvarslovens § 3, stk. 2. Iværksættelse af mindre indgribende beskyttelses- og omsorgstiltag i forholdsvist dagligdags situationer bedømmes formelt set ikke som egentlig magtanvendelse og er derfor ikke undergiver pligt til registrering og indberetning. I mere eller mindre risikobetonede situationer kan et indgreb f.eks. bestå i, at et barn spændes fast i en sikkerhedssele, holdes tilbage fra at løbe ud på vejen, fra at lege med en kniv eller at kravle op på en høj stol. I opdragelsesøjemed kan et indgreb bestå i at fastholde et barn i hygiejnesituationer, få et mindre barn ind i eller ud af en bus eller en bil eller »i et afgrænset tidsrum at sende barnet eller den unge ind på sit værelse«. Se således bemærkningerne til lovforslagets § 3.

og andre indgreb i selvbestemmelsesretten må kun ske undtagelsesvis og må aldrig erstatte omsorg og socialpædagogisk indsats.¹³²

Indførelsen af voksenansvarsloven skulle som nævnt medvirke til at skabe klarhed over reglerne og styrke retssikkerheden for de anbragte børn og unge samt plejefamilier og personalet på anbringelsesstederne. Samtidig skulle lovændringerne bidrage til, at plejefamilier og personale på anbringelsesstederne har de nødvendige redskaber i deres arbejde til at fremme de anbragte børn og unges trivsel og den socialpædagogiske behandling. Med et klart regelsæt ville man understøtte, at personalet på anbringelsesstederne ikke overskrider deres beføjelser over for et barn eller en ung, men samtidig sikre, at personalet ikke undlader at yde den tilstrækkelige omsorg af frygt for at overskride deres beføjelser.

I voksenansvarsloven og de tilhørende administrative forskrifter er der fastsat regler om rammerne for ophold på anbringelsessteder, herunder udtrykkelige bestemmelser og om såkaldt »fysisk guidning«, om såkaldt »afværgehjælp« og om »fysisk magtanvendelse«. Reglerne er ikke ens for de forskellige anbringelsesformer, se herom senere.¹³³

Udgangspunktet er, at indgreb skal ske under hensyntagen til barnet eller den unges personlige integritet og selvbestemmelse. Berettigelsen af magtanvendelse eller andre indgreb i selvbestemmelsesretten har undtagelsens karakter og forudsætter som nævnt, at forholdene i det enkelte tilfælde gør indgrebet absolut påkrævet og ikke er en erstatning for omsorg og pædagogisk indsats.¹³⁴

I forarbejderne til voksenansvarsloven blev det fremhævet, at brug af magtanvendelse eller andre indgreb i selvbestemmelsesretten ikke er tilladt i straffe- eller behandlingsøjemed. Magt må ikke anvendes med det formål at straffe et barn eller en ung. Magt må heller ikke anvendes for at tvinge et barn eller en ung til at deltage i pædagogiske eller andre behandlingsmæssige tiltag. Magt kan således kun anvendes, når de særskilte kriterier i medfør af hjemlerne i loven er til stede.¹³⁵

¹³² Jf. voksenansvarslovens § 3, stk. 1. Paragraffen fastlægger i sin helhed de generelle principper for magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsen. Af stk. 2-4 fremgår følgende: Forud for enhver form for et indgreb skal alle muligheder for at opnå frivillig medvirken til en nødvendig foranstaltning afsøges. Indgreb skal stå i rimeligt forhold til det, der søges opnået. Er mindre indgribende foranstaltninger tilstrækkelige, skal disse anvendes. Indgreb skal udøves så skånsomt og kortvarigt, som omstændighederne tillader, og med størst mulig hensyntagen til barnets eller den unges personlige integritet. Der skal tages hensyn til andre tilstedeværende, således at der ikke forvoldes unødigt krænkelse eller ulempe. Fiksering og ydmygende, hånende eller anden nedværdigende behandling er ikke tilladt.

¹³³ Om voksenansvarslovens anvendelsesområde, se § 2, herunder med henvisning i stk. 1 til opregningen af anbringelsestyper i barnets lov § 43, stk. 1. I § 2, stk. 2 er det bestemt, at loven ikke finder anvendelse over for børn og unge, der er anbragt på efterskoler, frie fagskoler og frie grundskoler med en kostafdeling, se herom senere.

¹³⁴ Se nærmere voksenansvarslovens § 7, stk. 1-4. Med voksenansvarsloven blev der desuden etableret hjemmel til rusmiddeltest med samtykke. I øvrigt blev der foretaget visse udvidelser af adgangen til at anvende magt, herunder med hensyn til tilbageholdelse på anbringelsessteder, undersøgelse af et barn eller en ungs person og opholdsrum på sikrede døgninstitutioner, afværgehjælp mv. i specialiserede plejefamilier samt tilbageførelse ved rømning.

¹³⁵ Se således lovforslag L 162 af 30. marts 2016 s. 35.

Voksenansvarsloven indeholder bestemmelser om registrering og indberetning af afværgehjælp og fysisk magtanvendelse.¹³⁶ Indberetningerne skal sendes til henholdsvis socialtilsynet og til den anbringende kommune. Anvendelse af fysisk guidning skal ikke registreres og indberettes.

Foranstaltningen *fysisk guidning* indebærer *fysisk kontakt, som barnet eller den unge ikke modsætter sig*. Et sådant tiltag anses *ikke* for omfattet af reglerne om magtanvendelse, herunder med hensyn til regler vedrørende registrering og indberetning. Den omhandlede fysiske kontakt kan f.eks. bestå i, at den voksne lægger en hånd på barnets skulder og uden modstand fører barnet til en anden lokalitet. I den fysiske guidning ligger også, at barnet eller den unge kortvarigt kan fastholdes. Den øvre tidsgrænse for, hvad der anses for »kortvarigt« beror på en individuel vurdering af de konkrete omstændigheder.

Beføjelsen til at foretage fysisk guidning tilkommer personalet på børne- og ungehjem samt specialiserede plejefamilier.¹³⁷

Betingelsen for at foretage fysisk guidning er, at det vurderes at være nødvendigt af hensyn til anbringelsesstedets ansvar for at varetage den daglige omsorg eller af hensyn til tryghed og trivsel på anbringelsesstedet i tilfælde, hvor barnet eller den unge generer eller udøver chikane over for de øvrige anbragte børn og unge, personalet, plejefamilien eller andre, der opholder sig på anbringelsesstedet.¹³⁸

I forarbejderne til voksenansvarsloven er det forklaret, at det som led i den fysiske guidning er muligt at bortvise barnet eller den unge fra fællesskabet. Ved »bortvisning« forstås, at barnet eller den unge vises bort fra en situation, før den eskalerer yderligere. Det kan f.eks. ske ved, at man kortvarigt lægger en arm om skulderen på barnet eller den unge, og på den måde får barnet eller den unge til at følge med væk fra episoden. Man kan f.eks. sende barnet ind på sit værelse og evt. følge vedkommende derind.

Der er kun tale om fysisk guidning, så længe barnet eller den unge ikke gør fysisk modstand mod f.eks. at blive ført et andet sted hen, dvs. barnet eller den unge følger med uden modstand. Gør barnet eller den unge fysisk modstand mod den fysiske kontakt og/eller det, den voksne ønsker, at barnet eller den unge skal gøre, skal den fysiske kontakt øjeblikkeligt ophøre, idet fysisk kontakt herefter vil være at betragte som fysisk magtanvendelse. Kun i de tilfælde, hvor betingelserne i bestemmelsen herom er opfyldt, vil det være tilladt at føre eller fastholde et barn eller en ung, der gør modstand.

Det er en betingelse for at anvende fysisk guidning, at det vurderes at være nødvendigt af hensyn til anbringelsesstedets ansvar for at varetage den daglige omsorg, eller af hensyn til tryghed og trivsel på anbringelsesstedet i tilfælde, hvor barnet eller den unge generer eller udøver chikane over for de øvrige anbragte børn og unge, personalet, plejefamilien eller andre, der opholder sig på anbringelsesstedet.

Beskyttelseshensynet og adgangen til at gribe ind for at varetage den daglige omsorg vil således typisk være større, jo yngre et barn der er tale om.

¹³⁶ Voksenansvarslovens § 21. Om tilsynet med forholdene på anbringelsesstederne, se lovens § 22.

¹³⁷ Børne- og ungehjem kan oprettes og drives som *døgninstitutioner*, herunder delvis lukkede døgninstitutioner, delvis lukkede afdelinger på døgninstitutioner, sikrede døgninstitutioner og særligt sikrede afdelinger, eller som *opholdssteder* for børn og unge.

¹³⁸ Se voksenansvarslovens § 6. Bestemmelsen omfatter også interne skoler på anbringelsessteder.

I tilfælde, hvor et barn eller en ung under et måltid opfører sig provokerende over for de andre børn og unge, personalet eller den kommunale plejefamilieverbalt eller ved at kaste med maden eller sætte benene op på bordet, kan barnet eller den unge blive bedt om at forlade spisesituationen og eventuelt med en hjælpende hånd på skulderen følges væk derfra, indtil den pågældende er faldet til ro og kan vende tilbage til fællesskabet. Tilsvarende vil kunne opstå i forbindelse med f.eks. sports- eller andre fællesaktiviteter. Hvis et anbragt barn eller en ung f.eks. bliver ved med at være for voldsom og tackle de andre, vil vedkommende kunne blive bedt om at tage en time-out på 5 minutter på bænken og eventuelt fysisk følges derhen.

Anvendelse af fysisk guidning skal *ikke* registreres og indberettes. Men hvis anvendelse af fysisk guidning udvikler sig til fysisk magtanvendelse, vil episoden skulle registreres og indberettes.

Det socialtilsyn, der fører driftsorienteret tilsyn med et anbringelsessted, fører som led heri tilsyn med anbringelsesstedets anvendelse af reglerne i voksenansvarsloven, herunder brugen af fysisk guidning. Socialtilsynet skal ved varetagelsen af tilsynsopgaven indhente relevant information, herunder ved at aflægge mindst ét årligt tilsynsbesøg på anbringelsesstedet og inddrage oplysninger fra personalet og anbragte børn og unge på anbringelsesstedet. Tilsynet skal i den forbindelse spørge ind til omfanget af anvendelsen af fysisk guidning med henblik på at sikre, at anbringelsesstedet anvender faglige tilgange og metoder, der er relevante i forhold til den anbragte målgruppe.¹³⁹

Foranstaltningen *afværgehjælp* indebærer, at et barn eller en ung »kortvarigt« kan *fastholdes eller føres væk fra en situation*, når det er nødvendigt for at afværge ødelæggelse eller beskadigelse af egne eller andres ting i et ikke ubetydeligt omfang.¹⁴⁰

Beføjelsen til at iværksætte afværgehjælp tilkommer personalet på børne- og ungehjem samt specialiserede plejefamilier.

I forarbejderne til voksenansvarsloven er det forklaret, at afværgehjælp kan være relevant i en situation, hvor et barn i et anfald af raseri er ved at ødelægge fjernsynet i opholdsstuen på anbringelsesstedet, men kan også være relevant i en situation, hvor barnet eller den unge i et raserianfald kaster med anbringelsesstedets service. Gentagen ødelæggelse af ting af mindre værdi, fx billige drikkeglas, er således omfattet af bestemmelsen. Afværgehjælp kan desuden anvendes for at afværge tingskade, allerede før det første glas smadres. Det afgørende er, at der foreligger en reel fare for, at et barn eller en ung vil foretage gentagen ødelæggelse eller beskadigelse af ting.

Udtrykket »ikke ubetydeligt omfang« dækker både over genstande af høj økonomisk eller affektionsmæssig værdi og gentagen ødelæggelse af genstande, der ikke nødvendigvis er af hverken høj økonomisk eller affektionsmæssig værdi.

Ved kortvarig fastholdelse og føren af et barn eller en ung forstås, at barnet eller den unge kan fastholdes kortvarigt eller føres væk fra situationen for at markere, at den uønskede adfærd skal bringes til ophør, herunder ved at den pågældende føres væk fra situationen. Den øvre tidsgrænse for, hvad der anses som kortvarigt, afhænger af en individuel vurdering af de konkrete omstændigheder, herunder til barnets eller den unges alder, modenhed og funktionsevne samt under iagttagelse af proportionalitetsprincippet.

¹³⁹ Se socialtilsynslovens § 2.

¹⁴⁰ Jf. voksenansvarslovens § 8.

Hvis barnet eller den unge undervejs i en kortvarig fastholdelse begynder at gøre markant fysisk modstand, må barnet kun fastholdes og føres til et andet opholdsrum, hvis betingelserne i bestemmelsen om egentlig fysisk magtanvendelse er opfyldt.

Ved føren væk fra en situation forstås, at et barn eller en ung fjernes fra den konkrete situation, så den igangværende handling afbrydes. Det vil afhænge af en konkret vurdering, hvor barnet eller den unge skal føres hen for at afbryde den igangværende handling.

Hvis det er tilstrækkeligt at anvende mindre indgribende metoder for at afværge skaden på genstanden, f.eks. ved at tale barnet eller den unge fra det eller ved at sikre genstanden, der er i fare for at blive påført skade, er der ikke adgang til at anvende afværgehjælp.

I de tilfælde, hvor der anvendes afværgehjælp, skal der ske registrering samt indberetning af episoden til den anbringende kommune samt socialtilsynet.

Foranstaltningen *fysisk magtanvendelse* indebærer, at et barn eller en ung *fastholdes eller føres til et andet rum*. Betingelsen for fysisk magtanvendelse er, at barnet eller den unge udviser en adfærd, herunder vedvarende chikane, der er til fare for barnet eller den unge selv, de øvrige anbragte børn og unge, personalet eller andre, der opholder sig på anbringelsesstedet.¹⁴¹

Beføjelsen til at iværksætte fysisk magtanvendelse tilkommer personalet på børne- og ungehjem, men ikke specialiserede plejefamilier.

I forarbejderne til voksenansvarsloven er det forklaret, at der ved fastholdelse forstås, at et barn eller en ung kan fastholdes fysisk. Fastholdelse af barnet eller den unge må aldrig omfatte vold, herunder voldelige fører greb, slag eller spark. Ved føren til et andet opholdsrum forstås, at et barn eller en ung kan føres til et andet lokale, f.eks. vedkommendes værelse. Når det drejer sig om mindre børn kan fastholdelse og føren ske ved, at barnet bæres til et andet opholdsrum. Når det drejer sig om større børn eller unge kan fastholdelse og føren f.eks. ske ved, at barnet eller den unge holdes fast om hånden og føres til det andet opholdsrum. Bestemmelsen giver ikke hjemmel til, at barnet eller den unge låses inde.

Som udgangspunkt er fysisk magtanvendelse kun tilladt i en situation, hvor barnet dermed forhindres i at skade sig selv eller andre.

Med kriteriet om, at barnet eller den unge skal udvise en adfærd, der er til fare for barnet eller den unge selv, sigtes på situationer, hvor barnet eller den unge står lige over for eller er i gang med at skade sig selv. Det kan f.eks. være selvskadende adfærd som at snitte eller skære i sig selv.

Med kriteriet om, at barnet eller den unge skal udvise en adfærd, der er til fare for øvrige anbragte børn, personalet eller andre, der opholder sig på anbringelsesstedet, sigtes på situationer, hvor barnet eller den ungetruer med eller udøver vold over for den ovenfor nævnte gruppe. Der skal i den enkelte situation være tale om en reel og begrundet risiko for, at det omhandlede barn eller den unge vil foretage handlinger, der er til skade for de andre børn og unge eller personalet. Der kan f.eks. være tale om situationer, hvor to anbragte børn eller unge er kommet op at toppes, og der er optakt til et regulært slagsmål.

¹⁴¹ Jf. voksenansvarslovens § 9 som affattet ved lov 1720, 2018, hvorved det blev tydeliggjort, at adgangen til magtanvendelse også vil kunne være relevant, hvis barnet eller den unge udøver vedvarende chikane af en sådan karakter, at barnet eller den unge vurderes at være til fare for sig selv eller andre, der opholder sig på institutionen. Det kan f.eks. være tilfældet, hvis et barn eller en ung chikanerer et andet barn eller en anden ung i en sådan grad, at der fremprovokeres en konflikt, som kan være optakt til et regulært slagsmål. I så fald kan det være nødvendigt, at personalet anvender fysisk magt for at skille parterne ad.

For begge kriterier gælder, at barnet eller den unge skal være insisterende og vedholdende i sin udtryksform og adfærd og ikke vise tegn på at ville ændre adfærd.

Til det nævnte udgangspunkt er der nu for visse institutioner tilføjet regler om magtanvendelse ved overtrædelse af regler i en *husorden*. Med voksenansvarsloven blev adgangen til at fastsætte en husorden lovfæstet.¹⁴² Oprindeligt blev det samtidig bestemt, at fysisk magtanvendelse til håndhævelse af regler i en husorden kun var tilladt, i det omfang de særskilte kriterier herfor var opfyldt. Efterfølgende blev der imidlertid for delvis lukkede samt sikrede døgninstitutioner og afdelinger indført skærpede regler, herunder om pligt til at fastsætte en skriftlig husorden.¹⁴³ Socialministeren fik samtidig bemyndigelse til at fastsætte nærmere regler om indholdet af sådanne (obligatoriske) husordener.¹⁴⁴

Desuden fik personalet ved sådanne enheder beføjelse til at håndhæve reglerne i en obligatorisk husorden ved at »fastsætte passende reaktioner« med opdragende eller pædagogisk formål.¹⁴⁵ Yderligere blev reglerne ændret, således at personalet ved sådanne enheder fik beføjelse til at anvende fysisk magt ved overtrædelse af regler i den obligatoriske husorden, hvis magtanvendelsen er nødvendig for at bringe overtrædelsen til ophør, selv om situationen ikke indebærer fare for barnet eller den unge selv eller andre.¹⁴⁶ I henhold til den af ministeren på området udstedte bekendtgørelse kan dette f.eks. være tilfældet, hvis reglerne om ophold og ro på værelset i nattetimerne ikke overholdes, eller hvis regler om mødetid til undervisning ikke efterleves. Det kan også være tilfældet ved overtrædelse af reglerne om god adfærd på fællesarealer, forstået som »adfærd der ikke er til gene for fællesskabet eller for børnenes og de unges sikkerhed og tryghed, og en adfærd med fravær af uacceptabel sprogbrug, og hvor voldelig, krænkende og larmende adfærd er uacceptabel«.

Der er ikke ændret på de generelle principper for magtanvendelse. I almindelighed vil det kun være grovere overtrædelser af husordenen, der kan føre til anvendelse af fysisk magt. Forud for anvendelsen af fysisk magtanvendelse ved overtrædelser af den obligatoriske husorden skal personalet afsøge alle muligheder for at opnå barnets eller den unges frivillige medvirken til en mindre indgribende reaktion. Er mindre indgribende foranstaltninger tilstrækkelige, skal de i stedet anvendes. Magtanvendelsen skal endvidere være afpasset barnets eller den unges alder, modenhed og funktionsniveau. En bestemt adfærd vil således ikke automatisk medføre en bestemt reaktion. Der skal altid foretages en konkret og individuel vurdering. Magtanvendelsen må alene anvendes for at bringe overtrædelsen af husordenen til ophør og må således ikke anvendes som en sanktion over for barnet eller den unge. De almindelige principper for anvendelse af

¹⁴² Se i det hele voksenansvarslovens § 4.

¹⁴³ De ændrede regler om husordener blev indført ved lov 1720, 2018, se nu § 4, stk. 2 og stk. 5. Lovændringen udmøntede en politisk aftale om reform af indsatsen mod ungdomskriminalitet og medførte en række andre opstramninger og justeringer i serviceloven og voksenansvarsloven.

¹⁴⁴ De nærmere regler om indholdet af husordener er fastsat af social- og indenrigsministeren efter forhandling med justitsministeren i bekendtgørelse om voksenansvar, se senest bkg. 263, 2024 § 2, som indeholder regler om vækkesid, sengetid, nattero, mødepligt, forbud mod alkohol og stoffer, rygeforbud samt regler om god adfærd på fællesarealer. Navnlig sidstnævnte punkt kan være af interesse i forbindelse med overvejelser om tillemplig af tilsvarende regler på skoleområdet.

¹⁴⁵ Se nu § 4, stk. 4, som indført ved lov 1720, 2018. Det er alene de obligatoriske regler i en skriftlig husorden, der kan håndhæves med »passende reaktioner«. Eventuelle øvrige regler i en husorden kan ikke håndhæves med tilsvarende indgreb. For nylig har Folkeetingets Ombudsmand henstillet til en region at sikre, at anvendelse af et nærmere beskrevet pædagogisk udviklingsforløb alene anvendes som reaktion ved overtrædelse af den obligatoriske husorden på sikrede institutioner, se FOB 2023-11.

¹⁴⁶ Se nu § 9, stk. 3, som indført ved lov 1720, 2018.

fysisk magt skal altid iagttages, herunder med hensyn til proportionalitet, mindstemiddelprincippet, skånsomhed, kortvarighed, etc.¹⁴⁷

Anvendelse af fysisk magt skal altid registreres og indberettes.

Aktuelt behandler Folketinget et lovforslag, som bl.a. indebærer udvidelser af adgangen til fysisk magtanvendelse over for anbragte børn og unge.¹⁴⁸ Der vil således kunne anvendes fysisk magt med henblik på fratagelse af euforiserende stoffer og alkohol samt ved midlertidig inddragelse af en mobiltelefon eller andet elektronisk kommunikations- og spilleudstyr. Lederen af et børne- og ungehjem eller dennes stedfortræder vil uden retskendelse beslutte, at der skal foretages en undersøgelse af et anbragt barns eller en anbragt ungs opholdsrum, hvis betingelserne for sådan fratagelse eller inddragelse opfyldt.

Voksenansvarslovens regler om fysisk guidning, afværgehjælp og fysisk magtanvendelse gælder også i forholdet mellem undervisere, der er ansat på *børne- og ungehjem*, og elever, der er anbragt på institutionen, og som går i intern skole på denne eller en anden institution, således at handlemulighederne svarer til dem, der gælder for det øvrige pædagogiske personale.¹⁴⁹ Formålet med denne ordning er at undgå, at personalet skal navigere efter to forskellige regelsæt afhængigt af, om der i forhold til anbragte børn er tale om en undervisningssituation eller ej. I forhold til fysiske foranstaltninger er der derfor ikke reglerne i bekendtgørelsen om fremme af god orden i folkeskolen, der gælder, men kun de øvrige dele af bekendtgørelsens regler om iværksættelse af foranstaltninger.

Voksenansvarslovens regler gælder imidlertid *ikke* i forhold til børn og unge, der bor hjemme *hos deres forældre* eller er *anbragt i en plejefamilie*, og som med mellemrum er i *aflastning* på et børne- og ungehjem med elever, der går i intern skole.¹⁵⁰ I forhold til disse to grupper af elever gælder reglerne i bekendtgørelsen om god orden i folkeskolen fuldt ud, herunder også reglerne om iværksættelse af fysiske foranstaltninger.

Reglerne i voksenansvarsloven finder heller *ikke* anvendelse på interne skoler i *behandlings- og specialbehandlingstilbud* for børn og unge (tidligere betegnet som »dagbehandlingstilbud«), også her gælder reglerne i bekendtgørelsen om fremme af god orden i folkeskolen fuldt ud i forhold til såvel anbragte som øvrige børn og unge på skolerne.¹⁵¹

¹⁴⁷ I bemærkningerne til lovforslag L 85, 2018 er det lagt til grund, at ordningen med de fastlagte forskrifter for anvendelse af magt til håndhævelse af regler i en husorden kan gennemføres inden for rammerne af EMRK art. 8 om respekt for privatliv mv., art. 10 om ytrings- og informationsfrihed samt reglerne i Børnekonventionen. Der blev bl.a. lagt vægt på, at der i visse tilfælde af husordensovertrædelser konkret over for hensynet til barnets eller den unges selvbestemmelsesret kan være væsentlige modstående hensyn til barnets eller den unges egen omsorg eller hensynet til de andre anbragte børn og unge.

¹⁴⁸ Se lovforslag L 188 af 30. april 2024 til lov om ændring af lov om social service, lov om voksenansvar for anbragte børn og unge mv. (Ændringer af reglerne om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten mv.).

¹⁴⁹ Jf. voksenansvarslovens § 2, stk. 4, som indsat ved lov 1544, 2016. Se nærmere vejl. 10229, 2019 pkt. 27.

¹⁵⁰ Se herom FOB 2021-9 med opfordring til at tydeliggøre retsstillingen.

¹⁵¹ Jf. folkeskolelovens § 52 a, som der redegøres nærmere for i den afsluttende del af bemærkningerne til forslaget om nye lovregler, se herom bilag 3 in fine.

10. Anbefaling af at tillempe voksenansvarslovens regler om fysisk guidning, afværgehjælp og fysisk magtanvendelse på grundskolens område

Som det fremgår af ovenstående gennemgang, er reglerne om opretholdelse af god orden på skoleområdet uklare og ufuldstændige. Der hersker betydelig usikkerhed om grænserne for lovlig iværksættelse af fysisk indgriben over for skolebørn, som er udadreagerende eller forstyrrende. Denne retstilstand er utidssvarende og utilfredsstillende for både børn og voksne og kan medføre uhenigtsmæssig håndtering af konfliktsituationer.

Reglerne i folkeskoleloven og de deraf afledte bestemmelser i bekendtgørelsen om god orden tager ikke højde for alle situationer, hvor der kan være behov for ved fysisk indgriben at opretholde god orden. Der siges ikke noget om tilfælde, hvor det uden egentlig magtanvendelse kan være hensigtsmæssigt med fysisk kontakt mellem den voksne og eleven i form af såkaldt fysisk guidning, som eleven ikke modsætter sig. Der sondres heller ikke klart imellem afværgelse af tingsbeskædigelse og magtanvendelse i situationer med fare for eleven selv eller andre, hvilket indebærer, at der ikke er nogen klar sondring imellem de midler, der må anvendes i de forskellige situationer. Der er ikke bestemmelser om adgangen til at håndhæve overtrædelse af ordensregler ved fysisk indgriben.

På skoleområdet er det fortsat sådan, at beføjelsen til fysisk indgriben i situationer, hvor en elev forstyrrer undervisningen, men uden at der er tale om vold eller tingsødelæggelse, må søges i betragtninger om det, der i forvaltningsretlig begrebsbrug betegnes som »anstaltsforholdet«. Efter en nutidig retsopfattelse er det principiel uholdbart, at reglerne på området ikke hviler på et sikkert retsgrundlag, men må udledes af en ministeriel bekendtgørelse suppleret af uskrevne »anstaltsbetragtninger«.

En sådan retstilstand har lovgivningsmagten gjort op med på andre områder, hvor der med et gennearbejdet hjemmelsgrundlag er tilvejebragt mere klare rammer om beføjelserne til magtanvendelse og anden fysisk indgriben i forbindelse med myndighedsudøvelse. Dette gælder bl.a. med hensyn til indførelsen af voksenansvarsloven om magtanvendelse over for anbragte børn og unge. Noget tilsvarende gælder med hensyn til de for nyligt indførte bestemmelser i serviceloven om indgreb over for voksne med betydelig og varig nedsat funktionsevne. Her har man langt hen ad vejen fjernet den usikkerhed, der tidligere knyttede sig til grænserne for lovlig fysisk magtanvendelse. Dermed har man også på disse retsområder tilvejebragt et mere sikkert hjemmelsgrundlag for de forskellige foranstaltninger.

Med de fornødne tillem্পninger kan væsentlige dele af regelsættet vedrørende voksenansvar over for anbragte børn og unge med fordel overføres til folkeskoleloven. I tilknytning til den bekendtgørelse, der ledsager voksenansvarsloven, er der som nævnt udsendt en udførlig og oplysende vejledning, som på udmærket vis bidrager til at skabe klarhed over, hvornår de forskellige slags foranstaltninger er tilladelige. Med en lignende vejledning på skoleområdet ville der kunne gives nærmere anvisninger på, hvordan personalet kan forholde sig i forskellige typer af mere eller mindre tilspidsede situationer.

Den praksis, som man allerede følger i nogle kommuner med hensyn til registrering og indberetning, kan være en god rettesnor for udvikling af transparens og retningslinjer. Imidlertid er der gode grunde til at fastsætte generelle regler herom, sådan som man kender det på det sociale område. Derved vil den faglige bevidsthed om god praksis på området kunne understøttes både lokalt og med et bredere sigte. Kurser om både regelgrundlaget og god konflikthåndtering uden magtanvendelse kan også anbefales.

På friskolernes område er der de samme gode grunde som på folkeskolens område til at klargøre institutionernes og de enkelte underviseres beføjelser samt at gøre det lovpligtigt at registrere og indberette egentlig magtanvendelse.¹⁵² Et regelsæt som det, der her anbefales indsat i folkeskoleloven, vil også kunne indsættes i friskoleloven. Tilsvarende gælder i forhold til efterskoler og frie fagskoler.

I **Bilag 3** er der opstillet et kommenteret udkast til bestemmelser i folkeskoleloven om fysisk indgriben over for eleverne med henblik på opretholdelse af god orden. Med et opdateret regelgrundlag vil der kunne fastlægges mere tydelige standarder for adgangen til at anvende de forskellige typer af foranstaltninger under iagttagelse af de grundlæggende principper om saglighed, proportionalitet og skånsomhed.

¹⁵² Se herom fuldmægtig i Ankestyrelsen Pia Christiansen og lektor Caroline Adolphsen, *Juristen* nr. 4/2021, s. 149-158, særligt afsnit 5. Reglerne på området findes nu i lbk. 161, 2024 om friskoler og private grundskoler mv. Se tillige den delvist forældede vejl. 145, 2001 om undervisningspligtens opfyldelse i friskoler og private grundskoler og tilsynet hermed.

Bilag 1

Den historiske udvikling i de centrale bestemmelser om foranstaltninger til opretholdelse af god orden i skolen

Af Jørn Vestergaard

Anordning af 29. juni 1814 for Almue-Skolevæsenet i Købstæderne, 4de Kapitel:

»Om Skoledisciplinen.

§ 36. Børnene skulle møde i Skolerne til de bestemte Tider, reenlige og sømmeligen paaklædte. samt medbringe de Bøger, de der bruge, saasom ABC Bogen, Luthers Katekismus. Lærebogen i Religionen, Psalmebogen. eller hvilke andre Bøger, der i Fremtiden for dem allernaadigst maatte anordnes.

§ 37. Naar Skolebørn ikke holdes reenlige, bør deres Forældre, Værger eller Huusbønder, ifald disse befindes at have Skyld deri, betale en Mulkt af 4 til 8 Rbsk. S. V. efter Skolekommissionens Sigelse, for hver Gang, de i denne Henseende befindes i Brøde.

§ 38. Børnene skulle vise Skolelæreren Ærbødighed og Lydighed, og nøie rette sig efter de Forskrifter, han maatte give i Henseende til god Ordens Vedligeholdelse i Skolen.

§ 39. Alle haarde Straffe-Instrumenter i Skolerne skulle afskaffes, og ingen Mishandling mod Børnene finde Sted. Men naar et Barn begaaer nogen Feil, da bør Skolelæreren søge at rette det ved Formaninger: og, naar disse ikke frugte, straffes Barnet saaledes, som i Instruksen for Skolelærerne bestemmes. - Skulde nogen Skolelærer forsee sig, ved at bruge haard og vilkaarlig Adfærd mod et Barn, da have dets Forældre, Værge eller Huusbond, i dette, som i andre Tilfælde, hvor de maatte finde sig befojede til Anke over Skolelærerne, at henvende sig til Stedets Skolekommission, som, efterat have undersøgt Klagens Rigtighed, drager Omsorg for, at Skolelæreren, saafremt han findes skyldig, vorder straffet med Irettesættelse, Mulkt eller Afsettelse, efter Omstændighederne.

§ 40. De Børn i de almindelige Borgerskoler, som udmærke sig ved god Opførsel og Flid. skulle af Skolelæreren, ved passende Midler, opmuntres, i Overensstemmelse med det, som desangaaende i Instruksen for Skolelærerne er anordnet.«

Bekendtgørelse 306, 1938:

»1. Der skal i folkeskolen herske orden og disciplin, således at skolen kan være i stand til at opfylde sit formål: at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber.

2. Børnene skal med flid og påpasselighed følge skolens arbejde og i alle forhold vise lydig, høflig og sømmelig optræden.«¹⁵³

Nogle af begreberne hørte nok efterhånden en anden tid til, så i bekendtgørelsen af 1967 blev samtaler og dialog til fremme af et godt arbejdsklima som forudsætning for tryghed og gensidig tillid fremhævet:

¹⁵³ Jf. bkg. 306, 1938 pkt. 1-2.

»§ 1. Der må i skolen være arbejdsro og god orden, for at skolen kan være i stand til at opfylde sit formål. Skolen må stadig tilstræbe sådanne rammer for børnenes tilværelse i skolen, at deres holdning til skolearbejdet og til samværet med lærere og kammerater kan være præget af tryghed og gensidig tillid.

§ 2. Lærerne bør hver for sig og i indbyrdes samarbejde bestræbe sig på at skabe et godt samarbejds-klima såvel i skolen som helhed som i de enkelte klasser. Børnenes forståelse for ordensreglerne og deres betydning må søges fremmet gennem drøftelser og på anden måde.

Stk. 2. Lærerne bør i øvrigt ved samtaler med de enkelte elever og med disses forældre søge indblik i baggrunden for de vanskeligheder ved at tilpasse sig skolens miljø og arbejdsformer, der måtte opstå blandt børnene.

§ 3. Eleverne skal efter bedste evne udføre det arbejde, lærerne pålægger dem som led i undervisningen. De skal i øvrigt følge de anvisninger, der gives dem, og i alle forhold vise god opførsel.«¹⁵⁴

I bekendtgørelsen fra 1995 blev fundt dette et lidt mere kortfattet udtryk:

»§ 1. Skolens regler for orden og samvær skal bidrage til opfyldelsen af skolens formål.

§ 2. Eleverne og lærerne skal i samarbejde medvirke til et godt samarbejds-klima i skolen og de enkelte klasser og til, at eleverne får forståelse for skolens regler for orden og samvær.

Stk. 2. Hvis en elev ikke overholder skolens regler om orden og samvær, skal lærerne gennem samtaler med eleven og hjemmet søge afklaret årsagen hertil med henblik på at bidringe eleven forståelse for ordens-reglernes betydning.«¹⁵⁵

I bekendtgørelsen fra 2010 fik formålet med, at der nu efter en ændring af folkeskoleloven året forinden skulle fastsættes et værdiregelsæt en fremtrædende plads:

»Værdiregelsættet skal bidrage til opfyldelsen af folkeskolens formål og være retningsgivende for god adfærd og give pejlemærker for, hvordan der opnås god trivsel på skolen samt et godt psykisk undervisnings-miljø med respektfulde relationer mellem skolens elever indbyrdes og mellem elever og ansatte. Værdiregel-sættet skal herunder indeholde en antimobbestrategi.«¹⁵⁶

I bekendtgørelsen fra 2014 og i den gældende bekendtgørelse fra 2020 er formålet med forskrifterne udeladt. De gældende bestemmelser fremhæver pligten til at søge årsagen til dårlig opførsel afklaret gennem samtaler og angår ellers i det væsentlige kun anvendelse af foranstaltninger. Ingen af disse har karakter af fysiske magtmidler, og anvendelsen af sådanne afgrænses alene negativt i forhold til lovgivningens almindelige regler.

¹⁵⁴ Jf. bkg. 276, 1967 §§ 1-2.

¹⁵⁵ Jf. bkg. 27, 1995 §§ 1-2.

¹⁵⁶ Jf. bkg. 320, 2010 § 1, stk. 2, smh. lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø, lbk. 316, 2017 § 1 b, stk. 2.

Bilag 2

Oversigt over trykte domme om afgrænsningen af strafbar fysisk magtanvendelse over for børn i skoler og institutioner – med kommentarer

Af Jørn Vestergaard

TfK = Tidsskrift for Kriminalret

UfR = Ugeskrift for Retsvæsen

Sammenfatning

Afgørelserne viser, at der gennemgående er forskellige opfattelser af de pådømte hændelsesforløb. Der er i flere af sagerne rejst tiltale for forhold, som umiddelbart kunne forekomme at være forholdsvis alvorlige tilfælde af voldsudøvelse over for børn, men som i lyset af bevisførelsen i retten er blevet bedømt som mindre alvorlige eller straffri.

Dommene efterlader ingen tvivl om, at det indebærer en overtrædelse af straffelovens § 244 om vold og anden form for legemsangreb at

- give et barn en lussing,
- tage fat i en arm på et barn med mærker på armen til følge,
- ruske et barn, herunder ved at gøre dette med et greb i barnets arme eller ører,
- løfte et barn med et hårdt greb om barnets arm eller hals,
- tage et fast greb om et barns ører og trække det ind til sig,
- trække et barn bide et barn i armen eller i fingeren, heller ikke i forbindelse med leg, hvis dette sker som en forsætlig legemskrænkelser.

Det vil være en skærpende omstændighed, hvis volden udøves af en ansat voksen med barnet i sin varetægt.

Det kan være en formildende omstændighed, hvis der har været tale om en forholdsvis mild form for voldsudøvelse som reaktion på en opkørt og presset situation.

Afgørelserne bidrager ikke til en nærmere afklaring af grænserne for straffri nødværge eller nødret.

Det kan af flere afgørelser udledes, at der i tillæg til lovlig nødværge og nødret er et straffrit område, hvor en lærer kan anvende magt over for en elev for at opretholde ro og orden og få kontrol over en situation. Retspraksis siger imidlertid ikke noget mere præcist om, hvor grænsen går, eller hvilken magtudøvelse der i en given situation vil blive bedømt som straffri. I øvrigt er der ikke nødvendigvis hjemmel til en given form for magtudøvelse, idet handlingen godt kan være ulovlig, selv om den efter omstændighederne i det konkrete tilfælde er straffri. Hvis magtanvendelsen i et konkret tilfælde er strafbar, har der selvsagt ikke været hjemmel til iværksættelse af indgrebet. Men selv om en handling ikke bliver anset for strafbar, er dette ikke ensbetydende med, at der er hjemmel til at foretage den.

TfK 2022.317 V

En 57-årig mandlig pædagog i en børnehave blev dømt for overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 1, begået over for en 5-årig dreng. Forholdet var begået en dag, da børnehaven var på udflugt til et museum. En medarbejder ved museet forklarede i retten, at hun havde set tiltalte tage fat i drengens tøj, og at han trak eller slæbte drengen hen til en mur, »dunkede« drengen ind i muren og holdt ham fast op mod muren. Ifølge vidnets forklaring ruskede tiltalte drengen og råbte for at få hans opmærksomhed.

Tiltalte forklarede selv, at han havde mistet tålmodigheden, da drengen stod og fjollede, efter at tiltalte havde bedt børnene stå i en kø for at vaske hænder. Han tog fat i drengens tøj ved skuldrene og løftede ham 5-10 cm op og flyttede ham maksimalt 1 meter. Han hverken ruskede eller råbte ad drengen, men sagde højt, at nu skulle han høre efter. Han klaskede ikke drengen op ad muren eller daskede drengens hoved ind i muren, og han skubbede heller ikke drengen ind i muren. Han havde orienteret sin nærmeste leder om episoden og orienterede også samme dag drengens far om, at han havde flyttet drengen.

Det blev under sagen oplyst at det af en psykiatrisk erklæring fremgik, at tiltalte hele livet havde lidt af adhd og Aspergers syndrom, hvilket gav ham vanskeligheder i forhold til overblik, fleksibilitet og planlægning, koncentration, forståelse af sociale sammenhænge, tolkning af non verbal kommunikation samt vanskeligheder med at reagere adækvat på sanseindtryk – især hurtigt nok. Derudover blev han tillagt kvaliteter som ærlighed, pålidelighed, evne til fordybelse i konkrete emner, engagement, kreativitet og udtalt evne til at opfatte og huske detaljer. Han var nu tilknyttet lokalpsykiatrien og fik medicin.

Landsretten fandt det bevist, at tiltalte med et greb med begge hænder i drengens tøj havde trukket ham over til en mur, hvor tiltalte stillede drengen op ad muren, råbte højt ind i hovedet på drengen og ruskede ham. Efter tiltalen havde tiltalte også løftet drengen op, så fødderne ikke kunne nå jorden, og klasket ham op ad muren, men dette fandt landsretten ikke bevist. (På sidstnævnte punkt var der stemmelighed for og imod domfældelse).

Straffen blev udmålt til fængsel i 14 dage og gjort betinget. Der blev ved straffastsættelsen lagt vægt på voldens karakter og begrænsede omfang, samt at den var udøvet i forbindelse med håndtering af en gruppe børn under udfordrende omstændigheder. I sidstnævnte henseende tog landsretten hensyn til, at det efter tiltaltes forklaring om situationen og baggrunden for hans fremgangsmåde måtte lægges til grund, at han tidligere på dagen havde forsøgt at guide drengen, og at denne stod og fjollede i køen ved håndvasken.

Kommentar:

Afgørelsen efterlader et indtryk af, at der er reageret konsekvent på de umiddelbart foreliggende oplysninger, og at sagens alvor senere i forløbet er blevet væsentligt nedtonet, herunder i lyset af en vis usikkerhed om, hvad der faktisk var foregået. Det er ikke i dommen nærmere uddybet, hvad retten har lagt til grund for at finde tiltalte skyldig i at have rusket drengen, eller hvor voldsomt dette indgreb er blevet vurderet til at have været. Det må imidlertid antages, at der er lagt afgørende

vægt på denne omstændighed. Strafadmålingen i sagen afspejler dog, at det konkrete forhold samlet set er bedømt som mindre alvorligt.

TfK 2020.260 V

En 19-årig mandlig pædagogmedhjælper blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 1, ved at have bidt en 13-årig pige i armen. Pigen, der ikke var alderssvarende udviklet, var tvangsanbragt uden for hjemmet i et sommerhus, hvor hun hele døgnet var under opsyn af to pædagogansatte. Som led i en leg bed pigen flere gange pædagogmedhjælperen, som derefter tilkendegav, at hvis hun gjorde det igen, ville den store krokodille bide den lille krokodille. Efter at pigen på ny havde bidt tiltalte, bed han hende gennem tøjet i overarmen. Efterfølgende opdagede hans teamleder et bidemærke på pigens arm og indberettede dette, hvorefter han blev bortvist.

Tiltalte forklarede i retten, at han oplevede pigen som ekstremt udadreagerende og aggressiv. Han og pigen havde leget og pjattet. Hans bid var blevet lidt hårdere, end han havde regnet med, og han havde sagt undskyld, det var ikke hans mening at gøre det. Han havde ikke skrevet noget om episoden i journalen, da han ikke havde lagt noget særligt i det, da episoden skete i leg. Han mente, at bidemærket måtte være blevet større af, at pigen trak armen tilbage.

Tiltalte blev frifundet i både byret og landsret (dissens i byretten). Landsretten begrundede afgørelsen med, at episoden som beskrevet af såvel tiltalte som dennes teamleder og pigen foregik under leg. At tiltaltes bid var så hårdt, at pigen fik et blå mærke, kunne i den konkrete sammenhæng alene anses for uagtsomt. Der var ikke grundlag for at anse episoden som udtryk for magtanvendelse.

Kommentar:

Afgørelsen efterlader et indtryk af, at der er reageret konsekvent på de umiddelbart foreliggende oplysninger, og at sagen rette sammenhæng senere i forløbet er blevet afklaret. Tiltaltes handling havde ikke karakter af magtanvendelse og udgjorde heller ikke forsætlig vold. Dermed god retten imidlertid ikke stilling til, om det er lovligt for en pædagogansat at bide et barn i armen, hvilket det som altovervejende udgangspunkt ikke er, heller ikke i forbindelse med leg.

TfK 2019.1236 V

En mandlig lærer ansat ved en privatskole blev tiltalt for overtrædelser af straffelovens § 244 begået over en periode på et par år over for ni drenge på fra 0. til 2. klassetrin, herunder ved i et antal tilfælde at have taget fat om halsen på eleverne.

Tiltalte nægtede sig skyldig og forklarede, at han havde været nødt til at gribe ind, når der var konflikter mellem drengene. Han oplyste, at han alene havde haft fysisk kontakt med børnene i form af kontrollerede berøringer, f.eks. ved at tage fat i skulderen eller overarmen på en dreng for at kunne føre ham ud.

Afhøringerne af drengene og nogle af deres klassekammerater var optaget på video, som blev afspillet i retten. Foruden tiltalte aflagde nogle af forældrene, skolelederen og andre lærere fra skolen forklaring i retten. En forælder, som havde indgivet politianmeldelse, og flere andre forældre gen-

gav i retten beretninger, som de havde fra deres børn. På tidspunktet omkring anmeldelsen var der blevet kommunikeret livligt i en del af forældregruppen, til dels i en Facebookgruppe. I den forbindelse havde nogen blandt forældrene fået det indtryk, at de involverede forældre hidsede hinanden op. I øvrigt gav tiltaltes kollegaer ham et godt skudsmål og omtalte nogle af børnene som fantasi-fulde. Retten bemærkede imidlertid, at drengenes forklaringer ved videoafhøringerne fremstod som detaljerede, sikre og troværdige. Ved bevisbedømmelsen lagde retten desuden vægt på, at flere af børnene ved flere lejligheder havde fortalt om vold fra tiltaltes side til deres forældre og andre lærere, og at dette var sket forud for politianmeldelsen.

Både byretten og landsretten lagde til grund, at der i de omhandlede to skoleklasser havde været særlige udfordringer med tilbagevendende konflikter, bl.a. i form af slagsmål mellem eleverne. Endvidere lagde landsretten til grund, at konflikterne af og til havde en karakter, som nødvendiggjorde »magtanvendelse i form af fysisk indgriben« fra lærernes side.

Byretten fandt i det væsentlige tiltalte skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet, idet det særligt blev fremhævet, at volden efter børnenes forklaringer havde bestået af halsgreb med en eller to hænder, herunder i flere tilfælde samtidig med, at barnet var blevet løftet op således, at barnets fødder ikke kunne nå jorden, og barnet ikke kunne trække vejret. Byretten fastsatte straffen til fængsel i 1 år.

Efter omfattende bevisførelse i både byretten og landsretten fandt landsretten tiltalte skyldig i at have taget halsgreb med en eller to hænder på urolige elever og i nogle tilfælde at have løftet dem op, så drengenes fødder ikke nåede jorden, og så de kortvarigt fik vejrtrækningsproblemer. Yderligere blev han fundet skyldig i at have taget så hårdt fat i armen på en elev, at grebet medførte blå mærker og buler, samt at have taget hårdt fat i en elevs armhuler og løftet ham op i luften. Derimod blev tiltalte frifundet for ved forskellige lejligheder at have skubbet til elever, at have taget et par af eleverne hårdt i armen, uden at dette efter det oplyste medførte mærker, samt for at have trykket en dreng hårdt ned på skuldrene for at holde ham nede på en stol.

Landsretten fastsatte i medfør af § 244, stk. 1, straffen til 9 måneders fængsel, heraf 3 måneder ubetinget. Ved strafudmålingen lagde retten vægt på omfanget af volden, at volden var begået over for mindre børn, som tiltalte havde i sin varetægt i forbindelse med sin stilling som lærer.

Kommentar:

Dommen viser, at fysisk magtanvendelse i form af halsgreb bedømmes som forholdsvis alvorlig voldsudøvelse, hvis barnet løftes op. Strafudmålingen afspejler dog også, at der i det foreliggende tilfælde var tale om en flerhed af forhold.

I øvrigt er afgørelsen udtryk for, at bevisfastlæggelsen i en sag om magtanvendelse over for skolebørn kan være vanskelig og kræve indgående bevisførelse.

Landsretten frifandt tiltalte for tre gange ved forskellige lejligheder at have taget en bestemt elev hårdt i armen, uden at dette efter det foreliggende havde medført mærker (forhold 1). Om frifindelsen for dette forhold står der i dommen, at efter oplysningerne om »karakteren af tiltaltes handlinger« sammenholdt med oplysningerne om »de særlige udfordringer i klassen« kan det ikke afvises, at grebene har været nødvendige for at forhindre konflikter. Landsretten fandt der derfor ikke bevis, at tiltalte i dette forhold havde anvendt magt i unødvendigt omfang. Begrundelsen for frifindel-

sen må forstås på den måde, at de hårde greb var omfattet af straffelovens § 244, selv om der ikke forelå oplysninger om, at de havde medført mærker. Ellers ville det ikke give mening at forholde sig til, om grebene var nødvendige og forholdsmæssige for at forhindre konflikter. Dommen indeholder ikke nærmere oplysninger om to af de tre situationer, bortset fra at tiltaltes forklaring om, at han ikke huskede dem. Den tredje situation er af tiltalte beskrevet på den måde, at han tog fat i overarmen på en dreng og gentog, at »Nu går vi«, efter at han tre gange forinden forgæves havde givet besked om dette. Det fremgår ikke af dommen, om denne beskrivelse af situationen er retvisende. Der er imidlertid ikke holdepunkter for, at der skulle have været grundlag for udøvelse af nødværge el.lign., hvilket landsretten da heller ikke giver udtryk for. Så dommen kan på dette punkt afspejle den opfattelse, at der i tillæg til reglerne om lovlig nødværge el.lign. findes et ulovbestemt område, inden for hvilket det i hvert fald ikke er strafbart tilladt for en skolelærer at anvende magt i form af fysisk indgriben for at opretholde ro og orden.

Efter bevisførelsen blev det i øvrigt lagt til grund, at tiltalte i flere tilfælde havde taget nogle af drengene hårdt i armen (forholdene 3 og 8). Der var imidlertid ikke grundlag for at anse disse greb som vold efter straffelovens § 244. Det sammen gjaldt vedrørende tiltaltes tryk på en drengs skuldre for at holde ham nede på en stol (forhold 7). I disse forhold blev tiltalte således frifundet, fordi hans handlinger ikke blev bedømt som strafbare.

Selv om tiltalte blev frifundet i de nævnte forhold, har retten imidlertid ikke taget stilling til, om der i situationer som de omhandlede på et eller andet retsgrundlag er hjemmel til lovligt at foretage den form for fysisk indgriben.

TfK 2019.1008 V

En 32-årig mandlig socialpædagog, der var ansat som AKT-lærer på en skole for elever med særlige vanskeligheder, blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 1, begået over for en 13-årig dreng. Efter anklageskiftet havde tiltalte grebet hårdt fat i nakken og armen på eleven og presset denne ned mod jorden med ansigtet nedad, hvorefter han vred drengens arm rundt og satte et knæ mod drengens ryg.

Tiltalte forklarede i retten, at han sammen med eleverne fra 6. klasse havde været på besøg på en anden skole, hvor der blev spillet rundbold, mens tiltalte og nogle lokale gårdvagter holdt opsyn. På nogle meters afstand så han, at en af drengene fra hans egen skole sparkede til en lille dreng fra 3. klasse, der lå på jorden i fosterstilling med arme og hænder beskyttende over hovedet. Efter forgæves at have råbt til drengen, at han skulle stoppe, gik læreren hen og greb med begge hænder fat i den større drengs venstre arm, som han trak ud fra kroppen. Derpå førte han drengen fremad og tvang ham ned på jorden, hvor han kom til at ligge på maven med ansigtet nedad. Tiltalte greb ikke fat i nakken på drengen eller satte et knæ i ryggen på ham. Tiltalte havde kendskab til, at der forelå en skriftlig risikoprofil på drengen, som ifølge denne havde aggressive tendenser.

En pædagog fra den anden skole havde på afstand set episoden og opfattede denne som så voldsom, at han orienterede skolens ledelse om, hvad han havde overværet.

Byretten fandt tiltalte skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet, idet det bl.a. blev lagt til grund, at drengen var blevet fastholdt ned mod jorden i op til et minut, og at tiltalte i hvert fald havde lænet sin krop ind over drengen. Efter bevisførelsen fandt retten, at tiltalte klart havde overskre-

det grænsen for nødvendig magtanvendelse. Byretten fastsatte straffen til fængsel i 30 dage, som blev gjort betinget.

Landsretten fandt, at gerningsholdet i § 244 var opfyldt. Fire voterende mente imidlertid, at tiltalte havde handlet i lovlig nødværge for at afværge drengens angreb på den yngre dreng. Efter en samlet vurdering havde tiltaltes handling været nødvendig, og den lå ikke ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed og de implicerede var forsvarligt, navnlig fordi den angrebne dreng lå ned, mens han blev sparket. Tiltalte blev derfor frifundet, idet hans handlinger var straffri efter straffelovens § 13, stk. 1.

Et mindretal på to voterende mente, at betingelserne for lovlig nødværge ikke var opfyldt, da angrebet kunne have været afværget ved mindre indgribende handlinger.

Kommentar:

De forskellige vurderinger i to instanser af tiltaltes handlinger viser, at sagen befinder sig i et strafretligt grænseområde. Frifindelsen i landsretten kan ikke tages som udtryk for, at der i situationer som de omhandlede på et eller andet retsgrundlag er hjemmel til lovligt at foretage den form for fysisk indgriben.

TfK 2017.750 V

En 40-årig mandlig pædagog blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået over for en 7-årig pige, der var anbragt uden for hjemmet på en åben døgninstitution. Efter anklageskriftet havde han taget hårdt fat omkring pigens overarm og løftet hende op i armen, hvorved der fremkom røde striber og blodudtrædninger på armen. Ved en undersøgelse en uge senere blev der konstateret mærker, der var forenelige med et fast håndgreb på armen.

Tiltalte forklarede, at pigen var hoppet ud af et vindue og var løbet væk. Han fandt hende og tog hende med ind og satte hende i en sofa. Da pigen nu kravlede og hoppede rundt i sofaen, satte han sig ned på hug og bøjede sig frem for at få hende til at falde til ro. Hun skreg ham derefter højt ind i øret. Det fik ham til at tage fat i hendes arm, hvorefter han rejste sig op, så hun fulgte med op og ikke kunne nå gulvet eller sofaen med sine fødder. Han indberettede ikke episoden som magtanvendelse.

Byretten fandt tiltalte skyldig i overensstemmelse med anklageskriftet. Retten fandt ikke grundlag for at fastslå, at voldsudøvelsen var sket under formildende omstændigheder. Retten lagde vægt på, at de fysiske skader i sig selv måtte anses for beskedne, men at volden var udøvet over for et 7-årigt barn i tiltaltes professionelle varetægt. Straffen blev fast til 30 dages fængsel, der blev gjort betinget med samfundstjeneste i 40 timer.

Landsretten henviste til den dagældende bekendtgørelse og dennes udtrykkelige krav om hjemmel til magtanvendelse over for anbragte børn. Bekendtgørelsen tillod fysiske indgreb inden for rammerne af en åben døgninstitution, hvis forholdene i det enkelte tilfælde gjorde det absolut nødvendigt at fastholde eller føre et barn til et andet opholdssted, fordi fortsat ophold i fællesskabet var uforsvarligt, eller barnet derved blev forhindret i at skade sig selv eller andre. Det blev lagt til grund, at ingen af disse betingelser var opfyldt. Forsvareren havde gjort gældende, at der var tale

om lovlig magtanvendelse, og at der i forhold til straffelovens voldsbestemmelse forelå materiel atypicitet. Med henvisning til »voldens karakter« blev dette afvist af landeretten, som derefter stadfæstede byrettens dom.

Kommentar:

Landsrettens henvisning til »voldens karakter« må forstås som udtryk for, at der i det konkrete tilfælde var tale om uforholdsmæssig voldsom og allerede derfor strafbar fysisk magtanvendelse. Irettesættelse ved at løfte et barn op med et fast greb i armen er ikke tilladt. Dermed tog retten imidlertid ikke mere generelt stilling til, om der ud over reglerne i magtanvendelsesbekendtgørelsen kunne have været hjemmel til mildere fysiske indgreb for at opretholde ro og orden i en institution for anbragte børn.

TfK 2016.1355 V

En 52-årig mandlig lærer på en friskole blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået over for en 12-årig pige, som han bed i armen. Pigen og læreren var uenige om, hvorvidt en terrassedør skulle være åben, og da pigen ikke ville give slip på dørgrebet, tilkendegav læreren, at han ville bide hende i armen.

I retten forklarede tiltalte, at det hele foregik i en spøgfuld tone. Han satte i en langsom bevægelse tænderne i pigens underarm. Det foregik på en teatralisk måde, og han opfattede det nærmest som en leg. Pigen tog et foto med sin telefon af bitemærket på armen og sendte det til sin mor, som foretog politianmeldelse. På tredjedagen efter episoden var mærket forsvundet.

To voterende i byretten frifandt tiltalte, mens en voterende fandt det bevist, at tiltalte havde haft forsæt til voldsudøvelse.

I landsretten forklarede tiltalte, at han havde haft en fri omgangsform med eleverne, og at skolen havde bakket op om dette, hvilket skolelederen bekræftede.

Landsretten fandt det bevist, at biddet havde været bevist, og at tiltalte med forsæt havde gjort sig skyldig i vold. Det blev lagt til grund, at forholdet var begået af en lærer over for en 12-årig elev, og at der efter det oplyste ikke var grundlag for, at pigen skule have samtykket til biddet. Retten mente i øvrigt ikke, at der forelå materiel atypicitet, eller at der var grundlag for at lade straffen bortfalde. Tiltalte blev idømt fængsel i 14 dage, som blev gjort betinget.

Kommentar:

Dommen har fastslået, at det er strafbart, hvis en lærer for at få elev til at adlyde bider eleven på en måde, der efterlader mærker, uanset om læreren gør det for sjov og mener, at eleven er indforstået. Strafmålingen i sagen afspejler dog, at det konkrete forhold er bedømt som mindre alvorligt.

TfK 2016.860 V

En 58-årig kvindelig skolelærer blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået over for en 13-årig dreng. Efter anklageskriftet havde tiltalte slået eleven i ansigtet med flad hånd samt taget ham i ørerne og rusket ham. Episoden udspandt sig i forbindelse med, at tre 6. klasser var samlet i et fællesrum, hvor eleverne sad på rækker. En af drengene inde på en række var højroset, og tiltalte ville gå ind til ham for at få ham med ud, så han ikke forstyrrede undervisningen. Da hun på vej ind i rækken passerede eleven F, faldt hun og væltede hen over de næste drenge i rækken.

Tiltalte forklarede i både byretten og landsretten, at hun i situationen oplevede, at drengen havde spændt ben for hende. Da hun kom på benene igen, tog hun ham i begge ører med en hånd på hver side og sagde: »Det gør du aldrig mere imod mig«. I byretten oplyste hun, at hun bevægede armene frem og tilbage, mens hun holdt i ørerne. I landsretten forklarede hun, at hun tog fat med begge hænder om drengens ører og trak ham én gang ind til sig, hvorved hans hoved fulgte med. Hun ruskede ikke, hvilket heller ikke var, hvad hun mente at have forklaret i byretten. Hun slog ikke drengen eller gjorde noget, der kunne opfattes som en lussing, og hun var meget bevidst om ikke at slå. Efterfølgende talte hun med drengen, som forklarede, at han ikke havde spændt ben med vilje. Hun undskyldte, at hun havde overreageret og skrev med det samme til drengens forældre i den elektroniske kontaktbog. Hun forklarede i øvrigt, at hun har knæprotese, er dårligt gående og er bange for at falde.

Drengen forklarede i retten, at da læreren skulle forbi ham, fjernede han sine ben, som han havde haft på stolen foran. Hun snublede over hans knæ eller noget andet. Han forklarede desuden, at læreren slog ham hårdt med flad hånd på den venstre kind, som blev helt rød. Læreren tog fat i begge hans ører og rev i dem med begge hænder. Bagefter havde læreren sagt undskyld.

Drengen henvendte sig på skadestuen. Undersøgelsen viste ingen mærker eller andet at bemærke.

Byretten fandt tiltalte skyldig overtrædelse af § 244 ved at have taget fat om drengens ører og rusket ham. Det var ikke bevist, at drengen havde spændt ben og derved udsat tiltalte for et angreb, der berettigede til anvendelse af fysisk magt, eller som kunne danne grundlag for straffrihed som følge af rimeligt begrundet overskridelse af grænserne for lovligt nødværge. To voterende fandt, at der ikke forelå fornødent bevis for, at tiltalte havde tildelt drengen en lussing, mens én voterende fandt dette bevist.

Byretten udmålte straffen til fængsel i 14 dage, der blev gjort betinget. Ved straffastsættelsen blev der lagt vægt på, at volden ikke havde medført skader, samt på, at tiltaltes reaktion var affødt af, at hun forud for episoden havde været ved at falde, hvorved hun blev forskrækket og var af den overbevisning, at drengen havde spændt ben for hende.

Landsretten tiltrådte frifindelsen af tiltalte for at have slået drengen i ansigtet. I overensstemmelse med hendes forklaring i landsretten blev hun imidlertid fundet skyldig i vold efter § 244 og idømt 10 dagbøder.

Kommentar:

Dommen har fastslået, at det er strafbart, hvis en lærer for at irettesætte en elev trækker denne i ørerne. Strafadmålingen i sagen afspejler dog, at det konkrete forhold er bedømt som mindre alvor-

ligt. Det må antages, at det har været et væsentligt led i begrundelsen for anklagemyndighedens beslutning om at rejse tiltale, at der i tiltalen også indgik en anklage om at have givet en skoleelev en lussing og have rusket eleven ved med begge hænder at tage fat i dennes ører. Både landsretten og et flertal af de voterende i byretten afviste førstnævnte anklage, og i landsretten blev tiltalte alene dømt for at have taget fat med begge hænder om drengens ører og én gang trukket drengen ind til sig, hvorved hans hoved fulgte med.

TfK 2013.90/2

En kvindelig lærer, som i en årrække havde undervist elever i en specialklasse for elever med forskellige problemer, herunder adhd og atypisk autisme, blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået over for en 11-årig dreng, som hun havde bidt i fingeren, så den blødte. Episoden fandt sted i skolegården, da drengen først kastede en kæp mod læreren, hvorefter han kom løbende hen mod hende med hånden formet som en pistol og stak hånden helt op i ansigtet på hende.

Tiltalte forklarede i retten, at hun tog fat om drengens håndled og skubbede ham væk, men hun fortsatte med at fægte med fingeren så tæt på, at hun blinkede med øjnene. Da drengen trods hendes henstillinger ikke holdt op, bed hun ham i fingeren. Hun kunne ikke helt erindre, hvad der faktisk skete, men oplyste, at hun ikke bevidst havde valgt at bide drengen. Efterfølgende ringede hun til drengens mor og fortalte, hvad der var sket.

Drengens mor tog ham med til lægen, som konstaterede en 8 mm lang overfladisk rift på oversiden af højre langfinger og en lidt diffus hævelse af yderstykket på fingere. Derefter tog de til politiet og anmeldte forholdet.

I byretten blev tiltalte frifundet. Domsmandsretten lagde til grund, at der forud for biddet var en overordentlig tilspidset situation, fordi drengens opførsel var grænseoverskridende, og at han til trods for henstillinger om at holde op fortsatte med på klods hold at prikke ud efter lærerens øjne. Byretten fandt ikke, at anklagemyndigheden havde ført det for domfældelse tilstrækkelige bevis for, at tiltalte havde forsæt til at begå vold.

Anklagemyndigheden ankede byrettens frifindende dom.

I landsretten fandt fem voterende tiltalte skyldig i forsætlig overtrædelse af § 244, mens én voterende ikke fandt det bevist, at tiltalte havde haft forsæt til at bide drengen. Uanset at landsretten vurderede drengens provokationer som meget ubehagelige, voldsomme og grænseoverskridende for læreren, fandt retten ikke grundlag for straffrihed som følge af rimeligt begrundet overskridelse af grænserne for lovligt nødværge eller grundlag for strafbortfald. Fire voterende stemte for at fastsætte fængsel i 10 dage, mens to voterende stemte for fængsel i 20 dage. Samtlige voterende tillagde det vægt, at drengen havde optrådt særdeles provokerende og grænseoverskridende, og at tiltalte havde været i en presset og oprevet tilstand, samt at der var tale om en enkeltstående handling. Straffen på fængsel i 10 dage blev derfor gjort betinget.

Kommentar:

Dommen har fastslået, at det er strafbart, hvis en lærer for at få elev til at adlyde bider eleven på en måde, der efterlader mærker, uanset om eleven er provokerende, og læreren er presset og oprevet.

Strafudmålingen i sagen afspejler dog, at der ud fra en samlet bedømmelse kan tages hensyn til de konkrete omstændigheder i situationen som en formildende omstændighed.

TfK 2011.300/2 V

En 59-årig mandlig skolelærer blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået over for en 10-årig dreng i en AKT-klasse. Ifølge anklageskriftet havde læreren flere gange taget hårdt fat i drengens arme og rusket ham hårdt, hvorunder han blev presset op mod en mur. Episoden udspændt sig i forlængelse af, at drengen nægtede at slukke og aflevere sin telefon.

En forælder, som havde overværet episoden, forklarede som vidne, at læreren tog fat i begge drengens arme og pressede ham ind mod en mur. Drengen forsøgte at komme fri ved at vride sig og sparke ud efter læreren, hvorefter denne tog fat i drengen bagfra, så drengen havde ryggen mod læreren. Herunder sparkede drengen og havde nogle gange begge fødder fra jorden.

Tiltalte forklarede, at drengen blev ved med at lege med sin telefon, og at han blev næsvis og fræk, da tiltalte bad ham om at slukke den. Da tiltalte ville følge drengen til inspektøren, gik drengen først frivilligt med, men stoppede så op og ville ikke med længere. Tiltalte tog så fat i drengens venstre arm. Han forklarede, at drengen gjorde modstand og ville sparke og bide. Da han slap sit greb, gik drengen selv hen til inspektørens kontor. Tiltalte mente ikke at have taget hårdt i armen eller at have skubbet drengen ind mod muren. Han var sikker på, at han ikke havde fat i begge drengens arme på samme tid, og han havde ikke taget fat i ham bagfra og løftet ham op.

En læge forklarede i retten, at drengens mor havde henvendt sig med drengen. Lægen havde ikke kunnet se noget på drengens arm.

I byretten fandt to voterende det ikke bevist, at tiltalte havde rusket drengen eller presset ham op ad en mur. Disse voterende mente dog, at tiltalte ved at tage hårdt fat i drengen havde øvet vold mod denne, og at volden ikke havde været nødvendig som udøvelse af lovlig nødværge eller nødret. Efter bevisførelsen mente én af de voterende, at tiltalte ikke havde anvendt yderligere magt end nødvendigt for at undgå, at drengen voldte skade på sig selv eller andre. Sidstnævnte voterende henvisste i den forbindelse til straffelovens § 14 om nødret, ikke § 13 om nødværge. Alle voterende henvisste til bestemmelserne i både den dagældende og den tidligere gældende bekendtgørelse om foranstaltninger til fremme af god orden.

I landsretten stemte fem voterende for at frifinde tiltalte. De lagde til grund, at drengen havde opført sig på en sådan måde, at »det havde været nødvendigt at fastholde ham for at få ham til at udlevere telefonen og følge med til kontoret«. Uanset at læreren havde haft hårdt fat i drengen, og at episoden for udenforstående kunne have virket voldsom, mente disse voterende ikke, at der var anvendt magt i ufornuddent omfang. Dissens fra én voterende.

Kommentar:

Det må antages, at det har været et væsentligt led i begrundelsen for anklagemyndighedens beslutning om at rejse tiltale, at der i denne også indgik en anklage om at have rusket eleven hårdt. Både byretten og landsretten byretten afviste imidlertid denne anklage.

Landsrettens afgørelsen er udtryk for, at der i tillæg til lovlig nødværge og nødret findes et straffrit område, hvor en lærer kan anvende magt over for en elev for at opretholde ro og orden. Afgørelsen er imidlertid konkret, og den siger ikke noget mere præcist om, hvor grænsen går, eller hvilken magtudøvelse der i en given situation vil blive bedømt som straffri. Der ligger heller ikke i afgørelsen, at der er hjemmel til den form for magtudøvelse, som sagen drejede sig om. Magtanvendelsen kan godt være ulovlig, selv om den efter omstændighederne i det konkrete tilfælde er straffri. Det bemærkes, at læreren i første omgang blev fritaget for undervisning i 11 dage, hvorefter han startede på arbejdet igen. Han fik imidlertid en skriftlig advarsel af kommunen på grund af episoden. Umiddelbart forud for afsigelsen af landsrettens dom blev han afskediget. Der foreligger ikke oplysninger om hans forhold efter landsrettens afgørelse.

TfK 2009.391 V

En 44-årig kvindelig uddannet pædagog blev i en tilståelsessag dømt for overtrædelse af straffelovens § 244 ved at have slået en 6-årig børnehavedreng i ansigtet. Hun havde set, at drengen slog en pige. Da de to børn efterfølgende skulle lege sammen i et tov, svingede drengen benet op i tovet og ramte pigen i ryggen, så hun kom til at græde. Da Pædagogen derefter tog drengen i hånden for at tage ham med væk, snottede han ud over hendes hånd. Det fik hende til at slå ham med flad hånd på siden af hovedet. Hun fortalte umiddelbart lederen af børnehaven, hvad der var sket, og blev afskediget på stedet.

I byretten blev tiltalte idømt fængsel i 10 dage, som blev gjort betinget. Dommeren lagde vægt på omstændighederne forud for slaget »og i et vist omfang forældrenes indstilling til sagen«.

I ankesagen påstod tiltalte strafbortfald, subsidiært formildelse. Anklagemyndigheden påstod skærpeelse.

Landsretten fandt ikke grundlag for strafbortfald, men anså det som formildende omstændigheder, at voldsudøvelsen havde haft et begrænset omfang, og at pædagogen selv havde underrettet børnehavens ledelse om episoden. Straffen blev fast til 10 dagbøder, sådan som tre voterende stemte for. De andre tre voterende stemte for at idømme en betinget dom uden straffastsættelse.

Kommentar:

Afgørelsen efterlader ingen tvivl om, at det er strafbar vold at slå et barn med flad hånd i ansigtet, og at det kan være en skærpende omstændighed, hvis volden udøves i en institution af en ansat voksen med barnet i sin varetægt. Det kan dog være en formildende omstændighed, hvis der har været tale om en forholdsvis mild form for voldsudøvelse som reaktion på en opkørt og presset situation.

TfK 2008.736 Ø

En 38-årig kvindelig pædagog blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 ved at have bidt en 11-årig dreng i fingeren. Episoden opstod i forbindelse med et arrangement en fredag eftermiddag i anledning af indvielsen af en ny SFO, hvor tiltalte som souschef havde ledelsen i lederens fravær.

Tiltalte forklarede, at hun var gået hen for at adskille to drenge, som var oppe at slå. Den ene dreng var hendes egen søn. Den anden dreng havde forinden sparket og slået en mindre dreng og derefter slået og sparket hendes søn. Nu sparkede han hende på benet, kaldte hende smatso og slog hende i ansigtet. Hun prøvede at berolige ham ved at omklamre ham, men nu rev han hende på halsen og rev hendes halskæde af, så den gik i stykker. Da han så tog fat i hendes hænder og låste dem fast ved at holde dem over kors, løftede hun sin egen hånd og drengens hånd op og bed ham i fingeren for at få ham til at slippe. Hun fortalte skoleinspektøren, hvad der var sket, og talte om mandagen med forældrene, som gav udtryk for, at hun havde overreageret.

Byretten lagde til grund, at tiltalte forsætligt havde bidt drengen. Selv om drengen forud herfor havde slået ud efter hende med flad hånd og ramt hende på kinden og havde fat i hendes håndled, da hun bed ham, fandtes hendes bid åbenbart at gå ud over det forsvarlige, og overskridelsen blev ikke anset for rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse. Byretten fastsatte herefter straffen til 10 dagbøder.

Landsretten tog i betragtning, at drengen havde fat i tiltaltes håndled, da hun bed ham i fingeren for at få ham til at slippe sit greb. Desuden lagde landsretten vægt på, at drengen forinden havde været i slagsmål med en anden dreng, og at tiltalte som pædagog og leder greb ind for at standse dette. Yderligere blev det fremhævet, at drengen havde brugt skældsord mod tiltalte samt slået, sparket og revet hende. Tiltaltes handling kunne ikke anses for lovlig nødværge, men efter en samlet vurdering fandt landsretten, at overskridelsen af grænserne for lovlig nødværge var rimeligt begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse, jf. straffelovens § 13, stk. 2.

Kommentar:

Landsrettens afgørelse efterlader ingen tvivl om, at det er strafbart at bide en anden i fingeren. I det konkrete tilfælde blev handlingen imidlertid anses for straffri i lyset af en samlet bedømmelse af de foreliggende omstændigheder, som ganske vist ikke gav den karakter af lovlig nødværge, men som dog udgjorde en undskyldelig overskridelse af reglerne herom.

TfK 2008.64 Ø

En mandlig lærer på en skole for adfærdsvanskelige børn blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået over for to store drenge på skolen. Efter anklageskriftet havde han med en hånd taget en 12-årig elev forfra om halsen og lagt ham på ryggen på en bænk, hvorefter læreren satte sig på drengen og flere gange hoppede op og ned på drengens mave. Da en 14-årig elev ville komme den anden dreng til undsætning, tog han med armen halsgreb på denne, lagde ham ned på jorden og trykkede med knæet drengen i brystkassen, ligesom han pressede underarmen mod drengens hals.

Byretten fandt tiltalte skyldig efter § 244, men med en mere afdæmpet beskrivelse af forholdet end i anklageskriftet. Det blev således lagt til grund, at læreren havde taget den 12-årig elev i kraven og sat ham ned på en bænk, hvor han blev holdt fast af tiltalte, der lagde sit ene ben hen over eleven for at forhindre ham i at sparke ham. Da den 14-årig elev kom den anden dreng til hjælp og tog fat i tiltalte, brugte denne et trick med at sætte sit ene ben frem, så drengen faldt, hvorefter tiltalte lagde sin ene arm om drengens hals og tilkendegav, at nu var det nok. Retten bemærkede, at drengene fik

»nogle småknubs«. Retten mente ikke, at magtanvendelsen havde været rimeligt begrundet i forhold fra de to elevers side. Straffen blev fastsat til 10 dagbøder.

Landsretten fandt ikke, at tiltalte havde anvendt magt i uforholdent omfang, og frifandt følgelig tiltalte.

Kommentar:

Hændelsesforløbet er i den trykte dom beskrevet meget summarisk, så der kan næppe udledes noget særlig generelt af den konkrete afgørelse. Det må antages, at det har været et væsentligt led i begrundelsen for anklagemyndighedens beslutning om at rejse tiltale, at der i denne bl.a. indgik anklager om at have taget halsgreb på drengene. Hverken byretten eller landsretten lagde imidlertid noget sådant til grund.

UfR 2004.1186 V / TfK 2004.254/1

En kvindelig og en mandlig lærer blev tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 244 begået ved at, den kvindelige lærer fastholdt en urolig dreng på gulvet, mens den mandlige lærer satte tape for munden af eleven, indtil denne kort tid senere faldt til ro.

Byretten lagde til grund, at tapen blev anbragt i et kryds over drengens mund, således at mundvigene var frie, og drengen kunne trække vejret. Tapen var anbragt i cirka 1 minut. To voterende fandt ikke grundlag for at henføre forholdet under § 244 og stemte for frifindelse. Dissens.

Landsretten lagde til grund, at den fastholdte elev »på det pågældende tidspunkt var en stærkt urolig og aggressivt handlende dreng«, og at der efter episoden blev der indledt medicinsk behandling med Ritalin for at afhjælpe disse problemer. Retten fandt det bevist, at drengen på det pågældende tidspunkt opførte sig så aggressivt, at det var berettiget at fastholde ham. Den mandlige lærer kom sin kollega til undsætning, fordi han vurderede, at situationen var for vanskelig for hende at klare på egen hånd. Det blev ikke anset som bevist, at tapen havde været placeret over drengens mund i længere tid end et minut, eller på en måde som forhindrede drengen i at trække vejret gennem munden. Desuden blev det lagt til grund, at den lærer, der satte tape over drengens mund, alene gjorde dette »med det formål at aflede hans opmærksomhed for at hjælpe ham ud af den affekt, han befandt sig i«. Retten mente, at dette havde været nødvendigt. Retten tillagde det afgørende betydning, at de to lærere havde deres fulde opmærksomhed rettet mod drengen, mens han havde tapen for munden, at de ikke var ophidsede, og at de havde kontrol over situationen. I den foreliggende situation havde de derfor ikke handlet retsstridigt. De havde i øvrigt ikke forsæt til at begå vold mod eleven, men havde alene søgt at hjælpe ham. De tiltalte blev enstemmigt frifundet af landsrettens tre juridiske dommere og tre domsmænd.

Kommentar:

Den trykte dom i den såkaldte Tape-sag er gengivet forholdsvis summarisk med udeladelse af forklaringerne i begge instanser. Afgørelsen er resultatet af en konkret bevisbedømmelse efter en temmelig indgående bevisførelse med mange nuancer og usikkerhedsmomenter. Hvad var der egentlig

sket? Hvordan havde forløbet været? Hvem havde gjort hvad? Hvad kunne der med rimelig sikkerhed udledes af, hvordan de enkelte aktører havde opfattet situationen og efterfølgende beskrevet den? Afgørelsen siger ikke ret meget om, hvor grænserne går for lovlig fysisk magtanvendelse, hverken i almindelighed eller i et specielt tilfælde som det foreliggende. Og den siger slet ikke noget om, det i almindelighed er tilladt at lukke munden på skoleelever med pakketape.

For alle tilfældes skyld bemærkede landsretten, at tilsvarende handlinger under andre omstændigheder kunne være strafbare. Rent juridisk havde retten ikke behøvet at ytre sig om dette spørgsmål; men der har åbenbart været behov for at lægge afstand til den opfattelse, at der med frifindelsen var givet grønt lys for at sætte pakketape over munden på støjende elever.

Dommen i Tape-sagen viste, at der findes et vist område for straffri magtanvendelse i tilfælde, hvor det må anses for nødvendigt at få kontrol over en situation. Afgørelsen kan imidlertid ikke bruges til at blive klogere på grænserne for lovlig magtanvendelse. Den er ikke retningsgivende for, hvilke magtmidler der kan være tilladte i forskellige situationer. Når retten lagde til grund, at forholdet ikke var »retsstridigt«, skal dette ikke forstås som udtryk for, at forholdet var lovligt, men alene som en konstatering af, at der ikke i strafferetlig forstand var tale om et retsstridigt forhold. Hvis magtanvendelse i et konkret tilfælde er strafbar, har der selvsagt ikke været hjemmel til iværksættelse af indgrebet. Men selv om en handling ikke bliver anset for strafbar, er dette ikke ensbetydende med, at der er hjemmel til at foretage den.

Bilag 3

Udkast til lovbestemmelser om fremme af god orden i folkeskolen – med inspiration fra voksenansvarsloven

Af Jørn Vestergaard

I folkeskoleloven erstattes § 52 a af følgende bestemmelser:

1.

*Generelle principper for fysiske foranstaltninger –
fysisk guidning, afværgehjælp og fysisk magtanvendelse*

§ 52 a. En fysisk foranstaltning omfattet af §§ 52 b, 52 c eller 52 d må kun undtagelsesvis iværksættes over for den enkelte elev og må aldrig erstatte en pædagogisk indsats. Sådanne foranstaltninger skal begrænses til det absolut nødvendige og må kun forekomme for at sikre,

at skolens lever modtager læring i overensstemmelse med skolens formål, jf. § 1, og

at alle elever trives i skolens faglige og sociale fællesskaber, jf. § 18, stk. 2.

Stk. 2. Forud for enhver form for fysisk indgriben over for en elev skal det undervisende personale foretage, hvad der er muligt for at opnå elevens frivillige medvirken til en nødvendig foranstaltning.

Stk. 3. Anvendelse af magt eller anden fysisk indgriben over for en elev skal stå i rimeligt forhold til formålet med indgrebet. Enhver beslutning om fysisk indgriben skal træffes på baggrund af en samlet vurdering af de foreliggende omstændigheder, herunder ved en konkret afvejning af hensynet til elevens selvbestemmelse og personlige integritet over for formålet med indgrebet. Dette skal ske under hensyntagen til elevens alder, modenhed og funktionsevne. Er mindre indgribende foranstaltninger tilstrækkelige, skal disse anvendes.

Stk. 4. Iværksættelse af en fysisk foranstaltning skal ske så skånsomt og kortvarigt, som omstændighederne tillader, og med størst mulig hensyntagen til både eleven og andre tilstedeværende, således at der ikke forvoldes unødigt krænkelser eller ulemper.

Stk. 5. Legemlig afstraffelse, ydmygende, hånende eller anden nedværdigende behandling er ikke tilladt.

2.

Fysisk guidning

§ 52 b. Det undervisende personale kan fysisk guide en elev.

Stk. 2. Det er en betingelse for fysisk guidning efter stk. 1, at det vurderes at være nødvendigt af hensyn til skolens ansvar for at fremme god orden, herunder hvis eleven generer eller udøver chikane over for de øvrige elever, personalet eller andre, der opholder sig på skolen.

3.

Afværgehjælp

§ 52 c. Personalet kan kortvarigt fastholde eller føre en elev væk fra en situation, når det er nødvendigt for at afværge, at eleven ødelægger eller beskadiger ting i et ikke ubetydeligt omfang.

4.

Fysisk magtanvendelse

§ 52 d. Personalet kan fastholde eller føre en elev til et andet opholdsrum.

Stk. 2. Det er en betingelse for fysisk magtanvendelse efter stk. 1, at eleven udviser en adfærd, der er til fare for eleven selv, de øvrige elever, personalet eller andre, der opholder sig på skolen. Tilsvarende gælder, når eleven vedvarende udviser uacceptabel adfærd, herunder vedvarende chikane, der er til alvorlig gene for fællesskabet eller for elevernes sikkerhed og tryghed, og magtanvendelsen er nødvendig for at bringe overtrædelsen til ophør.

5.

Magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten på børne- og ungehjem

§ 52 e. For undervisere, der er ansat på børne- og ungehjem, og elever, der er anbragt på børne- og ungehjem, gælder bestemmelserne om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten i lov om voksenansvar for anbragte børn og unge.

Almindelige bemærkninger til udkastet – med inspiration fra voksenansvarsloven

Formålet med de foreslåede bestemmelser er at tydeliggøre de grundlæggende betingelser for magtanvendelse og andre fysiske foranstaltninger over for skoleelever, herunder med udtrykkelige bestemmelser om såkaldt »fysisk guidning«, såkaldt »afværgehjælp« og »fysisk magtanvendelse«.

Det forudsættes at den nugældende bestemmelse i folkeskolens § 52 opretholdes. Efter denne bestemmelse kan Børne- og undervisningsministeren fastsætte almindelige regler om foranstaltninger til fremme af god orden i skolerne. Den senest udstedte bekendtgørelse om fremme af god orden i folkeskolen hjemler en række ikke-fysiske foranstaltninger, jf. bkg. nr. 1951 af 11. december 2020. I en særlig bestemmelse om magtanvendelse er der henvist til lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse, jf. § 17. I samme bestemmelse bemærkes det, at legemlig afstraffelse ikke er tilladt. Bestemmelsen har ikke længere nogen selvstændig retlig betydning. Den er utidssvarende, og reglerne om opretholdelse af god orden på skoleområdet er uklare og ufuldstændige.

Hverken folkeskoleloven eller bekendtgørelsen bidrager til at fastlægge grænserne for lovlig fysisk indgriben over for udadreagerende eller forstyrrende skolebørn. I lyset heraf hersker der betydelig usikkerhed om grænserne for lovlig magtanvendelse. Denne retstilstand er utilfredsstillende for både børn og voksne og kan medføre uhensigtsmæssig håndtering af konfliktsituationer. Efter en nutidig retsopfattelse er det principiel uholdbart, at reglerne på området ikke hviler på et sikkert retsgrundlag, men må udledes af en ministeriel bekendtgørelse suppleret af uskrevne »anstaltsbetragtninger«.

På andre områder er der tilvejebragt mere klare rammer om beføjelserne til magtanvendelse og anden fysisk indgriben i forbindelse med myndighedsudøvelse. Med indførelsen af voksenansvarsloven om magtanvendelse over for anbragte børn og unge har man således fjernet meget af den usikkerhed, der tidligere knyttede sig til grænserne for lovlig fysisk magtanvendelse. Dermed har man også tilvejebragt et mere sikkert hjemmelsgrundlag for de forskellige foranstaltninger.

Med de fornødne tillem্পninger kan væsentlige dele af regelsættet vedrørende voksenansvar over for anbragte børn og unge med fordel overføres til folkeskoleloven. I tilknytning til den bekendtgørelse, der ledsager

voksenansvarsloven, er der udsendt en udførlig og oplysende vejledning, som bidrager til at skabe klarhed over, hvornår de forskellige slags foranstaltninger er tilladelige. Med en lignende vejledning på skoleområdet ville der kunne gives nærmere anvisninger på, hvordan personalet kan forholde sig i forskellige typer af mere eller mindre tilspidsede situationer.

I skoletiden har skolen som institution og den enkelte lærer et ansvar for at passe godt på eleverne og dermed visse beføjelser til at sørge for almindelig god orden og ordentlig omgangstone. I en situation, hvor en elev er voldsomt udadreagerende eller vedvarende forstyrrende og derved skader både sine egne og andre elevers muligheder for at udvikle sig fagligt og socialt i et godt læringsmiljø, kan det efter omstændighederne være berettiget at gribe fysisk ind over for eleven, hvis det undtagelsesvist ikke er muligt at tale denne til rette. Dette gælder særligt i tilfælde, hvor der er nærliggende risiko for umiddelbar optrapning af en konflikt. Der kan følgelig være behov for, at en voksen i en konkret situation drager omsorg for, at en elev ikke volder skade på sig selv, på andre eller på ting. Der kan også forekomme tilfælde, hvor det undtagelsesvist vil være berettiget at gribe fysisk ind over for en elev, som med vedvarende chikane krænker og skaber væsentlig utryghed for andre elever. I sådanne situationer kan det være nødvendigt at tage fat i barnet og fastholde det eller føre det ind i et andet rum.

Iværksættelse af et fysisk indgreb forudsætter en afvejning af hensynet til at opretholde god orden og hensynet til elevens personlige integritet og selvbestemmelsesret. Det er afgørende, at fysisk indgriben over for en elev ikke erstatter en pædagogisk indsats og kun anvendes i de situationer, hvor det er absolut nødvendigt. Det forudsættes således, at andre muligheder er udtømt, og at der ikke er andre redskaber til at opretholde den orden, som er en forudsætning for et godt læringsmiljø og dermed et godt fællesskab for alle elever.

Et fysisk indgreb over for en elev skal altid være proportionalt og udøves med størst mulige skånsomhed. Det er samtidig afgørende, at det altid overvejes, hvilke konsekvenser anvendelsen af magt kan have for relationen og tilliden mellem eleven og den voksne. Enhver anvendelse af magt over for en elev må således give anledning til refleksion blandt det pædagogiske personale.

Bestemmelserne i § 52 a - § 52 d gælder tilsvarende for behandlings- og specialundervisningstilbud omfattet af lov nr. 1532 af 12. december 2023, jf. folkeskolelovens § 20, stk. 5, 1. pkt.

Bemærkninger til de enkelte bestemmelser i udkastet – med inspiration fra voksenansvarsloven

Ad 1 (§ 52 a)

Bestemmelsen fastslår de generelle principper for magtanvendelse eller iværksættelse af mindre indgribende fysiske foranstaltninger over for den enkelte elev. I de tre følgende bestemmelser fastlægges betingelserne for, at skolens personale i en given situation er beføjet til at foretage *fysisk guidning*, *afværgehjælp*, henholdsvis *fysisk magtanvendelse*.

Det følger af § 52 a, at iværksættelse af fysiske foranstaltninger har den klare undtagelses karakter og forudsætter, at forholdene i det enkelte tilfælde gør indgrebet absolut påkrævet for at varetage hensynet til, at skolen kan virke i overensstemmelse med sit formål, sådan som dette er fastlagt i folkeskoleloven. Skolen skal sikre, at eleverne modtager læring, og at alle elever trives i skolens faglige og sociale fællesskaber. Dette fremgår af folkeskolens § 1 og § 18, stk. 2.

Enhver beslutning om iværksættelse af foranstaltninger til fremme af god orden skal træffes på baggrund af en samlet vurdering af de konkrete omstændigheder. Dette gælder såvel med hensyn til fysiske indgreb som andre foranstaltninger. En foranstaltning i anledning af en forseelse skal stå i rimeligt forhold til forseelsens grovhed, elevens alder, eventuel forudgående samtale, påtale og advarsel mv., og om forseelsen er begået forsætligt eller uagtsomt.

Magtanvendelse eller anden fysisk indgriben over for en elev forudsætter en konkret afvejning af hensynet til elevens selvbestemmelse og personlige integritet over for formålet med indgrebet. Dette skal ske under hensyntagen til elevens alder, modenhed og funktionsevne samt under iagttagelse af proportionalitetsprincippet. Forud for enhver form for magtanvendelse eller anden fysisk indgriben over for en elev skal det undervisende personale foretage, hvad der er muligt for at opnå elevens frivillige medvirken til en nødvendig foranstaltning. Er mindre indgribende foranstaltninger tilstrækkelige, skal disse anvendes. Anvendelse af magt skal ske så skånsomt og kortvarigt som muligt og med størst mulig hensyntagen til eleven og til andre tilstedeværende, således at der ikke forvoldes unødigt krænkelser eller ulemper.

Det foreslås samtidig, at folkeskoleloven kommer til at indeholde bestemmelser om registrering og indberetning af afværgenhjælp og fysisk magtanvendelse.

Ad 2 (§ 52 b)

Foranstaltningen *fysisk guidning* indebærer *fysisk kontakt, som barnet eller den unge ikke modsætter sig*. Et sådant tiltag anses *ikke* for omfattet af reglerne om magtanvendelse, herunder med hensyn til regler vedrørende registrering og indberetning. Den fysiske kontakt kan f.eks. bestå i, at den voksne lægger en hånd på barnets skulder og uden modstand fører barnet til en anden lokalitet. I den fysiske guidning ligger også, at eleven kortvarigt kan fastholdes. Den øvre tidsgrænse for, hvad der anses for »kortvarigt« beror på en individuel vurdering af de konkrete omstændigheder.

Betingelsen for at foretage fysisk guidning er, at det vurderes at være nødvendigt af hensyn til skolens ansvar for at et godt læringsmiljø for alle elever, herunder hensynet til tryghed og trivsel i skolen i tilfælde, hvor eleven generer eller udøver chikane over for de øvrige børn og unge, personalet eller andre, der opholder sig på stedet.

Som led i den fysiske guidning er det muligt at fjerne eleven fra en situation, før den eskaleres yderligere. Det kan f.eks. ske ved, at man kortvarigt lægger en arm om skulderen på eleven, og på den måde får eleven til at følge med væk fra episoden. Man kan f.eks. følge eleven ud på gangen eller hen til et andet rum.

Der er kun tale om fysisk guidning, så længe eleven ikke gør fysisk modstand mod f.eks. at blive ført et andet sted hen, dvs. barnet eller den unge følger med uden modstand. Gør eleven fysisk modstand mod den fysiske kontakt og/eller det, den voksne ønsker, at barnet eller den unge skal gøre, skal den fysiske kontakt øjeblikkeligt ophøre, idet fysisk kontakt herefter vil være at betragte som afværgenhjælp eller egentlig fysisk magtanvendelse efter reglerne herom. Kun i de tilfælde, hvor betingelserne i bestemmelsen herom er opfyldt, vil det være tilladt at føre eller fastholde en elev, der gør modstand.

I tilfælde, hvor en elev under et måltid opfører sig verbalt provokerende over for de andre elever eller personalet eller ved vedvarende at kaste med maden, kan eleven blive bedt om at forlade spisesituationen og eventuelt med en hjælpende hånd på skulderen følges væk derfra, indtil den pågældende er faldet til ro og kan vende tilbage til fællesskabet. Tilsvarende vil kunne opstå i forbindelse med f.eks. sports- eller andre fælles-

aktiviteter. Hvis en elev f.eks. bliver ved med at være for voldsom og tackle de andre, vil vedkommende kunne blive bedt om at tage en time-out på fem minutter på bænken og eventuelt fysisk følges derhen.

Hensynet til at bringe eleven ud af en uholdbar situation ved at gribe ind med fysisk guidning vil alt andet lige kunne være større, jo yngre et barn der er tale om.

Anvendelse af fysisk guidning skal *ikke* registreres og indberettes. Men hvis anvendelse af fysisk guidning udvikler sig til afværgehjælp eller fysisk magtanvendelse, vil episoden skulle registreres og indberettes efter reglerne herom.

Ad 4 (§ 52 c)

Foranstaltningen *afværgehjælp* indebærer, at en elev kortvarigt kan *fastholdes eller føres væk fra en situation*, når det er nødvendigt for at afværge ødelæggelse eller beskadigelse af egne eller andres ting i et ikke ubetydeligt omfang.

Afværgehjælp kan være relevant i en situation, hvor en elev i et anfald af raseri er ved at ødelægge kostbart udstyr, men kan også være relevant i en situation, hvor en elev vedholdende kaster med ting af mindre værdi, f.eks. glas eller andet service. Afværgehjælp kan anvendes for at afværge tingskade, allerede før den første genstand smadres. Det afgørende er, at der foreligger en reel fare for, at eleven vil fortsætte med at ødelægge eller beskadige ting.

Udtrykket »ikke ubetydeligt omfang« dækker både over genstande af høj økonomisk eller affektionsmæssig værdi og gentagen ødelæggelse af genstande, der ikke nødvendigvis er af hverken høj økonomisk eller affektionsmæssig værdi.

Ved kortvarig fastholdelse og føren af et barn eller en ung forstås, at eleven kan fastholdes kortvarigt eller føres væk fra situationen for at markere, at den uønskede adfærd skal bringes til ophør, herunder ved at den pågældende føres væk fra situationen. Den øvre tidsgrænse for, hvad der anses som kortvarigt, afhænger af en konkret vurdering af de foreliggende omstændigheder, herunder under hensyntagen til elevens alder, modenhed og funktionsevne samt under iagttagelse af proportionalitetsprincippet.

Hvis eleven undervejs i en kortvarig fastholdelse begynder at gøre markant fysisk modstand, må eleven kun fortsat fastholdes og føres til et andet rum, hvis betingelserne i bestemmelsen om egentlig fysisk magtanvendelse er opfyldt.

Ved føren væk fra en situation forstås, at et barn eller en ung fjernes fra den konkrete situation, så den igangværende handling afbrydes. Det vil afhænge af en konkret vurdering, hvor eleven skal føres hen for at afbryde den igangværende handling.

Hvis det er tilstrækkeligt at anvende mindre indgribende metoder for at afværge skade på en genstand, f.eks. ved at tale eleven fra det eller ved at sikre genstanden, er der ikke adgang til at anvende afværgehjælp.

I de tilfælde, hvor der anvendes afværgehjælp, skal der ske registrering samt indberetning af episoden efter reglerne herom.

Ad 5 (§ 52 d)

Foranstaltningen *fysisk magtanvendelse* indebærer, at et barn eller en ung *fastholdes eller føres til et andet rum*.

Betingelsen for fysisk magtanvendelse er, at eleven udviser en adfærd, herunder vedvarende chikane, der er til fare for eleven selv, de øvrige børn og unge, personalet eller andre, der opholder sig på stedet, eller at eleven vedvarende udviser uacceptabel adfærd, der er til alvorlig gene for fællesskabet eller for elevernes sikkerhed og tryghed, og magtanvendelsen er nødvendig for at bringe overtrædelsen til ophør.

Ved fastholdelse forstås, at et barn eller en ung kan fastholdes fysisk. Fastholdelse af eleven må aldrig omfatte vold, herunder voldelige førergreb, slag eller spark. Ved føren til et andet rum forstås, at et barn eller en ung kan føres til et andet lokale, f.eks. ud på gangen eller hen til inspektørens kontor. Når det drejer sig om mindre børn kan fastholdelse og føren ske ved, at barnet bæres til et andet rum. Når det drejer sig om større børn eller unge kan fastholdelse og føren f.eks. ske ved, at eleven holdes fast om hånden og føres til det andet opholdsrum.

Med kriteriet om, at eleven skal udvise en adfærd, der er til fare for barnet eller den unge selv, sigtes på tilfælde, hvor der udøves eller er optræk til selvskadende adfærd, eller hvor eleven har skabt eller er ved at skabe en farlig situation for sig selv, f.eks. med risiko for at falde ned med fysisk skade til følge.

Med kriteriet om, at eleven skal udvise en adfærd, der er til fare for øvrige børn, personalet eller andre, der opholder sig på stedet, sigtes på situationer, hvor eleven truer med eller udøver vold over for den ovenfor nævnte gruppe. Der skal i den enkelte situation være tale om en reel og begrundet risiko for, at eleven vil foretage handlinger, der er til skade for de andre børn og unge eller personalet. Der kan f.eks. være tale om situationer, hvor to elever er kommet op at toppes, og der er optakt til et regulært slagsmål.

Med kriteriet om, at eleven vedvarende udviser uacceptabel adfærd, der er til alvorlig gene for fællesskabet eller for elevernes sikkerhed og tryghed, sigtes på situationer, hvor eleven vedvarende udviser adfærd, der er til alvorlig gene for fællesskabet, herunder ved uacceptabel sprogbrug eller voldelig, krænkende og larmende adfærd. I almindelighed er det kun grovere overtrædelser af ordensreglerne, der kan føre til anvendelse af fysisk magt.

For alle de nævnte kriterier gælder, at eleven skal være insisterende og vedholdende i sin udtryksform og adfærd og ikke vise tegn på at ville ændre adfærd.

Forud for anvendelsen af fysisk magt skal personalet afsøge alle muligheder for at opnå elevens frivillige medvirken til en mindre indgribende foranstaltning. Er mindre indgribende foranstaltninger tilstrækkelige, skal de i stedet anvendes. Magtanvendelsen skal endvidere være afpasset elevens alder, modenhed og funktionsniveau. Der skal altid foretages en konkret og individuel vurdering. En bestemt adfærd vil således ikke automatisk medføre en bestemt reaktion. Magt må alene anvendes for at bringe den uacceptable adfærd til ophør og må således ikke anvendes som en sanktion over for eleven.

De almindelige principper for anvendelse af fysisk magt og andre indgreb i selvbestemmelsesretten skal altid iagttages, herunder med hensyn til proportionalitet, mindstemiddelprincippet, skånsomhed og kortvarighed.

Anvendelse af fysisk magt skal registreres og indberettes efter reglerne herom.

Ad 6 (§ 52 e)

Bestemmelsen svarer til nugældende § 52 a. Efter denne bestemmelse gælder voksenansvarslovens regler om fysisk guidning, afværgehjælp og fysisk magtanvendelse også i forholdet mellem undervisere, der er ansat på *børne- og ungehjem*, og elever, der er anbragt på institutionen. Herved svarer handlemulighederne i forhold til disse børn og unge til dem, der gælder for det øvrige personale på institutionen.

Reglerne i voksenansvarsloven gælder ikke i forhold til for børn og unge, der bor hjemme hos deres forældre eller er anbragt i en plejefamilie, og som med mellemrum er i *aflastning* på et børne- og ungehjem med elever, der går i intern skole. I forhold til disse to grupper af elever gælder reglerne i bekendtgørelsen om god orden i folkeskolen.

Reglerne i voksenansvarsloven finder i øvrigt heller ikke anvendelse på interne skoler i *behandlings- og specialbehandlingstilbud* for børn og unge (tidligere betegnet som »dagbehandlingstilbud«). Her gælder reglerne i bekendtgørelsen om fremme af god orden i folkeskolen i forhold til såvel anbragte som øvrige børn og unge på skolerne. Se herom bestemmelsen i folkeskolelovens § 52 a.

Nogle børne- og ungehjem har udelukkende anbragte børn og unge, mens andre udelukkende har børn og unge i aflastning. Nogle børne- og ungehjem har imidlertid både anbragte børn og unge og børn og unge i aflastning. Endelig er der steder, der både har anbragte børn og unge og børn og unge i aflastning samt en intern skole, hvor der både går børn og unge, der er anbragt på stedet, børn og unge, der er anbragt på et andet børne- og ungehjem, børn og unge, der bor hjemme hos deres forældre, samt børn og unge, der er anbragt i en plejefamilie.

Hvilket regelsæt der finder anvendelse afhænger af, om barnet eller den unge bor hjemme hos sine forældre eller er anbragt uden for hjemmet på et børne- og ungehjem eller i en plejefamilie – og i de tilfælde, hvor barnet eller den unge er i aflastning, også af, hvilken type plejefamilie barnet eller den unge er anbragt i. En korrekt anvendelse af reglerne kræver således, at personalet dels har konkret viden om, hvor hver enkelt barn eller ung bor eller er anbragt, dels har kendskab til de forskellige regelsæt og overblik over disse.

Socialministeriet har over for Folketingets Ombudsmand erkendt, at det stiller store krav til personalet, at der gælder forskellige regler for anvendelse af magt mv. i forhold til de enkelte børn og unge, der er i aflastning på et børne- og ungehjem, og i forhold til børn og unge, der går i interne skoler (se FOB 2021-13). Ombudsmanden har i den forbindelse givet udtryk for, at den nuværende retstilstand kan vanskeliggøre personalets, herunder vikarers, overholdelse af reglerne. Dette gælder ikke mindst, når der ved udøvelse af magt er tale om situationer, hvor der må handles hurtigt. Det er erfaringen fra Ombudsmandens tilsynsbesøg på børne- og ungehjem, der både har anbragte børn og unge og børn og unge i aflastning, at der flere steder mangler tilstrækkeligt kendskab til voksenansvarslovens regler og reglernes anvendelsesområde. Det er også erfaringen fra tilsynsbesøg på børne- og ungehjem med interne skoler, at der generelt er usikkerhed om, hvilke regler der gælder i forhold til magtanvendelse, når der går elever i den interne skole, der ikke er anbragt på børne- og ungehjemmet.

I lyset af ovenstående har Ombudsmanden givet udtryk for en forventning om, at Socialministeriet vil tydeliggøre retsstillingen på området. Aktuelt afventes resultatet af ministeriets overvejelser.

Med en gennemførelse af de foreslåede bestemmelser i folkeskolelovens § 52 a - § 52 d vil retstilstanden vedrørende adgangen til fysisk guidning, afværgehjælp og fysisk magtanvendelse over for skoleelever i det væsentlige blive den samme på folkeskolelovens og voksenansvarslovens område. Ensartede regler vil skabe

større klarhed over de beføjelser, det undervisende personale på børne- og ungehjem med interne skoler har i forhold til elever i den interne skole, der ikke er anbragt på børne- og ungehjemmet.